

IZBRANE PESMI

pohorskega pevca in pesnika

JURIJA VODOVNIKA (1791 - 1858)

*„Veliko platna sem natkal;
še več sem pesmi osnoval.“*

1941

Samozaložba, Maribor

DR. FR. MIŠIČ :

IZBRANE PESMI

POHORSKEGA PEVCA IN PESNIKA

JURIJA VODOVNIKA

1 9 4 1

Milici,
moji soprogi in sotrudnici

Uvod

Ko meseca februarja čez zasneženo pohorsko pokrajino sonce prvič nekoliko topleje prisije, tedaj se z golega ogretega vrha visoke jablane oglasi takoj š č i n k a v e c , samec in samotar ter vdovec, ki mu je slabotnejša in občutljivejša družica jeseni odletela na južno zimovišče. »Čink, čink, čink, sem črviče kosilčal. Čink, čink, čink, kje je moj stric?« se razposajeno hvali, ko tedaj na njegovi mizici še vendar ni nobenega črviča, ter se radovedno ozira na vse strani, a ne išče ali kliče svojega strica, temveč, praznično oblečen, željno pričakuje ljube nevestice z juža. Proti koncu meseca že kaže polje kopne lise, travniki rjave lehe, gore gola rebra. Od daleč čuješ glasno klicanje »Kvik, kvik, kvek, kvek, kvik, kvik«. Sprehajajoč se ob gozdnem robu po le deloma že kopnem travniku, a že, stikajoč po prvih črvih in ličinkah, ti naznanja p r i b a z lepo perjanico na glavi svoj prihod. Sam hodiš po dolgem drevoredu, ki ga tvorijo visoki topoli. V njihovih zračnih, suhih vršičkih se zibljejo na tankih vejicah š k o r c i , lesketajoč se s svojimi kovinastomodrimi žametnimi kožuščki v jutranjem soncu. Zapazijo te; kakor na povelje te začno vsi zaporedoma iskreno vabiti v svojo bližino: »Vi, Vi, Viji, Viji, Ti, Ti, Tij!« Ko se ustaviš na njihovo povabilo, nehajo s klicanjem in piskanjem, pa prično takoj kaj družabno in prijateljsko se pomenkovati med seboj; »Spet, spet, spet; strd, strd, strd« razločno razločiš iz njihovega pogovora; iz njihovih pogledov pa hitro uganeš, da se ozirajo na vinograde in češnje v okolici. Ob potočku, ki žubori pod drevoredom, se gizdavo prestavlja in skače sem ter tja bela p a s t i r i č i c a ; jedva se je vrnila; radovedna je, pa te izprašuje: »Si sit, si sit? Si zlit, si zlit?« Svečano in ubrano doni zjutraj in zvečer že koncem februarja k o s o v a p e s e m iz grmovja, v sončnih višavah žvrgoli poljski š k r j a n e c svoj »Tri trililili«, iz bukovja pa slišiš čudne glasove, kakor da bi v daljavi streljali s strojnicami: »Trrrrr, drrrrr, ttttt, tetetete.« Če se znaš oprezno približati, zagledaš ž o l n o , ki tako bliskovito hitro trka in seka s svojim trdim kljunom ob bukev, da nastane ono bobnenje.

Sredi marca, ko listnato drevje še ni ozelenelo, se pojavi nekega jutra na najvišji vejici visoke smreke v pohorskem gozdu d r o z g . Ne le v dolini. Kakor visoko v planine in gore segajo gozdovi, do 1500 m visoko, gre z njimi drozg. Glasna in jasna, čista in razločna je njegova pesem, obsega več stavkov z različnimi akordi ter prekipeva veselja in radosti nad srečno vrnitvijo v oni zeleni gozd, kjer bo

bival do jeseni, si gradil svoj preprosti domek in v njem rodil in odgojil vsaj dva zaroda. Kakor žari čisto in jasno jutranja zarja, kakor doni večerni zvon iz globoke doline milo in pobožno, prav tako se razlega prekrasna pomladanska drozgovna pesem. Včasih se ti zdi, da kliče: »Pridi, pridi, pridi-p.« Potem slišiš: »Pojdi-pojdi-pojdi-p«; nato pa: »Moja, hoja, moja.« Ko tako še v drugi polovici marca drozgovna pesem doni po planinah in dolinah kakor umetniško dovršen pomladanski zbor, posegajo v istem času vmes trije drobni ptički, ki so se baš tedaj tudi vrnili s toplega juga, vsak o pravem času, na pravem mestu in na svoj način. V visoko ležečem bukovju slišiš: »Tink, tank, tink, tank; čink, žgank, čink, žgank.« To je k o v a č e k brez kladiva, brez nakla, brez železa, pa ti kuje in kliče svoj »Tink, tank, čink, žgank« od jutra do večera tako vztrajno kakor kovač kraj vasi. V grmičevju domačih vrtov in mestnih dreveredov že brska v oni dobi t a š č i c a po suhem listju na tleh; če jo splašiš, prestrašeno zaihti: »Vik, cik, cik; crk, crk, crk.« Ne vznemirjaj je in tedaj ti zapoje tiho, mehko in milo pesmico, polno hrepenenja in ljubezni: »Vlij, vlij, vlij, vlij; trisij, trisij; sljij, vlij, vlij.« P o g o r e l č e k pa, ki že stika okoli skednja, kozolca in hleva, kje bi bil pripraven prostorček za gnezdo, varen pred domačo mačko, nemirno kakor kovaček v gozdu leta okoli kmetskih domov; nekoliko jeclja revček; včasih mu glas kar noče in ne more iz tenkega grla na dan, a če zapazi mačko in pretečo nevarnost, tedaj ga čuješ izza skednja, ko se vznemirja s svojim: »Fit, tek, fit, tek, fit, fit.« Kmalu potem, začetkom aprila, že zazveni pred hlevom in okoli njega l a s t o v i č j e g o s t o l e n j e, smešno čudaški z e l e n č e k, pravi škripavček, pa gode in gode svojo škripajočo »pesmico«, kakor da bi bil na ves svet in vse svoje skrbi pozabil.

Šele, ko so vsa listnata drevesa, zlasti ko je bukoveje dobilo svoj sveže zeleni pomladanski kras in nakit, ko so topli žarki pomladanskega sonca izvabili tisoč in tisoč žuželk iz zimskih skrivališč v lubju in v štorju, v drugi polovici aprila, doni vsako jutro izpod zelene strehe bližnjega gozda dvozložni glas: »Ku-ku«. To je pomladanski pozdrav k u k a v i č j e g a s a m c a, ki s svojim klicanjem na enak način vabi samico kakor veliki divji petelin. »Ku-ku-ku-ku« ali »Hva-hva-hva-hva« so bojni klici samcev, ki naznanjajo pretep in borbo zaradi ljubosumnosti in posestnega stanja v gozdu in revirju. Ko se srečata samec in samica, se mu ona, koketna in zapeljiva, začne približevati, hehetati in čehovati s pesmico: »Uj, uj, uj, uj, ga-ga-ga-ga; kuj, kuj, kuj, kuj.« Glasna je ta pesmica, zveni čisto kot jeklo in te spominja skoro na s l a v c a, puščavnika, ki v samoti kakor kartuzijanec dela in moli in poje slavo vsemogočnemu Stvarniku v pesmih, ki jih noben človeški glas ne more doseči, ne v iskrenosti, ne v milobi, ne v izražanju ljubezni, hrepenenju in vdanosti. Kaka škoda, da je slavčeva pesem postala že tako redka. V Dolenjskih, manj v Slovenskih goricah, na Krasu, na severnem vzhodu Karavank, v Spodnjem Rožu in v livadah Drave na Koroskem še ni izumrla. Njej pa se približuje po umetniško dovršenih zvokih, po kompoziciji in harmoniji kot druga visoka pesem pomladi

pesem č r n o g l a v k e , ki enako razveseljuje sprehajalce v mestnih nasadih kakor izletnike v Logarski dolini ali v planinskih gozdih Pohorja. Baš tedaj, koncem aprila, se po sadonosnikih, po mestnih in grajskih vrtovih kričavo in hreščavo razlega: »Fügu, fügu jedu, fügu jedu; vüga, vüga, vüga; vüha, vüha, vüha; Jurij kobilu vidu; Jür kolibu vüdu.« Pa če zapazi kričon k o b i l a r , vüga ali figojev fanta, ki ni izpolnil svojih velikonočnih dolžnosti, se zadere za njim: »Kje si büv? Pri velikonočni spovedü nüsi büv.«

Ko glasni klicar kobilar razglaša svojo vrnitev na vse strani, že vse zeleni na Pohorju. Naposled se v začetku maja pojavi še r j a v i s r a k o p e r ; »gä, gä, gäk, gäk« čuješ tedaj iz trnovitega grmovja, ali: »Zrej, zrej, zrej, tek, tek, tek.« Če si vse te lepe pomladanske pozdrave preslišal ali prezrl, pa te ugledajo škorci in kobilarji, te vsi zbadljivo začno izpraševati s ponovnim: »Kje sü büv?«

Takšna je pomladanska pesem naše mile slovenske domovine, pomladanska pesem našega Pohorja, njegovih gozdov, vrtov in vinogradov.

Njen otrok, njen sin je bil naš Jurij, otrok in sin one lepe pomladi, ki o njej poje koroška pesem:

Sveti Šent-Juri
potrka na duri;
ima eno hlačo zeleno,
eno rumeno.

Je še le prišel v deželo,
ga je že vse veselo:
Tičice v grmovji,
kukovce v bukovji.
Rumene rožice lepo cveto,
se svet'ga Šent-Jurja veselo.

Ko bo po dolgi beli zimi ljube kukavice glas zopet donel in se razlegal po zelenih pohorskih gozdovih, dne 22. malega travna, torej dober teden po letošnji Veliki noči, bodo Pohorci in vsi prijatelji zelenega Pohorja na tihem slavili stopetdesetletnico rojstva skomarskega Jurija. Upam, da mi nihče ne bo zameril, da sem se ob tej priliki tudi jaz spomnil njega s to skromno knjižico z namenom, da pokažem na tega znamenitega ljudskega pevca in pesnika, obenem pa tudi na naše zeleno Pohorje, ki ga je rodilo. Imam ganljive dokaze o tem, kako je ugajala Pohorcem in prijateljem Pohorja moja knjiga »V žaru in čaru šumovitega Pohorja«; nadejam se, da jih tudi ta ne bo razočarala.

Na Skomarju sem bil prvič 10. oktobra l. 1932. več dni, pozneje pa še ponovno v vseh letnih časih. Vse moje znanje o Vodovniku je do l. 1939. slonelo izključno na lastnem poizvedovanju. Če se plodovi tega poizvedovanja krijejo v glavnem s starejšimi tiskanimi poročili o njem, le dokazujejo, kako močno zasidrano je bilo v pohorskem ljudstvu ustno izročilo o njem, iz katerega edinega so mogli črpati tudi starejši viri.

Ko sem pri svojem prvem obisku l. 1932. vstopil v domačo gostilno na Skomarju, že pozno zvečer, je čepel za pečjo star, za-

nemarjen berač, ki je vzdihoval kakor bolnik pred smrtjo. Prijazni gostilničar Kovše-Juhart, ki je že nekaj let rajni, mi je pojasnil, da je to njegov stari hlapec, ki samo še nekaj pomaga pri hiši. Često ga prime in tedaj hoče umreti. Če dobi malo žganja, mu takoj odleže. Dam mu torej prinesiti nekaj šilcev pelinkovca. Starček postane zgovoren ter me začne zanimati. Bil je Tomaž Vodovnik, p. d. Tomážič, 83 let stari pranečak našega Jurija Vodovnika. Bil je deček, ko je naš Jurij umrl. Spominjal se ga je še dobro in tudi prizora ob njegovem odprtem grobu.

Pohorski pevec in pesnik Jurij Vodovnik je v pravem pomenu besede ljudski pevec in pesnik. Samo po tem merilu ga smemo meriti, po nobenem drugem. Njegove pesmi so ponarodele, so postale pristno narodno blago, ki se je vedno spreminjalo vkljub rokopisom, ki so že izginili, in vkljub ponatisom, ki med narodom niso bili razširjeni.

Kakšna razlika med Gorenjsko z njenimi smelimi gorskimi orjaki in med Pohorjem z njegovimi voljnimi kopami in mirnimi gozdovi! Kakšna razlika med Prešernom in Vodovnikom! In vendar. V njunih življenjskih izpovedih utriplje isto slovensko srce, tok besedi teče njima v istem ritmu, celo verzi se njima spajajo v istem rimanju.

»Sem dolgo upal in se bal,
slovo sem upu, strahu dal«,

pravi Prešeren, Vodovnik pa:

»Veliko platna sem natkal,
še več sem pesmi osnoval.«

In če ti dve življenjski izpovedi primerjamo glede vsebine, izvornosti in krepke realnosti, pohorski ljudski pevec in pesnik Jurij Vodovnik pred Prešernom lahko stoji z glavo po konci. Noben drug slovenski ljudski pevec in pesnik pa ne sega našemu Juriju niti do brade, pa naj pogledamo na Štajersko, Koroško, Kranjsko ali Primorsko.

V Rušah igrajo z velikim uspehom vsako poletje pod milim nebom ljudsko igro s petjem »Od pohorskih kmetov vam hočem zapet'« in prof. glasbe na trgovski akademiji v Mariboru g. Vasilij Mirk je nekatere Vodovnikove pesmi zelo spretno harmoniziral in za moški zbor priredil v zbirki »Naša pesem v Podravju«.

Nekaj Vodovnikovih pesmi sem prevedel sam na nemški jezik. Ti prevodi, opremljeni vsak posebej z obširnimi uvodi, so bili objavljeni v »Mariborer Zeitung«, in sicer: »Blagor ti, skomarska fara«, »Lepa nedelja pri Sv. Jakobu na Resniku«, odlomki iz »Sedanjega časa«, »Jaz sem Vodovnik Juri«, »Pesem od Landeškega gradu«, »Od pohorskih kmetov vam hočem zapet«, »Pustna« in »Nevesta k poroki«. Kritično izdajo *Z b r a n i h p e s m i Vodovnikovih pripravlja Družba sv. Mohorja v Celju. Kot spreten pevec, recitator in interpretator Vodovnikovih pesmi ob spremljanju s harmoniko je pred leti slovel stari oglar Janez Mernik, p. d. Pogačnik s Padeškega*

vrha (Št. Kungota n. P.). Ko je pred Kočo na Pesku, ves zamaknjen, z velikim razumevanjem in globokim občutjem pel zbrani družbi »Pri svetem Jakobu je b'lo opravilo« in pesem spremljal s harmoniko, smo vsi imeli občutek, da imamo skomarskega pesnika in pevca živega pred sabo. Moja knjižica ne polaga važnosti na kritičnost, sistematičnost in vsiljivo učenost, ker hoče med najširše ljudske sloje; te pa učenost, sistematičnost in kritičnost samo motijo pri branju.

V dneh strašnega klánja in besnenja najgrozovitejšega bojnega orožja naj bo na otoku miru, v naši ljubljeni slovenski domovini in državi, ta knjižica prava čitanka za pouk in zabavo, za dom in šolo, za odrasle in za mladino. Gojiti in poglobljati domoznanstvo, temelj vsake domovinske ljubezni, je njen namen.

Poštarski dom (910 m); nov planinski hotel s sodobnim komfortom; 16 sob, 38 postelj. Polna dnevna oskrba 40—55 din. Lepa sončna lega. Dostop iz Hoč 2½ ure peš, iz Maribora 3 ure peš; iz Maribora ali iz Hoč z avtomobilom po novi avtomobilski cesti (iz Maribora ½ ure). V sezoni ob nedeljah in praznikih avtobusna zveza iz Maribora. — Informacije: Poštarski dom, pošta Hoče.

Pohorski dom (1030 m); planinski hotel z vsem sodobnim komfortom; garaža; 50 postelj. Sončna, proti vetru zavarovana lega, krasna okolica in razgledi. Polna dnevna oskrba 50—65 din. Dostop iz Hoč in Maribora kakor do Poštarskega doma. — Informacije: Pohorski dom, Maribor, Frančiškanska ulica 8, letefon 22-36.

Mariborska koča (1080 m); pravi planinski dom z obsežno pristavo (dependanso), moderno urejen z odlično kuhinjo; garaža; 64 postelj. Polna dnevna oskrba 50—65 din. Dostop iz Maribora ali Hoč na enak način kakor do Poštarskega doma in Pohorskega doma. — Informacije: Slovensko planinsko društvo Maribor, Aleksandrova cesta 26, telefon 22-90.

Sokolski planinski dom (1100 m); sodobno urejen; 9 sob, 23 postelj, 4 skupne spalnice s 34 ležišči. Krasna lega, lep razgled, lepa okolica; polna dnevna oskrba 35—50 din. Dostop preko zgornj navedenih postojank; od Mariborske koč 30 minut peš; iz Ruš 2½ ure peš. — Informacije: Zadruga »Sokolski planinski dom«, Maribor.

Ruška koča (1240 m); prijazen planinski dom z 2 lepo urejenima pristavama (dependansama); 64 postelj. Tik ob njej cerkvica sv. Areha. Polna dnevna oskrba 45 din. Dostop: preko spredaj navedenih postojank; od Mariborske koč 1 uro peš; z avtomobilom iz Maribora in Hoč po novi pohorski cesti do Sv. Areha (iz Maribora 45 minut; iz Ruš 2½ ure peš (nosači). — Informacije: Slovensko planinsko društvo Ruše, telefon 22-48 (pošta Maribor).

Planinski dom pri Sv. Treh Kraljih (1200 m); udoben planinski dom na jugovzhodnem Pohorju; 20 postelj, Polna dnevna oskrba 35—40 din. Obširen razgled. Dostop iz Slovenske Bistrice 3 ure peš; ali z avtomobilom do Tinja ali Šmartna na Pohorju, odtod poldrugo uro peš. — Informacije: Slovensko planinsko društvo Slovenska Bistrica.

Hotel-penzion Lobnica (950 m); sodoben komfort; kopališče; senčna terasa; 30 postelj. Polna dnevna oskrba 50—60 din. Krasna gorska okolica. Dostop iz Ruš 2 uri peš (nosači, konji za jahanje in za prtlačjo). — Informacije: Hotel-penzion »Lobnica«, Smolnik, pošta Ruše.

Koča na Klopnem vrhu (1260 m); prijazna planinska koča v romantičnem položaju; 25 postelj, 20 skupnih ležišč. Polna dnevna oskrba 35—45 din. Dostop iz Fale in iz Sv. Lovrenca na Pohorju 3½ ure peš (nosači). — Informacije: Slovensko planinsko društvo Maribor, Aleksandrova cesta 26, telefon 22-90.

Bleiweisove „Novice“ l. 1854. o Juriju Vodovniku

Kdo iz dolnjega Štajerskega ne pozna Jurja Vodovnika ali saj nekteere njegovih preprostih pesmic, v katerih zares klije pravi duh narodnih pesem! Častiti prijatel iz Štajerskega so nam poslali eno tacih »od Pohorcev« za pokušnjo in pri ti priliki nam pisali sledeče: »Juri Vodovnik zdaj po Pohorji berači, nosi koš brez dna, v znamenje, da noče več milošnje, kakor tolikšne, ki mu je za vsakdanji živež potrebna. Kamor pride, ga povsod radi imajo, posebno na kolinah in ženitvah. Da pa bojo častiti bravci tega pesnika-samouka bolje poznali, naj jim „Novice“ pred „Pohorcem“ podajo še tisto, ki jo je on sam od sebe zložil.« — Za kratek čas — višje slave se vé da ne išče pevec in tudi mi za-nj ne — bi utegnile te pesmice vseh bití vsacemu, ker nam kažejo izvir starih narodnih pesem.

*

V imenovanem letniku Bleiweisovih »Novic« sta ponatisnjeni tile dve Vodovnikovi pesmi:

Juri Vodovnik

*Jaz sem Vodovnik Juri,
Per Skomru sem doma,
V raztergani kočuri,
K' štir oknice ima.
Veselje moje vse je preč,
Ne morem si pomagat več,
S težavami o! ves obdan
Zdihujem noč in dan.*

*Že golo glavco nosim,
Po sveti grem okolj,
Vse sorte pesmi trosim,
Ne zmanjka jih nikolj;
Poznajo me sromačeka,
Mi radi dajo vinčeka;
Kadar se z vincem poživim,
Zapojem spet ljudim.*

*Ko leto blo je šteto:
En tavžent sedemsto
In endevet deseto,
Je moje rojstvo blo.
O detečjih dnevih skoz bolan,
Kakor sem še današnji dan;
Pa radovoljno vse terpim
Da le na svet' živim.*

*Moj ljubi rajni oče
So bili cimperman,
So stavli hiše, koč
Skomerskim farmanam.
Tud marofe no žage res
Popravljali so mlina vmes,
So bli sodar in pa kolar;
Po verhi še coklar.*

So kratke hlače 'meli,
Kmetišk pa jopeč dolg,
Ponižno so živeli
Od svojih mladih nog.
Sedem no osemdešet let
Živeli oni so na svet',
Potem so v dolgo večnost šli
Kak bomo enkrat mi.

Helena Cesarica
So moja mati bli,
Pa božja je pravica,
Da so tud v večnost šli,
Kar zapustili so ta svet
Je že per štiridesetih let,
So podučili me lepo,
Kak služiti Bogu.

Per svetem Lampretu*
Sem potler mežnar bil,
In v devetnajstem letu
Se tkavčovsko vučil.
Sem platno in sukno tkal,
Zaslužen dnar za vince dal,
Takrat mi je prav dobro blo —
Ne bo mi več tako!

Že trideset in zravno
Devet že bil sem star,
Ko moram vdovo vzeti,
Peljat' jo pred oltar.
Močivnik so poročali
In meni tak naročali:
»Tud staro ženko 'maš ljubit',
Nikolj je zapustit!«

Domača moja žlahta
Že mene ne pozna,
Je kakor stara plahta
Povsod raztergana.
Že nimam strehe nad glavo,
Ko se poberam za vodo,
Prijatle pa po sveti imam,
Ki jih objiskat znam.

Zdaj pesme komponiram
Na svoje stare dni,
Jih noč in dan študiram,
Nikolj jih dosti ni.
Veliko sem jih vun že dal,
Po daljnih krajih jih razsjal,
Nar rajše pa pri Skomerjih,
Sej mislim, da ni greh.

Marsikteri me vpraša:
Od kod se le vučim?
Alj kje je tista kasa,
Kjer pesem toljk dobim?
Jaz 'mam en star pa znucan k o š,
Ni vreden le en šajnost groš,
V tem starem košu imam vse
Jaz pesmi zložene.

Alj jaz že komaj nosim
Moj stari znucan koš!
Prijatle svoje prosim:
Da b' dali vsak en groš, —
Ko pa ta košek zapustim,
Naj za menoj bi bil spomin!
Tud jaz prosit' za vas želim,
Ko sveti raj dobim.

Iz J. Vodovnikove

Pohorske

Od Pohorskih kmetov dans čem
vam zapeť,
Kak Pohorc živi in koljk mora
terpet' —
Ma žage no mline,
Velike planine,
Po osem volov,
Zraven tolarjev sto.

Kak hitro petelin jo le zakriči,
Že Pohorc družino 'z postlje
spodi,
Kosilce pripravlja,
Na voze napravlja,
Volar pa voli
Na pašo podi.

* župna cerkev sv. Lamberta na Skomarju.

O petih kosilo na mizo tiši,
Ob šestih pa že po planini ureši;
Že seka no žaga
In plohe perlaga,
Gromi »rom pom pom«
Prot žagi na dom.

Do žage privleče, s podela*
zvali,
In jopič izsleče, k' se močno
poti,
Od truda sopiše,
Z rokavom se briše,
Ko robca alj tiheljca
V varžetu ni.

Po žagi pa žagmešter glasno
žviži,
Sam sebe ne čuje, ko voda truši,
Si žago vglihava,
Po deski vrezava,
Da jazbec, lesica
V pečovje beži.

Birt deske nabaše, vsak voz
petdeset,
No voli napaše, pa vklene jih
spet:
Jirs, plavec ino muri!
Jih z gajžlo nakuri,
Kanacija hejc, hejc!
Kar moreš, zdaj vlejc.

V četrtek pa deske na terg pri-
pelja,
Teržanom jih drago za dnarce
proda;
Dnar v mošnjo zavije,
Ga nekaj zapije,
V saboto ponoči
Prot domu ravna.

Po poti so poje: juhej hola draj!
Ma jopeč čez ramo, klobuček na
kraj;
Tak k domu prikima,
Si lepo naštima,
Da ženo zbudi
In večirje dobi.

V nedeljo brez skerbi počiva do
dne,
Za troštek si mesa no štrukljev
naje;
Ga žeja obhaja,
Prot keldru** prihaja,
Se vinca napije
Ko vode ne sme.

Potem pa do cerkve tobak
perkadi,
Pod lipo zeleno se v senco zvali,
Se tam odihuje,
Tobak nadeluje;
Ko vkup zazvoni,
Še Pohorc kadi.

Cel teden se revež v planini
poti,
Da sebi kak krajcer k nedelji
dobi;
Cel teden voluje
V planini lesuje,
V nedeljo pa v cerkvi
Zadrema no spi. —

Kdar pa od grajšine*** sekuc-
jo**** dobi,
On cokle za dur alj pod klop
zakadi.
No škorne obuje,
Gosposko gromuje,
Pa vmazan in rusat
V grajšino hiti.

* prednji del voza za prevažanje lesa.

** klet.

*** sedež sodišča.

**** eksekucijo.

Kako in kaj poročajo „Drobtinice“ l. 1862. o Juriju Vodovniku

Jurij Vodovnik,

slavni pohorski pevec in pobožen kristjan Skomarske fare.

»Srečen je mož«, govori prerok in kraljevi pesnik David v prvem psalmu, »srečen mož, ki ne dela po nasvetu hudobnih . . . temveč po Gospodovi postavi svojo voljo ravna, podoben je drevesu, ki o pravem času sad obrodi, — karkol počne, mu poide po sreči.« — Njegov spomin ne bo prešel, in po njegovem imenu se bo prašalo od naroda do naroda. Takega verlega, izverstnega moža je tudi Skomarska fara imela, pa pred tremi letmi pokopala.

Juri Vodovnik, po domače Tomažič, je ona lepa prijetna, toda redka prikazen med priprostimi prebivavci mnogo plodnega Pohorja, izurjen pisatelj značaja svojega ljudstva, da je malo takih. Veseli me v serce, da o njem, ki mi je serčen prijatelj bil, vsaj nekoliko verstic od njegovega življenja in njegove smerti načertam, naj bi se njegov spomin vedno ohranil med Slovenci.

Bil je rajni Jurij rojen v fari sv. Lamberta v Skomarski vasi 22. malega Travnja 1791. v leseni hiši Tomažičovi, od koder pa se na daleč proti izhodu, jugu in zahodu veliko lepih poljan, visokih planin štajerskih, hervaških, krajskih kakor tudi nekoliko koroških vidi. Milo se ozira oko gledaje okolj toliko Bogu posvečenih cerkev, ktere bele ko limbar na polji navdajajo s svetim veseljem serce človeško. Kaj lepo in veselo je tukaj gledati po širjavah ponočnega neba jezer in jezer zvezd, ki plavajo mirno po nebu in berlijo od božje modrosti in vsegamogočnosti prižgane. Je-li se ni rajnega Jurja duh od unut lepih pesmi in pobožnosti navzel?

Kdor so njegovi starejši bili, on sam u svoji pesmi, v kateri svoje življenje popiše, s sledečimi besedami poveda.

Moj rajni ljubi oče
So bili vbogi cimerman,
So stavli hiše, koč
Skomarskim farmanam,
Tesali so za stavbe les,
Popravljali so mline vmes,
So bili pintar no kolar,
No Skomarski coklar.

So kratke hlače meli,
Kmetiški lodnast jopič dolg,
Ponižno so živeli
Od svojih mladih nog.
Osemdeset in sedem let
Dopolnili so na tem svet,
Potem so v dolgo večnost šli,
Kak bomo enkrat vsi.

Njegova mati je bila vsa pobožna, boguslužna ženka, ki je mlademu Jurju za lep poduk in pobožno vedenje pred vsim skerbela, kakor rajniki pevec v svojih pesmih sam spričuje. Tako se Juri iz mladosti nauči Bogu služiti, stárejšem pa pokoren biti. — Ondašnemu gospodu fajmoštru Juri čedalje bolj dopade, vzamejo ga za cerkvenega strežaja in pevca pri svetih opravilih. Mnogo let on svojo službo zvesto opravlja. — Pa na svetu se človeku rado vse spremeni, tako tudi našemu Jurju. Pri nastopu novega fajmoštra zapusti cerkveno službo, se poprime tkavskega dela, zraven se pa tudi rokavice in nogavice plesti nauči, katero delo mu prav spešno od rok gre. Ker pa tkavsko delo rado plučne bolezni, kašelj in neduho napravi, je Juri pogosto med letom za nekaj tednov od tkanja prenehal in na vunanjce v toplejši kraje, kakor k Novícerkví, na Frankolovo, v Špitalič in v Črešence se podal, se tamo zopet okrevat, pa povsod sta bila molek (paternošter) in molitvene bukvice njegova zvesta in neločljiva spremljavca in prjatlá. Pripovedujejo, da je rajniki cele noči premolil, ker ni imel zavolj bolehnosti terdega spanja, pa je še včasí marsiktero sveto pesem, posebno od Matere Božje svetega roženkranca zapel, in je tako daval luč svetih del pred ljudmi svetiti, da so z njim vred Očeta povelíčali in častili. Priča tega je njegova lastnoročno spisana pesem, iz ktere vzemem le nekatere verstice:

»Življenje dobro — vse je preč,
 Nemorem si pomagat več,
 S težavami sem ves obdan,
 Žalujem noč no dan!
 Že golo glavco nosim,
 Po drugih krajih grem okolj,
 Vse sorte pesmi trosim,
 Ne zmanjka jih nikolj.
 Poznajo me s'romačeka,

Mi radi dajo vinčeka,
 In ko se z vinom poživim,
 Zapojem rad ljudem,
 Veliko sukna sem natkal,
 Še več sem pesem osnoval.
 Nar manj je pa per Skomri jih,
 Ker imajo z tega smeh.
 Perjatlov pa po sveti mam,
 Ki jih obiskat znam.«

Rad je rajní Juri, kedar je iz vunajne damo pripotoval, domačim farmanom pripovedoval, z kakim veseljem je bil povsod sprijet, posebno, če je na teritvo, domlatke, alj na klobasijo povabljen bil, moral je hote al nehote urno veselo, tudi vmes smešno popevko jim zložiti. Bilo je gotovo dosti smeha, pa obljubim, da brez greha, kajti se je Jurjevo serce le pri pošteni dobri volji razveselevalo.

Ker pa ne najdemo na svetu človeka brez zmote, da bi se ne vkanil, se je tudi našemu Jurju naklonilo, da se je siromak brez premoženja v svojem 39. letu oženil, kakor u pesmi od svojega življenja sam poje:

»Trikrat deset in devet let
 Sim bil Vodovnik Juri star,
 Sim moral pa vdovo vzet,
 Njo peljat pred oltar.«

S toj ženitvijo si je Juri za vse svoje žive še ostale dni težek križ naložil, ki mu ga ni bilo potreba. Pa neskončno moder Bog dopušča, da tudi moder in pobožen v težave zabrede, pa si tudi v poterpežli-

vosti lepši venec zasluži. Priženil je rajni Juri z vdovo pasterka in pasterkinjo, in poverh kakor za nameček na vse križe in težave je Bog njegov zakon še oblagodaryl z 2 otrokoma, ktera je pa v kratkih letih nebeški vertnar u vert nebeškega veselja presadil. — Da bi svojemu žalostnemu sercu mile tolažbe hladilo dobil, se je mnogokrat na bližne in daljne božje pote podal, ter tovaršem in tovaršicam, ki so ž njim romali, kakor žerjav pred rajdo žerjavov, vojvod pobožen bil, vsakokrat v romarski cerkvi sv. zakramente pokore in presvetega rešnega Telesa prejel, po dokončani božji službi pa svet križev pot po cerkvi vodil in za slovo lepo pesem od patrona romarske cerkve z tovaršijo svojo zapel. — Oh, naj bi vsi, kakor rajni Juri, božje pote v taki časti imeli, se na svojem romanji tako vedli, gotovo bi se sv. nebesa takih romarjev veselile. Kako mu je merzelo na razujzdane romarje, speva on zabavljivo v svoji pesmi od romarjev sv. J. v. R. Še eno posebnost naj omenim od rajnega Jurja. Ako so pri hiši domače fare merliča imeli, je bil on vselej pripravljen, v imenu takovega mertveca od domačih in sosedov slovo jemati. Znal je pričujočim prav do živega priti, posebno, če je mertvec v svoji dolgi bolezni brez prave postrežbe in tolažbe bil, kakor je po terdih goratih krajih sploh navada.

Težavni daljni poti, huda planinska zima, ktera ga je v njegovi borni kočuri pogosto terla, pičli borni živež in mnogo drugih nadlog je storilo, da je Juri čedalje bolj bolehal, in kakor da bi bila božja previdnost htela breme njegovih križev nekoliko polajšati mu je ženo 14. Grudna 1858. u večnost na pravico zaklicala. Šel je siromaček v hudi zimi do nekega kmeta, kaki četert ure daleč od Skomarske vasi, da bi nja za par desek naprosil, iz katerih bi se mertvaška truga njegovi mertvi ženi napravila. Rekel je, kakor da bi vedel, da se tudi njemu posledna ura približuje: »Bog ve, kdo bo za mene deske in pogreb preskerbel, ker sim tako vbožen, da ničesar ne gleštam, razun svojega siromaštva.

Komaj so rajnko njegovo ženo pokopali, in nekoliko sedmine za njoj odpravili, se Juri še tisti dan vleže na svojo posledno boleno postel, iz ktere več ne vstane. Bilo je 16. grudna popoldne, mraziti ga začne, ves život mu upade, moč ga čedalje bolj zapušča, nagovorili smo ga, da bi se še tisti dan dal s svetimi zakramenti previditi. Ob 4. uri popoldne, ko je bil še pri zdravi pameti, prejme z veliko pobožnostjo sv. zakramente vmirajočih, drugi dan ob 2. popoldne je mirno v Gospodu zaspal.

Kakor hitro se je po vunajncih njegova smert razglasila, so se sv. meše za njim od njegovih znancev in priserčnih prijatlov najele in služile, to je pač gotova priča, da so rajnega povsod ljubili, in povsod se je reklo: »Takega moža v Skomri ni bilo in ga tudi ne bo!«

Dan njegove smerti je bil petek, dan njegovega pokopa pa Gospodov dan, sveta nedelja. — 19. grudna ob 10. uri vzdignejo rajnega truplo, spremljeno od hiše z duhovskim petjem in molitvami vsih farmanov in ga prinesejo do farne cerkve. Po dokončani božji službi ga zanesejo na pokopališče do ravno tiste gomile, kjer je bila nja

rajna žena tri dni poprej pokopana. Tako počiva zdaj rajni Juri poleg svoje soproge, z katero je 32 let v mirnem akoravno težavnem zakonu živel.

Ne razjoče se za kar bodi planinski človek na pogrebu tudi svoje sorodovine alj pa tudi pri najpriserčniši predigi, ko smo pa rajnemu Jurju posledno mertvaško pesem »Libera« zapeli, omehčale so se kamnite serca in topile v žalovanji za rajnim, mnogo solz je teklo na Jurjev grob, kakor da bi še le zdaj jeli spoznavati njegove glave pevsko umnost in njegovega serca lepe kreposti.

Blagor mertvemu, ki v Gospodu umerje, zdaj počiva od svojega truda, in njegova dela gredo za njim.

Na njegovi gomili stoji zdaj iz belega pohorskega marmelna rezan kamen, kterege so mu domači osebeniki (gostači), o kterih je tudi smešno zabavljivo pesem zložil, k njegovemu godu 1859. za rešitvo omislil. Mi pa hvalimo verlega moža, slavnega pevca slavjanskega naroda in pobožnega kristjana matere katolske cerkce. Veliko sicer posvetnih, pa vendar podučnih kakor tudi svetih pesem je rajni nam zapustil, katere so daleč okolj po slovenskih krajih raztrošene, za tege del bo njegovo ime skoz narode slovelo, kedar bo že davno planinski vihar prah njegovih kosti na vse kraje raznesel, in njegov lep spomin ostane v hvali pri nas.

Janez Arlič.

Opomba uredništva. Bilo bi pač dobro, ko bi g. spisatelj ovega življenjopisa skušali Vodovnikovih pesmic kolkor le mogoče nabrati. Morebit se jih da tudi iz onih krajev kaj dobiti, kamor je pokojni Juri rad zahajal ali na božje pote hodil. Zberka takih pesmic bila bi lepa doklada našemu narodnemu pesništvu. Gotovo bi se proste narodne Vodovnikove pesmi slovenskemu svetu toliko bolj prikupile, kolikor manj pravega narodnega duha je najti v slovenskih pesmih najnovejši dobe.

V. Krameršič piše l. 1900. v „Domu in svetu“ o Juriju Vodovniku

Jurij Vodovnik, slovenski trubadur.

Ako potuješ po južnem, zelenem Pohorju, opazuješ šege in navade tamošnjega milega nam slovenskega naroda, zdelo se ti bo, da si doma. Stara, obče znana slovanska gostoljubnost in prijaznost je tu v vsaki hiši. Komaj prisoprihaš iz globoke grabe do male ravnice in se hočeš odpočiti, ti že naproti prikramlja kak ljubeznivi Pohorec in te uljudno povprašuje, kam in odkodi? Zameril bi ti, da mu nisi gost. Pri njem imaš dobro postrežbo, dasi tu in tam zelo domačo. Govoriti moraš iz srca, ker naivno ljudstvo te kmalu spozna in te čišla po ljubkosti. Tudi petje je pohorskemu Slovencu zelo milo. On poje od jutra do večera, bilo na polju, bilo v šumi ali doma ter prepeva najrajši domače pesmice. Teh ima Pohorec obilo.

Ob nedeljah popoldne se zbere mladina pod kako visoko košato drevo, posebno na kaki ravninici na hriščku ter prepeva mile pesmice, da odmeva daleč po temnozelenem lesovju. Nadzoruje jih navadno kak sivolas starček in jih podučuje v lepem vedenju. Večkrat jim pripoveduje vesele ali žalostne zgodovinske črtice iz domačega življenja. Vse ga mirno poslušajo. Včasih jim pa zapoje kako šaljivo pesem in jih tako kratkočasi v veseli družbi.

Takih družb se je zelo rad udeleževal Jurij Vodovnik. Ni čuda, da je ta mož znal, kakor se govori, na stotine pesmic. Bil je pa tudi sam vrl pesnik. Zlagal je pesmice sproti, kadar je hotel poslušavce bolj opozoriti na predmet, o katerem jim je pravil. Njegovih pesmic je mnogo med Pohorci, ki jih prepevajo pri mrličih, na gostijah, na kolinah in ob drugih prilikah.

Jurij Vodovnik je bil rojen na Skomrah dne 22. malega travna l. 1791. v leseni hiši Tomažičevi, kakor sam pravi v tej-le pesmici:

Jaz sem Vodovnik Jurij
per Skomri sem doma
v raztrgani kočuri,
štir okne gor ima.

Ki leto b'lo je šteto
en tavžent sedem sto
in endevedeseto
je moje rojstvo b'lo.

Oče njegov je bil pobožen, priden mož. Ni bilo nedelje, da ni veren mož prvi bil v cerkvi in molil rožni venec na glas do službe božje. Spoštovalo je tega moža vse, kar ga je poznalo. Bil je vzoren mož v pobožnosti in delu. Umel je posebno tesarstvo in po zimi je delal vozove in cokle pohorskim kmetom. O njem poje naš Jurij tako-le:

Moj rajni ljubi oče
so bili vboği cimerman
so stav'li hiše kočee
skomarskim farmanam;
tesali so za stavbe les,
popravljali so mlino vmes.
So bili pintar in kolar,
no skomarski coklar.

So kratke hlače 'meli,
kmetiški lodnast jopič dolg;
ponižno so živeli
od svojih mladih nog,
Osemdeset in sedem let
so dopolnili na tem svet';
potem so v dolgo večnost šli,
kak bomo enkrat vsi.

S težkim delom si je Jurijev oče komaj toliko prisluzžil, da je preživel svojo dobro ženo in pridne otroke. V toliki bedi je bil vendar vedno vesel in zadovoljen. Svojega sinčka Jurija je zelo ljubil, ker mu je bil ubogljiv. Pa tudi mati je skrbela za dobro vzgojo svojega sina; zato ji je bil sin hvaležen in je zložil pesmico njej na čast, ki se glasi:

Helena cesarica
so moja mama b'li,
pa božja je pravica...
so v dolgo večnost šli.
Jokal sem za mojo mamo,
ko pustili so ta svet,

srotle sem ostalo samo;
taj so bili stari štirideset let,
andaht lepo so me včili
zvesto služili Bogu,
pri zibki so za me molili
'no zročili me varhu angeljčku.

V mladosti je bil Jurij Vodovnik zelo živahen deček. Na paši, kjer so se igrali pohorski pastirji, je bil on vedno prvi in najbolj čislan.

Šolal ga je sam oče. Ko je znal brati in pisati, se je učil sam tako dobro, da je prekašal svoje sovrstnike, ki so obiskavali šolo. Na paši so ga izvolili pastirji za svojega učitelja in jih je podučeval. Bil jim je strog, učil jih je peti in včasih jim je pripovedoval dovtipne pripovedke. Spoštovali so ga domači pastirji in so ga radi imeli. Izmislil jim je večkrat kako zabavno igro. Ko je nekoliko odrasel, vzel ga je župnik sv. Lampreta* za mežnarja. V tej službi je bil vesten in pobožen. Bil je v lep vzgled vsem župljanom. V devetnajstem letu se je pa šel učiti tkalstva, kakor sam pravi:

Per svetem Lampretu
sem potler mežnar bil,
v devetnajstem letu

sem se pa antverka učil,
sem platno ino sukno tkal
zaslužen d'nar pa včas za vince dal.

Delavec je bil dober in priden. V mladosti si je prihranil marsikak novčič, ki mu je v starosti prišel prav. Mesto da bi pohajkoval s tovariši po gostilnah, je sedel doma med sosedi in jim pripovedoval pridige, katere je čul. Spomina je bil bistrega, kar nam sam pravi: »Veste, možje, je ni pridige, da bi si je ne zapomnil.« Po njem ima

* Sv. Lampert je farni patron na Skomrah.

skomerska farna kronika tudi odlomek pridige Janeza Kerša, župnika od sv. Kunigunde, in je velike zgodovinske vrednosti za skomersko cerkev. Glasi se: »Vi Skomerjani, vi še ne veste, kako stara je vaša cerkev. Jaz vam hočem,« je rekel, »pripoved od vaše cerkve povedati, kakor sim njo v nekih starih bukvah bral. Dobro poslušajte!

V letu 1157. sta šla dva mîniha iz samostana sv. Lampreta na gornjim Štajerskem od svojega opata Otona izposlana, eden proti sedanjemu romarskemu kraju Marija Celj s podoboj Matere Božje, drugi pa s podoboj sv. Lampreta, škofo mučenika. Perpotoval je v vaše planine, razkropljene ovčice vučil ino kruh večnega življenja delil. Postavil je ta prvi del sedanje cerkve z lesenim stolpom al turnam. U oltar je postavil lipovo podobo sv. Lampreta, katera še zdaj nad čerkvenim obokom vsa červiva leži. Tako so imeli za silo vaši očetje jage dni cerkvico na Skomrah.« Zapomnil si je doslovno vsak govor. Poznal je dobro tudi zgodovino, zlasti prigodke iz turških časov, ter jih je pripovedoval ljudem pri mrličih in drugih prilikah. Poslušali so ga zelo radi, ker je znal izborno pripovedovati. Priljubljen je bil povsod, kamor je prišel.

Bavil se je tudi z naravoslovjem in domačim zdravilstvom. Poznal je neki vse rože pohorskih planin in iz njih napravljajl domača zdravila.

Pohorci so ga cenili tudi kot izkušenege živinozdravnika. V tej stroki je bil zelo vešč. Poklicali so ga k vsaki nesreči in zato je bil znan starim in mladim ljudem. Ni mu bilo torej težko izbrati dobre in zveste družice. Pa morda mu je bila nemila, kakor razvidimo iz sledečih verzov:

Devet ino trideset let
sim biv že potler star,
sim moğu pa udovo vzet,
jo pelat' pred oltar.

Močivnik so poročali,
meni pa tak' naročali;
»To staro ženo prav ljubit',
nikol ne smem je zapustit'.«

Zadovoljen in vesel je bil v zakonu. Z zakonskim življenjem je pa pesniška struna le nekaj pretrpela. Nekoliko let je obmolknila. Tem bolje je pa jela peti proti starosti. Dasi je bolehal, je vendar zlagajl pesmice, ki so njegove najboljše v tej dobi. Rajni škof, slavni Slomšek, jih je mnogo popravil iz te dobe njegovega britkega življenja in jih izdal. Sam omenja, da je v tej starosti zlagajl pesmi. Pripoveduje se, da jih je napravil jeden koš, pa mu jih je po nesreči s košem vred vrgel nek znanec v ogenj na Krstni večer. Mnogo se jih je pa ohranilo.

Obiskaval je na stare dni prijatelje in znance po bližnjih farah. Ob veselih prilikah je zlagajl pesmi v čast svojim sodrugom. Trdi se, da je včasih pri prijateljih zapel novo pesem in jo sproti zlagajl. O tem največ vedó povedati v Novi cerkvi, Frankolovem, Špitaliču in Črešnjah. Nek star možek, cerkveni ključar od sv. Vida na Pohorju, mi je pravil, da je Jurij Vodovnik prenočeval pri njem na Govčohovi žagi in je zložil veliko pesem. Pisajl, mu jo je na deske in ta mu je

svetil s trskami. Tedaj je bil že prileten in je solzeč se obtoževal žalostno življenje. Starost ga je silila že k beraški palici in je živel od miloščine svojih prijateljev.

Večkrat je zdihoval zaradi siromaštva in ob smrti svoje zveste žene je rekel nekemu prijatelju:

Uboga Mica, res je žena b'la,
žena berača Vodovnika,
na svetu beraško je živila,
še skorice včasih ni imela,

zvesto služila si možu,
zadosti revščine je b'lo Bogu;
zato po smrti boš bogata,
ker si imela Jezusa za brata.

Kmalu po smrti svoje žene je tudi on obolel. Zaradi hude pljučnice je moral v postelj ter je ni zapustil več. Lotila se ga je tudi naduha in po dolgi mučni bolezni je zaprl oči 17. grudna l. 1858. Pokopan je na Skomrah. Domačini so mu postavili spominsko ploščo iz domačega pohorskega marmorja z napisom:

J u r i V o d o v n i k
1858.

Sedanji vč. g. župnik. I. Toman nabira darove za grobni spominek ter ga hoče postaviti v lepi obliki Vodovniku na čast in diko, pokazajoč, da se ne sme pustiti tako plodoviti narodni pesnik iz spomina. Prosijo se zlasti pohorski rojaki, da pripomorejo gospodu župniku, kolikor je mogoče. Pohorje pa naj je ponosno na svojega pokojnega narodnega pesnika in naj proslavlja svoje sinove.

Jurij Vodovnik je bil rojen pesnik. Le škoda, da ni hodil v šolo. Učil ga je, kadar je prišel v Maribor, rajni škof Slomšek ter ga silil v šolo. Pa Juriju se je dopadalo življenje na domu in tudi ni smel z doma, ker je moral pomagati očetu. Vendar je ubogal in poslušal Slomška in zlagal pesmice ter jih pošiljal škofu, kakor pravi sam:

Veliko časti vredni
Slomšek gospod Anton
so tudi tako rekli:
če jih še delal bom,

de moram jih jim gor poslat,
de hočejo jih drukat dat,
de bodo brali jih povsod,
vsak kmetič 'no Gospod.

Vitanje in Skomarje

Kotel, kotlina, jama, globel, razvaline dveh starih gradov, trg, vas, strme, pečevite stene in gore na jugu, proti severu pa sončni obronki Pohorja, vse tako skrito, svetu odmaknjeno, svojevrstno, da kaj sličnega ob vznožju Pohorja ne najdeš nikjer drugod. Vitanje je naravno gospodarsko ter prometno in zato tudi kulturno središče vseh onih predelov jugozapadnega pohorskega pobočja in vznožja, ki spada že k južnim Apneniškim Alpam in kojega vode se stekajo po Hudinji in po Paki v Savinjo; od tod ona svojevrstnost, ki je značilna tudi za južni del pokrajine okoli Konjic.

V štirih smereh lahko dospeš v Vitanje, v južni del Pohorja, in sicer z Vitanjske planje in z Vitanjske bajte čez Luže, kjer si izbereš pot skozi visokoležečo, že opuščeno glažuto Rakovec z najvišje stoječo ljudsko šolo na Pohorju (1050 m) ob Hudinji navzdol ali pa čez Skomarje in Sv. Vida ob izvirkih Dravinje. V severni smeri te pelje avtomobilska cesta in redni avtobusni promet iz Celja mimo Vojnika skozi divjeromantično Vitanjsko Brezno in Socko v trg in vas. V vzhodni smeri greš v Vitanje lahko s postaje Zgornji Dolič ali Mislinje, v zapadni pa te vodi tjakaj cesta iz Konjic.

Avtobus, ki vozi iz Maribora v Celje, te iz Konjic pelje čez Križevce do gostilne »Planinec«, kjer se odcepi cesta v Stranice in v Vitanje. Pot od tu skoz Vitanje do Sv. Lenarta pod Turjakom gre po apneniških tleh. Zato boš spomladi že na prostranih travnikih, preko katerih hodiš do cerkvice na Stranicah, našel mnogo cvetic, ki rastejo samo na apneniških tleh in zaradi tega ne uspevajo na Pohorju, razen na onih mestih, kjer leže na granitni podlagi plasti iz praapnenca. Na Križevcu je stala nekoč cerkev sv. Križa. Ko so začetkom 19. stoletja preložili cesto, so cerkev podrli, sv. Križ pa se je sam dvignil in prestavil na strmo goro nad Belimi vodami.

Ob cesti zaropče kmalu na to premogovnik »Kovački ugljen«, ti pa stojiš že na Slemenu ali na Prevaljah, od koder si po lahno padajoči poti pod strmo Stenico kaj hitro pred Vitanjem. Obstrmiš. Pred strmo štrlečo Stenico moli iz jame za zelenjem visok rdeč stolp in dva skalnata grebena z razvalinami; zdí se ti, da se sredi razvalin na levem grebenu dviga velik, zgoraj zaokrožen nagrobni kamen, na drugem pa Igla iz Savinjske doline; čudne tvorbe, ki jih je zgradila bistra, a huda Hudinja, odkar je prvotno enotno južno steno načela, izpodjedla, pregrizla in si kakor z ostrim dletom izklesala v ostrem loku med dvema presegaročima se zapahoma globoko zarito

strugo in korito, skozi katero so odtekale zajezone vode prejšnjega jezera. Ni čuda torej, da se je nekoč cela kotlina in župna cerkev v Vitanju imenovala Sv. Peter in Pavel na jezeru, kakor še sedaj podružnici na zapadnem Lošperku (Loški gori), na razvodju med Hudinjo in Pako, pravijo Sv. Marjeta na jezeru. Na izsušenem jezerskem dnu sta se izoblikovali nizka polica ali prag, ki nosi župno cerkev in župnišče, in ločeno od nje ovalna, nekoliko višja »Hribca« ali »Hribček« s cerkvijo Marije Pomagaj. Hudinja si je izprala na zapadni strani one police in onega Hribčka svojo pot; preden pa dospe do vznožja zapadnega skalnatega grebena s sedanjimi razvalinami, se zasuče v pravem kotu na vzhod, potem pa v ostrim kotu med obema grebenoma proti jugozapadu. Na ravnem pasu na desnem bregu potoka, med njim in grajskim vrhom in grebenom, se je razvil trg Vitanje, okoli onih dveh cerkva na levem bregu Hudinje pa Vitanjska vas, ki oba za tujca tvorita enotno naselbino, samo da teče skozi njiju Hudinja, nevarna, kadar se izprazni na Pohorju težki, črni oblaki, sicer pa velika dobrotnica vasi in trga, ker že od nekdanj goni mnogo žag in kovačnic, danes sicer nekoliko manj kakor v starejših časih.

Če pomislimo, da je skoz Vitanje šla rimska armadna cesta na karantanski Virunum, ne moremo dvomiti, da je vsaj na enem, če ne na obeh skalnatih grebenih, med katerima zapušča Hudinja Vitanje, stala rimska utrdba, grad in trdnjava za varstvo ceste in naselbine. Tako segajo prvi početki Vitanjskih gradov gotovo še v rimske čase. Že ko se izpred bele cerkve Marije Pomagaj na Hribci oziraš na fantastično izoblikovane, slikovite sive razvaline na strmih, sedaj sicer poraslih skalah in grebenih, začneš premišljevati, s kakšnimi pripomočki neki so mogli po teh strminah in prepadih spraviti gradivo na mesto; še večja uganka pa je, kako so neki na teh vrtočavih stenah in skalah, po katerih bi se naš turist komaj upal plaziti se po vseh štirih, mogli zidati. nalagati kamen na kamen, donášati zidarjem kamenje in vroče apno, kako graditi one ogromne okrogle in štirioglate stolpe, zide, podzidje in obzidje, ki nas še danes navdaja z občudovanjem in začudenjem. In vendar nam stari viri o gradnji takih gradov nič posebnega ne poročajo; kvečjemu, da nam je znano ime tega ali onega starega Vitanjčana. Koliko bi pisali vsi naši listi, če bi danes kdo dal odstraniti vse razvaline Goleževega ali Trškega gradu, pa bi potem samo poskusil zgraditi nad sivimi skalami grad, kakršnega vidimo Vitanjskega še koncem 18. stoletja v Visherjevi topografiji, ko že poročajo na dolgo in široko, ako postavijo kje leseno kočjo na zeleno trato gozdnega zatišja!

Iz trga je peljala mimo nove neznatne graščine z močnim zidom zavarovana vozna pot na Trški grad, ki na Visherjevi sliki kaže tri dele, kojih srednji predstavlja stanovanjski del z dvema štirioglatima in z enim okroglim stolpom. Ko stikaš po razvalinah in zadnjih ostankih zunanjega in notranjega obzidja, obrambnih stolpov in čudno zverženih, še razločnih sob na tem divje razkranem skalnatem grebenu, misliš na gigante in ciklope, ki bi edini mogli takšno delo izvršiti.

Drugi, tako zvani Goležev grad, stoji nekoliko niže Trškemu nasproti na levem bregu Hudinje na skalnatem grebenu, pod kojega navpičnimi stenami in pečmi je nekoč potok gnal tik ob cesti stare fužine. Človek bi mislil pri pogledu iz soteske nanj, da so v njegovem skalovju gnezdili sami orli in sokoli; pa vendar je dvojno obzidje, zidano nad navpičnimi stenami, še dobro vidno kakor tudi ogroman stolp med njim. Še pred 150 leti so v njem stanovali.

Kakor je razgled z razvalin na Vitanje in na celo kotlino diven in očarljiv, tako je pogled v preteklost gradov poln romantike. O potresu, ki je opravil tu l. 1201. svoje razdiralno in uničevalno delo, poroča zgodovina. Slovensko, domače izročilo pa pripoveduje kakor drugod, kjer si gledajo razvaline dveh gradov nasproti, o dveh bratih, ki sta se sprla ter se borila s svojih gradov drug proti drugemu. Vitanjčana pa se naposled sprijaznila, podasta si roko ter si v znak bratovske sloge zvežeta svoja gradova z visečim mostom nad breznom in sotesko divje Hudinje.

Niso bili vitezi de Wittenstain prvi graščaki in lastniki Vitanjski. Slovanski Sventovit in Vitan sta starejša; njuni častilci, slovenski vitezi in trubadurji, so pred njimi gospodarili in prepevali ubrane pesmi lepim ženam na čast. Koroška svetnica Ema je po smrti svojega moža Viljema, ki je bil l. 980. prejel Vitanje v dar od cesarja Otona III., položila temelj onemu več sto let trajajočemu vplivu, ki ga je na Vitanjčane in Vitanje imela Krška škofija na Koroškem. Na zapadni zunanji steni župne cerkve v Vitanju poroča vzdian nagrobni kamen: »Hie ligt Begraben Der Wol Edl Veste Her Joh. Joseph Stanacher Pfleger der Hoch. First Gurg Herschaft Weitenstain. So Gestorben Den 11. Junii I. E. + G. Anno 1706.« Najstarejši zvon v cerkvi pa so opremili z napisom: »georg renner maister ze v ö l k h e r m a r k t m i c h g o s s e n, i m M D L X V I I I j a r.« Nemški vpliv Krške škofije in drugih nemških lastnikov se še danes kaže v trgu in Vitanji vasi. Celjski grofje kot dediči koroških Vovbržanov, grofje na Lindeku, Gaisrucki in mnogi drugi lastniki nastopajo in odstopajo v Vitanju. Kakor v sosednjih Konjicah in po drugih krajih ob Pohorju srečamo tudi v Vitanju Turke leta 1476. ali 1532. in celjskega vojskovođjo I. Vitovca l. 1437. Ko je l. 1528. po naročilu nadvojvode Ferdinanda za škofa Ravbarja Krištofa v Vitanju posebna komisija preiskovala verske razmere zaradi širjenja protestantske novotarije, so se Vitanjčani pritožili, da njihov župnik ne zna slovenski in da kaplani doma celo o Veliki noči nič ne pridigujejo, zaposleni zaradi dušnega pastirstva pri podružnicah. Mnogo tujih plemenitih in neplemenitih rodbin je vladalo nad gradom in njegovo pokrajino, dokler ni domač kmet slovenske krvi, posesti in razvalin starega gradu spravil v svoje roke in s tem po tisoč letih vrnil narodu nekdanjo last. Tuja plemiška kri se je izsušila; razvaline varuje edino še čvrsti bršljan, ki živi, raste in cvete kakor narod, ki mu je zasijalo sonce svobode.

V notranjščini in zunanjščini župne cerkve sv. Petra in Pavla so odkrili pod novjšim beležem velezanimive stare freske, slikarije, ki po obsežnosti in svoji zgodovinsko umetnostni vrednosti pre-

kašajo vse enake v naši banovini. Čudne črke, da jih skoraj ne moreš razvozljati, vidiš v njej na grobku, ki je bil postavljen »Laurentio Khoren, a. a. et phil. doct.« s tolažbo »Hodie mihi — cras tibi«. Da pa je v cerkvi, ki ima toliko latinskih in nemških napisov, vendar že nekdanj vladala slovenščina, ti razodevajo besede pod postajami križevega pota. Prizor in nastop simpatičnega Simona iz Cirene je označen tako-le:

Zirenenlki Shimon
persilen pomaga
Jesuli krish nefti.

Pod cerkvijo samo pa valovi — tako ti pripovedujejo — v globoki jami globoko jezero, pokrito z velikim pokrovom. Če bi pokrov našel in dvignil, bi videl in slišal šumeti jezerske valove, pa bi se prepričal, kako to, da ima trg tri školjke v svojem grbu.

Med najzanimivejše izlete, ki jih moreš narediti iz Vitanja, spada oni v Vitanjsko Brezno in Socko (t. j. Soteska). Geološko zanimive tako zvane Sockine plasti z redko fosilno floro, mnogoštevilne tesni in soteske, ogromne skale v globoki debri Hudinje z naravnimi stolpi, zobmi, rogli in iglami, nove in stare, Zgornje in Spodnje Fužine, elektrarna za Dobrno, podolgovata Dobreševica in Socki Kozjak, ves razklan in razcepljen v šiljaste stožce, kije in kline, tvorijo krasne propileje, skozi katere se bo vsakdo z južne strani z občudovanjem bližal Vitanjski kotlini. Nekaj Sockinega Kozjaka najdeš na sliki, ki ti jo nudi na razvodju Hudinje in Pake na Lošperku ali Loški gori Šmarjeta na jezeru, ki veže Pohorje s Paškim Kozjakom. Sprva ob Hudinji, potem pa ob Jesenici se sprehajaš tja gori po stari rimski cesti, se vzpenjaš po novih serpentinah, dokler nad prevalom pri »Jeseničniku«, nad Litušem (= Leuthaus = gostilna), ne stojiš pred cerkvico. Iz objema divje romantičnih, v krogu razvrščenih golih piramid, obeliskov in stožcev odhitiš skoz Spodnji Dolič v Šentflorijan, ki se na nizki dobravi sonči pod Tolstim vrhom ob potoku Podenci, potem pa mimo železniške postaje Zg. Dolič proti jugu v znamenito Hudo luknjo ali proti severu k Sv. Lenartu pod Turjakom in v Mislinje. Na poti, ki te ob Hudinji vodi na Pohorje, dospeš v višini nad 1000 m v Rakovec, tipično selišče s šolo in logarsko kočjo, ki se je razvilo okoli stare »glažute« (steklarne) iz skromnih delavskih hišic, kjer so za časa Jurija Vodovnika imeli nemško šolo.

Sedaj še udarja tu pa tam kladivo na naklo v kovačnici ob Hudinji doli v Vitanji vasi; plavžev ni več; glažute samotarijo in se bližajo vedno bolj podobi grajskih razvalin; fužine počivajo; pesem Hudinje, njenih žag, pohorskih drvarjev in voznikov pa še ni utihnila in vabi v bistro vodo ter hladno senco zelenih gozdov letovišcarje kakor tudi pohorske izletnike, da spoznajo zanimivo Vitanjsko kotlino, domovino našega Jurija.

Še glasneje pa vabi in kliče na bližnje Skomarje, na pohorski Parnas, pesem, koje pevec je sicer že davno pod zemljo; a pesem njegova živi in bo živela, vabila in klicala, dokler bo ostalo slovensko Pohorje.

Skomarje, vas in cerkev sv. »Lopreta« z majhnim preprostim pokopališčem, kjer počiva tudi Jurij Vodovnik, tvorita skupaj pravo veselo in zadovoljno pohorsko družino. V dolini med dvema rebrima, odprti proti jugu in soncu, ždi v višini 944 m pod zelenimi gozdovi ter nad dehtečimi njivami in travniki vasica; samo kakih petnajst poslopij, tesno stisnjenih zaradi tesno odmerjenega prostora. Na vzhodni rebri ljudska šola, na zapadni župna cerkvice s pokopališčem. V vasi gospodarijo Šturmi, Medvedi, Tomažiči, Juharti in Vodovniki. Od šole, kjer je stala rojstna lesena kočica Jurija Vodovnika, pa do pokopališča je samo tri minute hoda, in to je najdaljša pot skozi vas. »Pohorski pevec« jo je prehodil v dobi, trajajoči 67 let. Nad vse prijazno je lice, ki ga vas s šolo in cerkvijo pokaže tujcu, ko prihaja od Dravinje iz Konjic skozi Žreče ali od Hudinje iz Vitanja mimo Sv. Vida čez Ljubnico. V taki višini nima Pohorje nobene druge sklenjene vasi, nobene župne cerkve, sploh nobene naselbine, ki bi bila tako svetla, sončna, jasna, tako odprta in razgledna, tako lepa in očarujoča kot Skomarje. Ni čuda, da je Pohorje prav tu rodilo svojega pevca! Ves naš prekrasni svet v vsej njegovi raznoličnosti od Kápele in Prekmurja, od Dravinje, Dravskega polja in Slovenskih goric do zasneženih orjakov Savinjskih planin, od Raduhe do Plešivca in vse, kar se razprostira vmes, Brinjeva gora, nešteto cerkva, Ivanjščica, Macelj, Sleme, Rogaška gora, Boč, Konjiška gora, Hum, Veliko Kozje, Turje, Gorjanci, Mrzlica, Gozdnik, Stenica, Gora Oljka, Javorje, Paški Kozjak in Smrekovec so razpostavljeni v velikanskih krogih in koncentričnih lokih, vsi obrnjeni semkaj na Skomarje, njegovo cerkvico in njegovo pokopališče, kakor da bi vsi občudovali ta mirni pohorski kotiček, to toplo pohorsko gnezdece, zibelko in večno počivališče »slavnega pohorskega pevca« Jurija Vodovnika.

O Skomarju poje njegov sin Jurij:

*Blagor teb', Skomarska fara,
Tam je še navada stara;
Tista ves je Cokelburg,
Taj nikdar ne pride Turk.*

*Tud' Franzovov se ni bati,
Jel' bi coklje v nje metati,
In če prišel tje bi Rus,
Gvišno ni cokljarjem kos.*

*Tam je dosti pintermanov,
Tišlarjev in cimpermanov;
Vsaki farman je kolar,
Vsaki purgar je cokljar.*

*Javor tam za coklje raste,
Pa ga znajo tudi krasti;
Vitre 'ma maceslove,
Vorbanke pa črešnjove.*

*Majo pa za pudkovale
Stare klinje no kresale:
Ogenj jim spud nog leti,
Jim ga kresat treba ni.*

*Tudi v farof v cokljah grejo,
Se že zunaj napovejo;
S cokljami sklopočejo,
Gor po pragu tolčejo.*

*Fajmošter pa dobro vejo,
Da zamerit jim ne smejo,
Da je cokelpurgar »fajn«,
Jim ni treba rečt' »herajn«.*

*Če se mu en fantek vleže,
Mu že coklje gor priveže,
Ga zažene ovce past,
Kak bo moglo s'rota rast?*

Zdaj pa eden druga vpraša:
Kak' je pa tam šega vaša?
Po čem pa so coklje še?
Bratje, le poslušajte!

Veči del so po desetki,
Bolj te male pa po petki;
Kter' pa če prav vel'ke 'met,
Mora že štir groše štet.

Pesem je Tomažič zložil
Zraven je še to priložil:
Kteri bo to pesem bral,
Na ves glas se bo smejal.

Zložena je b'la od Jurja
Den petnajsti mesca julja,
Osem sto se piše let,
Osem ino trideset.

Pesem od skomerskega mežnarja

Skomerski mežnar je že star,
že sivo glavo nosi,
pa še hodi pred oltar
ino lepo Boga prosi.

Leta entavžent sedemsto
devetdeset in ana
sem biv položen v zibiko.
Povili so me mama.

Tri leta so me zibali
in z mlekom me dojili,
s krompirjem so me spižali,
da so me gor zredili.

Ko sim še majhen otrok bil,
sem ljubo žvinco pasel,
sem kruhek jedu, vodo pil,
sim lahko vel'ki zrastel.

Ko sem malo veči bil,
sim k sveti meši strigo,
ko sem dosti vel'ki bil,
sim kmetom platno delo.

Te je meni dobro šlo,
sim lahko pil in jedo,
sim štrečno zdelo, d'nar dobil,
sim se za mizo vsedil.

Zdaj moram bit' za mežnarja,
po štrikah se obešat,
pogosto moram vince pit,
de preveč ne opešam.

Včasih zlezem gor na kor,
de farmanom zapojem,
če vidim pa kak hrastov štor,
koj grem k prijat'lom svojem.

V skomerski vesi sim jaz doma
v raztrgani kočuri,
moj oče so jo cimprali,
not še prebiva sin njih Juri.

Pesem od Germana*

Jas sim German imenovan,
pijem vince vsaki dan,
'mam vinograd obdelovat',
naj bo rezat' al' kopat'.

Nograd imam v strmi gor',
tam, kjer vince najbolj zor',
je rumen ku čist zlato,
vsak dan pijem ga lahko.

* German je bil župljan skomerske župnije, velik prijatelj Vodovnikov. To pesmico je zložil Vodovnik v gostilni pri Javorniku v Skomrah, ko sta skupaj pila likof. Pisal jo je z ogljem na mizo. Javorčka mu je pa smeje podala kos papirja in razklan svinčnik, rekši: »Jur, t'le 'maš en kos prifa.« Vodovnik ga je vzela in se rogajoč pošalil: »Kej 'maš pa un kos? Ta pisan?« — Vse boljše kmetije skomerske župnije imajo tudi danes še vinograde pri Zrečah, Konjicah ali celo pri Črešnjicah.

*Hišo 'mam na solnčnem kraj'
tam, kjer sneg skopni najraj;
okol' 'mam travček lep zelen,
z drobnimi rožcami razcvetljen.*

*Zravn 'mam pa vrtec lep,
noter rad špansirat grem;
pregledujem rožice,
pisane vijolice.*

*Zjutraj, ko se prebudim,
noter vrtec gledat grim,
slišim drobne ptičke pet',
lehku sem vesel na svet'.*

*Majolko 'mam pa jaz najraj,
z vincom štrihano s seboj,
zmirom pojem, žvrgolim,
'z glaška vince pit' želim.*

Povirje Dravinje, njena široka dolina od Zreč mimo Konjic do Poljčan in Studenic, vinogradi pri Zrečah, pri Konjicah in Oplotnici, enako povirje Hudinje z veleromantičnim Vitanjim trgom in Vitanjo vasjo je še vse premalo znano; drugače bi bilo bolj obiskano od izletnikov in stalnih gostov, posebno letoviščarjev. Zanimivo pa je, da so se celo v tem precej odležnem in svetlu odmaknjenem povirju pohorske Dravinje do danes ohranili spomeniki na čase, ki ležijo skoro dva tisoč let za nami. Rimska cesta iz Celja je peljala na Ptuj skozi Konjice, na Gosposvetsko polje pa skoz Vitanje; iz Konjic in Vitanja pa so šle v tisti dobi tovrne poti in steze na Pohorje. Nekaj minut pod Skomarjem, glavno gorsko vasjo v povirju Dravinje, so l. 1856. na njivi blizu kmeta Kladnika našli kamen z latinsko-rimskim napisom. Kamen je tudi radi tega zanimiv, ker iz njega lahko posnamemo, kako hitro so Rimljani domače Kelte romanizirali.

Če vas popelje pot na naše lepo, zeleno južno Pohorje in če pridete iz Zreč skozi sotesko ob Dravinji do gostilne *Matija Vidmar*, p. d. pri Tijeku, oglasite se v njej, saj vam bodo postregli z dobrim, pristnim vinom iz Škalic. Tudi za prigrizek je vedno kaj pripravljenega. Spoznali boste ob tej priliki pristnega Pohorca, ki vas bo hitro nagovoril in se vpletel z vami v razgovor, tako da ne bo ne konca ne kraja. »Tijek« vas bo seznanil z vsemi pohorskimi šegami ter vam nasvetoval najkrajšo pot do planinskih koč in lepih razglednih točk, kakor so Rogla, Senjorjev dom, Pesek, Šentlovenska jezera, Ribniško jezero ali vas Skomarje. Vsakega izletnika je Tijek vesel, ko pride občudovat ono lepo Pohorje.

Oni napis čitamo takole: »*Silvanus, Jantumari filius, et Successa, coniuges, vivi fecerunt suis et sibi. Junia filia decem annorum.*« Slovensko: Zakonska Silvan, Jantumarov sin, in Sukcesa sta za življenja dala napraviti spomenik sebi in svojcem. Junija, desetletna hči. Jantumari so bili ugledna keltska rodovina. Silvan, Sukeša in Junija imajo že latinska, starorimska imena!

Slov. Konjice

Vedno živahne in temperamentne so bile že od nekdanj, pa gotovo tudi bodo ostale v bodoče Konjice ob Dravinji. Tik nad njimi se južno dviga strma, vsa zelena, nekoliko razposajena skupina Konjiške gore; tvorijo jo ostrogrebenasti vrhovi Stolpnik (1014 m), najvišji vrh celokupne njene gmote, ki sega od državne ceste Konjice—Stranice—Frankolovo do ceste Špitalič—Žiče, potem Plešivec (923 m), sedlo Gumno, Tolsti vrh (888 m) s Skalo (656 m), sijajnim razglediščem pod grebenom, nato sedlo Čaž (744 m), Babič (763 m) in Golo rebro (602 m). Globoko pod visečim bukovjem sive Skale teče iz skritih ribnikov nekdanj Tribniškega, sedaj Windischgrätzovega gradu in njegovih drevoredov ter živahno skaklja sredi skozi trg v strogo odmerjenem koritu potoček, ki se na spodnjem koncu trga pri veliki usnjarni in novi delavnici za copate »Alfa« godrnjaje zgubi najprej v Mlinščico, potem pa pod tovarno združi z Dravinjo. Avtomobili in avtobusi brzijo skozi spodnji konec trga iz Maribora v Celje in nazaj, ker so Konjice enako kakor Slovenska Bistrica svoječasno zamudile priliko, da se uvrstijo med glavne postaje železniške proge, ki veže osrčje Evrope z Jadranskim morjem. V skladu z ritmom onih strmih, a vendar gosto pogozdenih, od ptičjega petja odmevajočih vrhov, v skladu z žuborečo vodo onega potočka, z vrvenjem delavcev, avtov, avtobusov, z lesom natovorjenih vozov ter veselih pohorskih izletnikov živahno in razposajeno rezgeče v trškem grbu na občinski hiši lep Konjiški konjiček; bel na zelenem, nekdanj tudi na rdečem polju, vsem tolmačem nemškega imena Ganowitz, Gonawitz in Gonobitz že s svojo navzočnostjo dokazujejo, da so slovenske Konjice po njem dobile ime; rezgetal pa je prav gotovo že v rimskih časih, ko so Celeia, Lotodus (Konjice), Ragando (Studenice), Poetovio, Upellae (Vitanje), Collatio (Slovenj Gradec) ter Virunum na Gosposvetskem polju bile važne postaje rimske vojske, rimske pošte in rimskih uradnikov na njihovi poti proti Donavi. Ko so pred več ko sto leti gradili iz Konjic novo cesto čez Križavec skozi Tesno, so lep kos stare rimske zapadno od Konjic opustili; šla je južno od naselja in nekdanjega gradu Hebenstret skozi Bukole, Poleno in čez Čretvež blizu ribjega Zvirovja; korita za napajanje tovarne živine, v enakih razdaljah postavljena, in starorimski kamni, tako zvanj miljniki, ki so z imeni rimskih cesarjev navajali razdalje v miljah, so že davno izginiti, v kolikor jih ne hrani muzej v Gradcu. Mariborski muzej hrani korito, nekdanj sarkofag rimskega vojščaka z

že zabrisanimi skulpturami. Kamen je služil nekoč v stari konjiški usnjarni; po njeni opustitvi je stal mnogo let na dvorišču Narodnega doma v Konjicah, izpostavljen vsem vremenskim neprilikam. Novo cesto so speljali severno od Hebenstreita čez Križevac, ki tvori z Golekom in Bukovo goro razvodje med Dravinjo in Savinjo, in sicer skoz vzhodni predel obširnih, že apneniških Stranic v Tesno do velikega posestnika Kralja, kjer se zopet združi stara in nova. Nekoč so imele Konjice tudi svojo pivovarno; danes pa se lahko ponašajo s procvitajočim perutninarstvom, medtem ko rudniki in premogovniki v bližnji in daljnji okolici, na Tolstem vrhu, na Konjiški gori, v Radani vasi počivajo. Premogovnik v Radani vasi je zasut in nad njim so na Brinjevi gori mnogi studenci radi njegovih rovov usahnili. Bližnji »Rudnik Stranice« pa ropoče glasno ob cesti iz Stranic na Vitanje, saj daje izboren »Kovački ugljen«, četudi en sam rov ne more delati čudežev. Dva vrelca, prvi z žveplom, drugi z železom, še čakata, da jih začno izrabljati, enako kakor toplice blizu Frankolovega, ki v preprosto zgrajeni globeli tvorijo na svojem dnu edinstvene bujno pestre preproge. V toplicah, ki so brezdvomno v zvezi z Dobrno, se sicer kopljejo poleti; pozimi perejo v njih ženske, stoječe bose v vodi, perilo; a strokovnjaško zajete in izolirane niso. Najbolj pa poživlja živahnost obdravinjskih Konjic njihova vinorodna okolica, ki sega preko gričevja onstran Dravinje severno do Oplotnice, preko nje na pobočje južnega Pohorja, na vzhodu in v smeri proti Slovenski Bistrici pa se pod Tinjami in Visovljami okoli Prihove, okoli Sv. Jošta, okoli Sv. Venčeslaja in Sv. Jerneja pretvarja v pravcate Slovenske gorice. Ko so leta 1671. konjiškemu graščaku grofu Erazmu Tattenbachu v Gradcu odsekali glavo, njegovim potomcem pa vzeli plemstvo in vsa posestva, skupno okoli 20 gradov in graščin, so na Tribniku in na zgornjem Konjiškem gradu poleg velikih zakladov in dragocenosti zaplenili in tudi dobili tri tisoč veder vina. Slovite, skrbno obdelane, lepe Konjiške škalice, hrib Sv. Barbare z Vešenikom, Strstenikom, z Brdom in Foštom, Gorica, zapadno visoko nad Oplotnico, v smeri proti Zrečam, Lačna gora nad Čadramom, vznožje Tinjske gore, naposled pa trigorično Vrhovlje, namreč Kačjek, Vinarje in Berje, zlasti pa slikovito Okoško in Ugovec, rodijo poleg srednjega belega priznana zdravo, izvrstno rdeče vino; trto kavko (Varronia celebris), ki ima rdečkaste liste in sinjemodre jagode, kojih sok je enakovreden slovitim francoskim. Močno razvita sadjereja v smeri proti Zrečam, posebno jabolka izborne kakovosti, se jeseni kaže na kolodvoru v Konjicah in Zrečah v mnogovagonskih pošiljkah, namenjenih največ v Nemčijo; za prebivalstvo izdaten vir dohodkov, ki se silno pozna, ako ob slabih letinah izostane. Velika lesna industrija sloni na bogatih gozdovih, ki hranijo v sebi stara drevesa. Na Prežigradu stoji hrast, ki meri poldrug meter nad zemljo točno pet metrov v obsegu; znamenitost, ki jo skušajo spraviti pod zakonsko zaščito. V zadnjih letih pa so Konjice zaslovene po živahnosti intenzivnega delovanja Dravinjske podružnice SPD, ki je svojo, vsem slovenskim turistom, osobito pa smučarjem tako priljubljeno »Kočo na Pesku« po mnogih zaznamovanih potih in istotako tudi

konjiško Skalo ter svojevrstne razvaline Žičkega samostana nekdanjih kartuzijancev zvezala s trgom in Dravinjsko dolino. Nad vse živahno in temperamentno, včasih celo nekako prepogosto in otročje čudaško glasno je svarilno piskanje lokomotive, ki po ozkem tiru iz Poljčan skoz viadukt pod Zbelovskimi razvalinami vedno blizu Dravinje z vidnim veseljem v strmeče veselje novodošlih izletnikov vleče vlak skozi Loče in Dražjo vas mimo Holmca pri Žičah, dokler ne prisopiha, vsa oznojena, pred okusni kolodvor konjiški; samo dve postaji sme še više ob potoku, skoz Radano vas v Zreče, ki, ležeče v zatrepu Dravinjske doline, le prehitro napravijo konec tako prijetni vožnji s simpatično ozkotirno železnico.

Nad vse živahna in temperamentna, polna najrazličnejših, velezanimivih dogodkov pa je preteklost Konjic, kojih zgodovina je kajpak najtesneje zvezana z njihovima gradovoma. Gradova Pogled in Golič, ki ju zapaziš na poti v Konjice, sta iz novejše dobe. Grad Jamnik blizu Zreč pod Golekom, ki tvori tudi kakor Loška gora razvodje med Dravinjo in Savinjo s Križevcem, je že izginil; samo nekaj kamenja in čudne luknje v sivi skali ti še označujejo mesto, kjer je stal s cerkvico vpred. Ob Koprivnici, ki teče iz Jamnika v Dravinjo, ti bo domačin pripovedoval o rimski cesti in rimskem templju. Kdo bi dvomil, da niso poznali že Rimljani tudi tu kamnolomov, kakor je naš ob Oplotnici pri Cezlaku ali v okolici Vitanja pod Sv. Vidom? Kako hitro pa je marsikateri grad ob Pohorju razpadel, vidimo iz tega, da je Jamnik še v Vischerjevi topografiji naslikan; bil je nekoč last baronov Kulmerjev ter je bil l. 1802. združen z gradom v Višnji vasi. Enaka usoda razpadanja je zadela tudi grad Lušperk, nekdanji lovski gradič s še stoječim stolpičkom in trapecastim vhodom nad sedanjim Gruntnarjem ob Dravinji nad Zrečami. Ime Podgrajšek ti je lahko kažipot tjakaj, enako kakor ti domača imena Grof, Spodnji in Zgornji Rihtar na Božjem v Kebeljski župniji ali Vavpot na zračnem Resniku še hranijo spomine na minule čase grofov, rihtarjev in njihovih valptov. Blizu Sv. Marjete na Keblju sta kot najvišja na Pohorju v višini okoli 800 m stala nekoč dva grada, nad cerkvijo sedanji Zajčji, pod njo pa naš Zbelov grad, ki sta spadala obenem tudi med najstarejše iz 12. stoletja. Česar ti ne morejo povedati o njima njune razvaline, to ti znajo zanimivo obrazložiti z živo in živahno iznajdljivostjo in domišljijo prepletene povesti. Od Zbelovega gradu pa je še ostal temnosiv stolp z mrkim pogledom in z eno samo odprtino, ki se ti reži več metrov nad dnom iz tajinstvene notranjščine. Spomniš se Friderikovega stolpa na celjskem Starem gradu, onega v Framu in drugih enakih blizu Gradca in v koroškem Mölltal. Sedaj veš, zakaj so ona edina, oknu podobna vrata toliko metrov nad zemljo; veš, kako žalostnemu namenu zapiranja in trpinčenja je stolp služil; razumeš pa tudi, zakaj v njem straši še danes. Imena vseh gradov v lepi deželici konjiški so slovenska ali iz slovenskega izvirnika prevedena, tudi Freudenberg pri Zrečah pod Brinjevo goro, ker so besedo »Zreče« zmotno smatrali za »srečo«, to besedo so prevedli kot »Freude«, dasi bi mogli tudi pri tej napačni razlagi slovenske besede reči Saldenberg kakor Saldenheim in Sal-

denhofen. Kakor so Zrkovci pri Mariboru za »reko« Dravo nastali iz izraza Zarekovci, tako Zreče iz Zarečane, Zrečane, v Zrečah.

Da nosi predhodnik sedanjega Windischgrätzovega gradu v Konjicah, ki je sicer iz l. 1793-94., v nemški obliki naslov Tribeneck, je dokaz, da so tisti, ki so tod svet »trebili«, imeli koroško pokolenje in narečje, ker le Korošci pravijo »tribiti«. Večja in pomembnejša vloga pa je čakala drugi grad, kojega razvaline, visoki stolp in obsežno obzidje se še danes dvigajo na strmem gričku nad trgom tik pred Konjiško goro; konjiški grad Tattenbach, tako imenovan po njegovih mogočnih lastnikih, po grofih Tattenbachih, ki so, doma z nemškega Rena, l. 1671. v borbi s Habsburžani in v zvezi z Zrinjskimi in Frankopani zaključili svojo slavo, veljavo in tudi svoj rod; kajti Anton, edini sin Erazma Tattenbacha, je šel v samostan, kjer so mu šele sneli rdečo vrvico, ki jo je moral kot potomec obglavljenega zarotnika nositi okoli vratu; črni plašč, ki ga je oče pri usmrtni imel na sebi, je spremenil v mašniško obleko; beli črki PA (Pater Antonius) sta se na njem bleščali mesto slavnega starega grofovskega naslova. Tattenbachi so samo kakih 100 let imeli Konjice v svoji posesti. Pred njimi so s Tribnika gospodovali že v 12. stoletju Konjičani, za njimi pa razni drugi velikaši, tudi kartuzijanci, od katerih je pravica, da smejo edini v vodah med Savo in Dravo loviti vidre, prešla na konjiško graščino. Kot lastniki, oskrbniki ali zajemniki konjiškega dominija se od 14. do konca 16. stoletja vrstijo von Wildhaus, Haug von Tybein, Celjani, Wallsee, von Spauer, Lichtenberger, Hollenecker, Prager, Jörg Ilsung, Adam Schwetkowitz, Regal iz Rač in Hanns Kiessl von Kaltenbrunn. Cerkvica sv. Ane, ki stoji sredi pokopališča nad trgom na podzidani terasi, z grobnico Tattenbachov in s svojimi nagrobnimi kamni in napisi jasno priča, da so Tattenbachi med vsemi lastniki Konjic bili najslavnejši in najodličnejši. Grobnica se nahaja pred oltarjem ter je bila baje po podzemskem rovu zvezana z gradom Tattenbach. Na nagrobni plošči v levi steni cerkve vidiš dvojni grb, viteza s tremi ženami in s štirimi sinovi; v besedilu pa bereš med drugim: »Edle und gestrenge Herr Sigmund Tattenbach zu Kunigsberg und Gonobitz, Inhaber der Herrschaften Landsberg und Wisell, gest. 1594.« V desno steno pa je vzdani spomenik, ki ti naznanja, da so pod njim nekoč počivali »Christoph Freiherr von und zu Tattenbach, auf Gonobitz, Landsberg, Wisell, Hörberg und Triebenegg, k. Rath. gest. 1627.), njegova žena, štiri hčere in osem sinov. Da so konjiški Tattenbachi že pred Erazmom gojili visokoletne misli in načrte, je razvidno iz tega, ker je Wilhelm Freiherr von Tattenbach začetkom 30letne vojne moral zapustiti deželo, ker je bil zapleten v homatije na Češkem. In zanimivo za tedanje čase je, da je svojega brata, ki nosi že grofovski naslov, pooblastil, naj izterja od mariborskih pekov Huber in Ebner 3000 gld., ki sta mu jih dolgovala za nabavljeno žito.

Deset let po Erazmovi smrti so kartuzijanci iz Žičkega samostana kupili konjiško posest; po razpustu njihovega samostana l. 1782. je l. 1828. knez Veriand von Windischgrätz postal njen lastnik; za njim njegovi dediči. Na gornjem koncu trga stoji pred grajskim vrtom

trdnjavi podobno župnišče; živahno žubori pod njim potoček do Dravinje; ona prometna žila, ob kateri so nastale in zrastle že zgodaj v trg hiše, ki so zidane druga ob drugo, z vrtovi v ozadju, ter so razvrščene tako, da sonce opoldne obseva ves trg in pročelje vseh hiš v enaki meri. Kakih dvajset mostičkov in brvi, lesenih, zidanih ravnih in obokanih, vodi preko potočka. Spomenik sv. Florijana sredi glavnega trga, obdan od štirih kamnitih svetnikov, Marijin kip pred cerkvenim trgom in kiosk nad živahno drvečo vodo so trgu v kras, kakor gre domači podružnici SPD hvala in pohvala za poučen relief celokupnega Pohorja, ki visi ob vhodu v poštni urad. Župna cerkev sv. Jurija, ena najstarejših na vznožju južnega Pohorja, bo tujca poleg rimskega reliefa v sodnijski palači in poleg spominske table v veži kavarne Drušković, ki spominja na hude požare l. 1615. in l. 1616., prav gotovo zanimala, četudi prezidana in prenovljena, s svojimi oltarji, z lepo poslikanim stropom, s starinsko nizkimi stebri in s svojimi spominskimi kamni, kakor tudi Tattenbachov grb z napisom: »So lang Gott will« in z besedilom: »Godfrid Freiherr zu Tattenpach Herr zu Gonawitz Landsperg, Triebenek, Hausampacher auf Chranichsfeld und Stattenberg Pannier Herr Anno 1630.«, vzidan na stopnišču občinske hiše, ali sohe iz Žičkega samostana ob ribnikih pod Windischgrätzovim gradom, kjer izvira znameniti Konjiški potoček. Nagrobni kamen na zadnjem stolpu stranske ladje je nekoč imel »Casparus Hirzler, huius aedis regnator 1561.« Ponovno izslediš naslov: »Conti de Cam zu Hebenstrait« s kronanim orlom v grbu († 1612) ali »Johann Conti de Cam zu Hebenstrait Hof« († 1613). Sedanji lastniki na Hebenstreitu se pišejo drugače; Conti de Camisono, doma iz gornje Italije, so na Hebenstreitu dogospodarili l. 1670.

Ko si si tako nekoliko ogledal trg in njegovo okolico ter si megleno predočil njegovo in njegovih gradov, ljudi in razvalin zgodovino, utegneš si misliti, da ti to zadostuje. Motiš se. Moraš še na Skalo. Dobro zaznamovana pot, sprva malo strma, potem pa ravna, te v dobri uri hoda popelje tja. V majniškem času te spremlja tjakaj prijetni vonj dišeče perle, prvenca (aspirula odorata), ki si je nabereš, da jo namočiš v Konjičana, in drobni ptiček kovaček, ki te razveseljuje s svojimi enakomernimi klici »tink, tank, čink, čank, cilp, calp«, kakor da bi skušal posnemati pravega kovača in njegove udarce s kladivom. Dobrodošlico ti vošči tudi glasni gozdni ščinkavec. Na Koroškem bi ti klical veselo: »Ščink, ščink je moj stric. Čink, čink, sem črviče kosilčal.« Oni nad Konjicami te pozdravlja: »Čuj, čuj, ti, dober večer! Čuj, čuj, ti, dober večer!«, tudi če si že ob jutranji zarji na izravnanem širokem temenu strme Skale. Sedaj imaš šele v vsej njeni lepoti, razsežnosti in raznovrstnosti pred sabo deželico, ki s temnozelenega, podolgovatega hriba Pohorja od Rogle do Poštele nad Mariborom po lahno nižajočih se stranskih panogah, obronkih, odrastkih in pobočjih počasi prehaja v ravnino in dolino Dravinje in njenih pritokov, dokler tik pod tabo ne preneha na vznožju Konjiške gore, ki z drugimi južnoapnenišskimi strmi mi gorami vred tvori pravcati mejni zid na njeni južni strani. Sredi med Dravinjo in Oplotnico, ki se z njo, ojačena s Čadramščico izpod

Keblja, druží šele nad Ločami, se vleče s Hudega vrha čez Padeški vrh in Brinjevo goro dolg stranski obronek, ki je tem bolj pokrit z vinogradi, čim bolj se niža in bliža Konjicam. Sv. Vid na Bukovi gori nad Vitanjem, že na razvodju med Dravinjo in Savinjo, cerkvi sv. Lampreta na Skomarju in sv. Jakoba v Resniku, Sv. Kunigunda, Padeški vrh, Koroška vas, Koritno in Kovačev vrh, Sv. Martin, Sv. Neža in Marijina cerkev na Brinjevi gori, pod njo Sv. Barbara, na koncu Dravinjske doline Zreče, ob Oplotnici pa in nad njo Sv. Miklavž nad Koritnim, Sv. Lenart, Kebelj, Sv. Mohor, dve cerkvi v Čadramu (elegantna nova in že zaprta stara sv. Janeza Krstnika), potem pa nebroj vasi, cerkvic, vinogradov, ravninic in dolinic, gozdičkov, travnikov in njiv, svetlobelih cest, ob njih visoki drevoredi, za vso bujno-pestro sliko pa visoko Pohorje z Roglo, s Plešičem, s Hudim vrhom, z Jažrskimi pečmi, s Stranskim vrhom, z Osojnkario, z Velikim vrhom nad Tinjami in Sv. Tremi kralji, v ozadju Žigartov vrh, Sv. Areh, Perkov in Reški vrh z »Mariborsko«, s »Pohorskim domom«, potem pa neskončna ravnina od Ptujskega polja preko Slovenskih goric do ogrske nižine: vse to ti budi spomine na sliko, ki ti jo nudi pogled na Gorenjsko s Stola; pogrešaš samo Blejsko jezero in Julijske Alpe. Deželica, koje duša, srce in lepo oko so vedno živahne in temperamentne Konjice, je najlepša izmed vseh obpohorskih pokrajin, za Gorenjsko pa prva v dravski banovini.

Poti, ki vodijo skozi Oplotnico in Zreče na Pohorje, so vse dobro zaznamovane. Stare fužine, stara glažuta, znamenita plovnica do nje, kamnolomi in več kilometrov dolga avtomobilska cesta, zgrajena pred več ko 80 leti, uživajo večinoma pokojni mir. Ali vas Oplotnica posnema živahno prizadevanje Konjičanov za podvig tujskega prometa; okusno okrašena, senčna in hladna počivališča ob glasno šumečem potoku, nizke cene, zanimivosti nove in stare, že zaprte cerkve v Čadramu vabijo. Ako potuješ iz Zreč ob Dravinji navzgor, si moraš ogledati strugo in kamenje potoka, ki prihaja iz Bohorine. V izvotljenih »dežah« stanuje tudi tu, ne samo v Ribniškem jezeru ali ob izvirkih Mislinje, Zelenec, povodni mož, s svojimi otroki. Tuji otroci so metali kamenje v »dežo« in so pri tem Jezernikovemu sinu izbili žlico iz rok. Da bi ušli kazni, se zlažejo, češ da je kozel sprožil kamenje. Zelenec jim verjame in se zadovolji s kozlom. Kakor je zanimiva pot čez Sv. Kunigundo in Resnik na Pesek, jo vendar še prekaša pot čez Skomarje zato, ker nudi pogled na povirje Dravinje, čez Bukovo goro in čez Sv. Vid v Vitanjsko kotlino, pa tudi zato, ker je rojstna vas slavnega, celo po Savinjski dolini znanega Jurija Vodovnika, živahnega in temperamentnega pohorskega pevca.

Slovenske Konjice, sedež sreskega načelstva in sreskega sodišča, nimajo niti meščanske šole. Strokovna šola za lesno obrt in industrijo bi to vrzel lahko odpravila.

Lepa nedelja pri Sv. Jakobu na Resniku

Za mnoge, tudi za nekatere obiskovalce Pohorja je Sv. Jakob na Resniku španska vas. Ni to nikakšna vas, niti kakšno zaključeno naselje, temveč samo krajevni naziv okolice in ledinsko ime »Vresnik« (ozemlje vresja). Na krčevinah v Vresju so nastale po izvršeni naselitvi visokoležeče kmetije z obsežnimi gozdovi, travniki in njivami. V sredi 16. stoletja so si postavili prebivalci v središču kmetij majhno cerkvico 932 m visoko in jo posvetili sv. Jakobu. S tem je naselje dobilo tudi svoje novo ime: »Sv. Jakob na Resniku«.

Ni slučajno, da je cerkvica na Resniku, ki ima tudi svojo enorazrednico, a nič gostilne, posvečena ravno temu svetniku, priljubljenemu španskemu sv. Jakobu iz Kompostele v Galiciji. Sv. Jakoba često predstavljajo ali upodabljajo kot popotnika v širokem klobuku in s popotno palico in čutaro okoli ledij, ki se rad zaustavlja na sončnih in razglednih vrhovih in pobočjih, da se tam odpočije in najde svoj mir. Sv. Jakob na Resniku pa leži ravno na takem vrhu, na južni prisojni strani ter se koplje od jutra do večera v sončni toploti in je videti daleč naokrog sredi gozdne okolice. Kadar imajo pri Pitrofu odprt vinotoč z vinom iz Škalic in na Jakobovo nedeljo je tam gori posebno veselo.

Z višine Rogle (1517 m), osrednje ležeče kope Pohorja, kreneš po južnem položnem pobočju in kmalu ti zadoni prijazen glas zvona majhne cerkvice, okoli katere se stiskajo redke kmečke hiše in poslopja z desetimi samotnimi kmetijami, ki so posejane daleč okrog in sestavljajo to majhno, tako malo znano naselje Sv. Jakoba na Resniku. Pridni, skromni in varčni ljudje živijo tod, ki se živijo od skromnega poljedelstva, živinoreje in bogatega lesa. Daleč od bučnega sveta živijo bolj sami zase pobožno, pa veselo življenje. Iz spodaj ležeče doline vodita k Sv. Jakobu v glavnem dve poti: ena čez Sv. Kunigundo, župno vas podružnice Sv. Jakoba na Resniku, iz Zreč ob Dravinji, druga pot pa pelje iz Vitanja ob hudourni in peneči se Hudinji čez Skomarje, rojstno vas Jurija Vodovnika, pa tudi mimo znane trgovine in gostilne L. Vidmar tik pod Skomarjem.

Pomlad se tu zaradi znatne višine precej zakasni in žito začne pozno cveteti; češnje dozorijo šele sredi avgusta. Mnogi poljski sadeži so v jeseni že pod snežno odejo. Industrije ni tu nobene, razen lesne v globoki dolini, industrijski delavci so neznan pojav. Pač pa je na teh odročnih in mirnih pobočjih še vedno doma starinsko rez-

barstvo; ljudska poezija, polna domače izvirne šegavosti in zdravega humorja, je tod še živa. Oboje, domača obrt in narodno blago, sta našla svoj izraz v mnogih domačih lesenih svetniških kípih, v čestih znamenjih in narodnih pesmih, pa tudi v razposajenih burkah in gostijah. Ob poljski poti na Resniku stoji v kapelici preprost kip Marije Device z božjim Detetom, ki pa kaže milino, prisrčnost in smehljaj, da se moraš kot popotnik zaustaviti ob njem in ga pozdraviti. Četudi je kíp dokaj star — menda iz 15. stoletja — in ga je gotovo izdelala preprosta in nešolana roka, bi lahko po svoji umetniški vrednosti mirno stal v še tako lepi mestni cerkvi. Daleč zaostaja za resniško Materjo božjo ona, ki stoji v senci zelenih smrek ob poti med Sv. Bolfenkom in razglednim stolpom vzhodnega Pohorja.

O sv. Lambertu, cerkvenem patronu Skomarja, pripovedujejo, da je njegov kíp prinesel tja neki menih iz Sv. Lamberta. Črvivi, iz mehke lipovine izdelani kíp so hranili pod cerkveno streho še pred 100 leti. Tudi pri Sv. Jakobu na Resniku je še obstajal za življenja Jurija Vodovnika kíp, ki je bil neki iz 15. stoletja in je predstavljal svetnika Jakoba kot grdega moža z dolgo brado, s klobukom s širokimi kraji ter v dolgem popotnem plašču. Ta kíp sv. Jakoba je užival svojevrstno češčenje. O »lepi nedelji« so ga nosili na dolgem drogu med cerkvenim obhodom in opravilom namesto navadnega križa prvo nedeljo po sv. Jakobu koncem julija, na Jakobovo nedeljo.

To ter skoro že po pregovoru znana revščina cerkve pri Sv. Jakobu je dala Vodovniku, šaljivemu ljudskemu pevcu in pesniku iz bližnjega Skomarja, povod, da je že pred več ko sto leti spesnil o »Lepi nedelji« na Resniku pesem, ki jo ob spremljevanju priljubljene harmonike še danes radi pojo in ki nam pokaže odnos med obiskovalci in njihovim svetnikom. Kakor je Sv. Jakob na Resniku pridobil s to Vodovnikovo pesmijo gotovo literarno slavo, tako mu po ljudskem pripovedovanju ni bila prihranjena ob drugi priliki poštna mera udarcev s pastirsko palico. O tem resničnem dogodku še danes govorijo v njegovem okolišu, a dogodek ni v posebno čast svetniku.

L. 1885. so prebelili notranjost cerkvice in ob tej priliki so na novo pobelili kipe sv. Lucije in Barbare, sv. Simona in Jude ter Device Marije in so jih vse skupaj obenem z največjim kipom sv. Jakoba postavili pred cerkev. Ravno takrat pa je čuval pastir iz Bubičke kmetije ovce, da ne bi zašle na bližnjo ovseno njivo. Toda fantiču je bilo bolj pri srcu skrivanje v družbi svojih tovarišev v bližnjem gozdu kakor čuvanje drobnice. Ker pa ovc vendar ni mogel pustiti brez varstva, saj bi se gotovo kaj hitro znašle v ovsu, je sredi ovsene njive postavil soho sv. Jakoba. Bistri pohorski fantič obleče svetnika v svojo suknjo, na glavo mu da klobuk, v roko pa palico ter nato odhiti k svojim tovarišem v gozd. Ovce pa kar hitro v zoreči oves; sredi med njimi pa stoji novi pastir čisto mirno in se kar ne premakne. Ko zapazi to od daleč domača dekla, zakliče pastirju, ki ga vidi v znani suknji, klobuku in s palico, naj spodi ovce z njive.

Toda vse klicanje je zaman; zato se zapodi dekla s šibo za ovcami in za brezskrbnim pastirjem ter naloži tako sv. Jakobu dokaj krepkih udarcev.

Hudomušna Vodovnikova pesem o »Lepi nedelji pri Sv. Jakobu na Resniku« pa se tako glasi:

Lepa nedelja pri Sv. Jakobu na Resniku pred sto leti

*Pri svetem Jakobu je b'lo opravilo,
folka je sila veliko tam bilo.*

*So z Rešnim Telesom procesijo začeli,
kakor se šika na lepi nedeli.*

*Ni blo bandera, tud' ni b'lo nič križa,
kteri v procesiji to orengo viža.*

*Svetega Jakoba na enem štili
so namest križa v proces'ji nosili.*

*Staro podobo so lepo častili,
so mu en krajček klobuka odbili.*

*Noben'ga nebesa tud' niso imeli,
so pa 'no staro marelo razpeli.*

*So jo nad Rešnim Telesom držali,
pa že pri prvem bangelji zažgali.*

*Vidmarca brhka je naglo skočila,
da je en konec marele vgasila.*

*Kar je b'lo kože, je vsa se zažgala,
štanga in kapca le sta še ostala.*

*Rajni Petelinjek marelo je nosil,
in gospod fajmeštra zamere je prosil.*

*Ko pa končano j' b'lo sveto opravilo,
mašniki 'mel' so imenitno kosilo.*

*Suhega meseka so jim skuhali,
pa niso v župo nič nudelcev djali.*

*Na mizo postav'jo: »Tu svinska je juha,
koljk' se vam ljubi, narež'te si kruha!«*

*Ni b'lo nič ajmohca, kisele župe,
ni b'lo nič soli, tud' ne kake štupe.*

*Stolov so pa po soseski iskali
ti eni sedeli, ti drugi so stali.*

*Skomarški fajmešter so se smejali,
nož ino vilce pred mežnarja djali.*

*Ta, ko je rezat jel svinske ušesa,
nekaj j' le dol dobil trdega mesa.*

*Da bi kaj prate b'lo, ni b'lo mogoče,
»Zdaj še presuho to ljubo je ovče!«*

*In ko so gledal' po kaki solati,
»Kdaj še ta zrela bo!« rekli so mati.*

*Tudi tri frajlce so k mizi se sedle,
pa so vse tri z en'ga talerja jedle.*

*Žegnansko vino tud' vse se stočilo,
da b' svetem' Jakobu v čast vse to bilo!*

*Ni b'lo nič dacarjev, ni b'lo žandarjev,
vsakemu ostalo še nekaj je gnarjev.*

Tist' gospod fajmošter so takrat tam bili,
ki so na Teharjih svet zapustili.*

* Na fari sv. Kunigunde na Pohorju na Spodnjem Štajerskem, v kateri fari je daleč notri in visoko v Pohorju jedina podružnica sv. Jakob v Resniku, je bil takrat Martin Lampe, od ondi odšel 23. mal. travna l. 1806, umrl na Teharjih l. 1850.

Kako gleda na svet Jurij Vodovnik

»Hans Sachs je bil krpač
in še pesnikovač.«

Jurij Vodovnik je bil znan daleko preko meja rojstnega kraja na zapadnem Pohorju kot zelo priljubljen pesnik, pevec, godec na harmoniko ter cerkveni pevec. Istočasno pa je bil tudi cerkovnik, znal je tkati in plesti rokavice. Primerjati bi ga mogli z Nemcem Hansom Sachsom, ki smo o njem navedli en stavek, četudi je uporabljajl drugačno obliko in drug jezik. Besede o Sachsu bi veljale prenešeno tudi za Vodovnika, ki je »veliko platna natkal, a je še več pesmi osnoval«.

Vodovniku je bilo pesnikovanje in komponiranje prirojena lastnost, ki je ni mogel še pozno v življenju opustiti. Po poklicu je bil prav za prav tkalec in kot tak je mogel zamenjati to obrt z veselim, razposajenim življenjem potujočega pevca ter prazničnega in prilžnostnega pesnika. Bil je vesele in bistre glave kakor sinje nebo, ki se boči nad tolstimi vrhovi Pohorja, nad njegovimi cvetočimi travniki, pašniki in planinami, ko prežene severni krivec po poletni nevihti še zadnji oblaček in se samo sonce vzpenja v vsej svoji krasoti na nebesnem oboku.

Naprošen pri kakem prijetnem omizju, da bi povedal spet kaj novega, se je Vodovnik najprej nekoliko zamislil, nato pa je vstal, izpraznil kozarec vina in že so tekle besede, stavki, rimani verzi. Njegove misli so bile duhovite, šaljive, pikre ali resne kakor žuborenje na vodi bogatih pohorskih potokov, ki neprenehoma hitijo v dolino, sedaj tiho in mirno, sedaj zopet bobneče in peneče ter oživljajo pokrajino v družbi pernatih gozdnih pevcev. Njegovo življenje pa ni bilo ravno postlano z rožicami. Bil je ubog trpin, njegov dom revna kajža in šele štiridesetleten si je vzel za ženo mater že dveh otrok. Ob koncu svojega življenja je podal duhovito autobiografijo, ki je veleznačilna za njegovo dušo, njegovo srce in njegovo glavo.

Prirodno je, da se je razvil ta bistri, veseli in šegavi ljudski pesnik zaradi težav svojega življenja, svoje revščine in nezadovoljstva v nepotrebnem zakonu, v sredi bahavih in bogatih kmetovgruntarjev v potujočega pevca in moralnega pridigarja, ki so ga povsod radi sprejemali. Njegove preproste pesmi nam predstavljajo zaradi izredne bistrosti opazovanja in duhovitosti, ki jo je ohranil

še v poznih letih, prave bisere ljudske poezije. Neštetokrat je pobožni pevec in harmonikar Jurij Vodovnik bil na čelu mnogoštevilnih pobožnih romarjev in pel z njimi pesmi, ki jih je sam zložil in so še danes znane celo na Brezjah. Kot tak je bil upravičen biti tudi ljudski pridigar in moralist. Toda pri vsem tem niso njegove misli in besede šaljivih, resnih ali pikrih pridig vsiljive. Vse zvenijo popolnoma naravno, poučljivo, so resne, pa tudi zabavne. Če čitamo njegova maloštevilna moralizujoča, pesniško sestavljena pisma, ki so jih zapisali drugi ali pevec sam šele dosti pozneje, a so se ohranila še do današnjega dne, se nehote spomnimo podobne »kapucinske pridige« v »Wallensteinovem taboru«, Primerjava Vodovnikovih pesmi z ono kapucinsko pridigo bi ne izpadla neugodno za tega preprostega pohorskega pesnika, ako vzamemo v ozir vse okoliščine, ki pridejo v poštev.

Tudi druge Vodovnikove pesmi in mnoge misli, ohranjene v njegovih manjših priložnicah, bičajo takratne razvade in napake, pregrehe, pokvarjenosti in slabe strani onega časa; polne so pikrosti, šaljivosti in humorja in se seveda nanašajo na njegovo rojstno okolico zapadnega Pohorja, na doline Hudinje, Dravinje in Mislinje. Ohranjena nam pa je tudi daljša pesnitev, ki jo lahko označimo naravnost kot moralno pridigo, ki jo po njeni obliki in vsebini smemo postaviti v isto vrsto z znano kapucinsko pridigo v Wallensteinovem taboru v drami velikega nemškega pesnika Schillerja. Pesmi o vitanjskih in vojniških mesarjih, o delavcih iz Lokanje in slične so med ljudstvom tudi še znane.

Sedanji čas

*Eno pesem peti,
očitno vsim na glas,
en malo v misel vzeti,
le-ta vsakdanji čas:
kak' se ljudje zdaj nosijo,
po svet' pregrehe trosijo,
kak' žalostno je slišati,
kaj tak'ga od ljudi.*

*Pa vendar je verjeti,
ker sami vidimo,
če hodimo po sveti,
kaj vse zaslišimo,
nas hudi časi stiskajo
tako ljudi tožujejo,
pa vendar žaliti Boga
nobeden ne nehá.*

*Napuh in prevzetija —
ta poglavitni greh,
nedolžnosti morija
se vlačí po krajeh.
Krivica in nevsmiljenje,
sovraštvo in prepiranje
divja po svetu kakor zver,
ljubezni ni nikjer.*

*Se ropa ino krade
se kolne in goljuša,
pozabijo se rade
zapovedi Boga:
nedelje ino praznike
opušča božja služba se,
vgasuje svete vere luč,
ki je nebeški ključ.*

Po mestah in deželah
je zdaj vse polno zmot,
ljudi so se začeli
zdaj pačiti pousod:
drug drugimu se lažejo,
za hrbtom fige kažejo,
imajo vso zaspano vest,
in Bogu so nezvest'.

Še eno mi poznamo
pregreho med ljudmi,
ko se iz vsak'ga stana
po blatu valjajo:
ji sploh pijanost pravimo
pa se je nič ne varjemo;
al' vender za popisat ni
kol'k' hudiga stori.

Posebno gospodarje
pijanost rada 'ma,
kater' se je ne varje,
mu hitro vse proda:
živino, polje ino les,
verjamite, vse to je res;
tud' večkrat dušo in telo
izdaja hudimo.

Pijanc v taberni poje,
razsaja kakor zna,
pozabi na te svoje,
ki jočejo doma;
otroke in ta vboga mat'
njih doma stiska hudi glad,
tud' strehe rebra kažejo,
pijance tožijo.

Zdaj pride od grajščine,
za dajco segac'jon,
ne najde v štalci živine,
ne v hramu belih kron;
al' dacija bo mogla bit',
mu reče segac'jon srdit,
al' bo v nedeljo boben pel,
kaj boš pijanc začel?

Ti bo beraška palca
podana v roke zdaj,
katera bo pijanca
živila zanaprej;

si tol'kokrat nezumno pil,
Zdaj se boš s'romak sovzil,
po tujih kočah prenočval,
na golem tlehu spal.

Pa tudi za mladino,
pijanost pridna ni,
še hujši kakor žvino
mladenča naredi,
da se okolj potepljejo,
kervavo se pretepljejo,
ponoči delajo nemir,
so hujši kakor zvir.

Če le kateri ima
v žepu grošev pet,
si hitro kupi vina,
le d'narjev ne terpet,
si zbere eno al' pa dve,
de ž njimi v oštarijo gov
in se privleče drugi dan
prot domu ves pijan.

Se nosi kakor šribar
pa je le kmečki fant,
je šošter al' pa žnidar,
'ma ves gosposki gvant.
Klobuček 'ma na glavi tak,
zavihan in iz zajčjih dlak,
bi rad, da bi častili ga,
kak sina kraljovga.

Cigare si kupuje
in zlate ketnice,
de ložej zapeljuje
nedolžne deklice.
Štimano hodi sem in taj,
ko misli da je Bog ve kaj;
pa dostikrat še tak bahač,
tud' nima svojih hlač.

Pa roženkranc moliti,
je takega zlo sram,
se v cirkvi prikloniti,
pred božjim tronom tam.
Pri sveti maši nek'tir,
stoji kakor en oficir,
se pogovarja in smeji,
le to ga veseli.

Čez teden kar zasluži,
v nedeljo zakadi,
po noči v vsaki luži
na cesti obleži;
v nedeljo pije celi dan,
da je v pondeljek zlo bolan,
tak za vas fante je vsagdanji čas,
oh kaj le bo za vas.

Deklete tud' gotovo,
celo nič prida ni,
so pravo ogledalo,
grde neumnosti;
štmano se oblačijo,
in se okoli vlačijo,
in hodjo s fanti v krčmo pit',
ko jih ni nič sram grešit'.

Ve deklice poštene,
mi ne zamerite,
če k'tero kaj zadene,
se pa poboljšajte;
saj morate mi ja verjet,
da je med vami dost' deklet',
ki znajo glih tako ravnat',
kak' čem nazadnje dat.

Nek'tera bode rekla:
oj to pa že ni res,
al' vari se ti, dekla,
da ne boš tudi vmes;
en malo ozri se okolj,
boš vidla, slišala dovolj:
kak' čenčijo deklete zdej,
kak' nos'jo se, poglej!

So dve al' tri skup zbrane,
al' če jih je še več,
znajo take marne,
da se ni šika reč:
glej, ta je fest, pa on še bolj,
pa tisti mi je bolj povolj;
ko tol'kokrat mi piti dá,
ne bom pustila ga.

Ne boš ga ti dobila,
saj mene si je 'zbral,
ko sva govorila,
je meni tako djal:

»Glej tol'ko premoženja 'mam,
te tud' za ženo vzeti znam,
le bodi zvesta mi vselej,
za drugimi ne poglej!«

Bi raj doma ostala,
bi k maši kar ne šla,
pa s tem bi razžalila,
jaz moj'ga fantiča,
vem, da bo gledal za menoj,
zato se spravila bom taj,
pa naj odmol'jo roženkranc,
tist ni za moj gertanc.

Raj vzame ogledalo,
pred njim obrača se,
kak b' se še kaj dalo,
izlišpati lase;
še zmiraj nekaj ji fali,
še v cerkev se ji ne mudi,
če pride le po zadnji križ,
vse drugo jo v uho piš.

Tam v cerkvi se pod koram,
v kak kotek prisloni,
se vedno pogovarja,
še glasno se smeji;
da pridgo bi poslušala,
in se kaj poboljšala,
vse to si noče v misel vzeti',
zna sama prav živet'.

Ko maša je minila,
pa 'z cerkve ven leti,
da bi ta prva bila,
se še ne poškropi;
prav skrbno gleda zdaj pousod,
no kje bo v oštarijo pot,
po tisti cesti se podá,
ko je navajena.

Če svojega zagleda,
se zlo razveseli,
ta prva je beseda,
ki ga nagovori:
»Preljubi moj, kako še kaj,
za en firkel vinca mi zdaj daj,
bom s teboj v oštarijo šla,
da boma pila ga.«

*Že komaj bi dobila,
to jo čez vse skrbi,
da bi se omožila,
drugač za živet' ni.
če ji pa to mogoče ni,
pa misli tak' in govori:
»Bom rajši šla za oferco*
v kako bajtico.«*

*Al' kadar se deklice
štimano nosijo,
tam rade za planince,
na starost prosijo,
dokler rad jih ima fant,
ta čas ima ves židan gvant,
na stare dni ji pa velja,
da le eno kiklo 'ma.*

*Nektera je zlo taka,
se lišpa na vso moč,
je pisana ko sraka,
še v kikli 'ma obroč,
so tedaj jo veseli,
da vse okoli nje šumi,
da je široka kakor pav,
le tedaj ji je prav.*

*Ker tol'ko je beračev,
in gizdavih deklet,
zato pa tud' beračev,
ne manjka še na svet;
v mladosti vse napravijo,
na starost bosí hodijo,
po svetu kruha si iskat,
ker jih primora glad.*

*Ste slišali preljubi,
kak' se po svet' godi?
Tako živijo zdaj ljudi,
kak' ajdi svoje dni;
preljubi moji, prosim vas,
življenje tako ni za nas,
če hoč' mo boljše čase 'met,
moramo drugač' živet'.*

*Kateri bojo brali,
to moje pisanje,
večidel bojo spoznali,
de kaj resnično je,
nekteri bodo se smejali,
spet drugim pa ne bode prav;
pa kter' se bo čez to jeziv,
je vsega tega kriv!*

Pesem od pustnih deklet

*Začnem svet premissljevati,
kako zna ljudi golfati,
enim stri žalost, britkost,
drugim veselje, sladkost.*

*Vesele so taiste žene,
ko so v tem pustu zaročene,
veselijo se tega največ,
ker ploha jim treba vleči ni več.*

*Dekleta bodo zalovale,
ki brez moža so ostale,
imajo strah in tud' trepet,
ker bodo vlačle plohek spet.*

*Dekleta so se skupaj zbrale,
zavolj ploha svét držale:
stal na miru sem ta čas
slišal sem prav mili glas.*

*Najstarejša milo zdihne,
žalostno svoj glas povzdigne,
te mlade pa poslušajo,
milo zdaj zdihujejo.*

*Prav'jo, »Me vboge sestrice,
kaj bo z nami, vboge srotice,
ko nas je zapustil ta svet,
bo treba ploh nam vleči spet.«*

*»Jaz sem s'rota mal' še živa,
ker vidim, da bom skor že siva;
vse zaupanje je preč,
moža se ne troštam več.«*

*»Takrat nimam pač nič žmoha,
kadar mislim si do ploha,
ker prestrašno to ime
men' tak silno k srcu gre.«*

* Oferca = bajtarica. Na Pohorju ni slab pomen, pač pa v dolinah: vlačuga.

»Prej ko bom ploh vleč' začela,
tisočkrat bom omedlela,
bojim se, da bi mi takrat
duša ven ušla skoz vrat.«

»Dekleta kmetov ali s purga
ne bodo proste te nadloge,
ko b' bil oče prav en grof,
bode mogla vlačiti ploh.«

Deklete so se objokvale,
ko so pri plohu v strahu stale;
ta stara jim povelje da,
kaj storit' usaktera 'ma.

Micka, Barbka, Katarinka,
prinesite dva fest štrika;
Urška, Nežka gre z metloj,
da bi jih gonila ž njoj.

Od strupa

Taisti možje poslušajte,
ki vso frajost ženi date,
da vse po njeni volji gre,
potem pa možem vam gorje.

Žena gre v vas na gostijo,
Na kak furoš, klobasijo,
moža pa doma pusti,
in mu ojestro naroči:

»Najprej hišo boš pomedel,
polj boš močnik z piskra snedel,
zgodaj pojď' koštrune pas',
in var', da kdo ne pride krast'.«

Iz hiše žena kmaľ' odide,
na misel ji še nekaj pride,
Da v keldri je poln' lonc medu,
in vrne se nazaj domu.

»Imam še nekaj naročiti,
noter v keldri je pokriti
eden polni lonc strupa,
var', da ne pokusiš ga.

Če le prst v nja pomočiš,
kakor Judež se razpočiš;
vse to moraš dopolniti,
kar ukažem ti storiti.«

Mož je zvesto vse dopolnil,
koštrune je na pašo gonil,
volk mu je bil en'ga vzal,
mož pa stoče, kaj b' začel.

»Ko pride žena, kak bo huda,
praskala me bo brez truda,
pred njenoj šiboj bom prevpil,
ker sem iz lonca strup zavžil.

Ko sem strup iz lonca snedel
potem sem se na post'ljo vlegel,
strah me trese in obup,
ker sem snedel z lonca strup.«

Žena pride domu pijana,
mož pa tam na post'lji jamra;
ojestro ga je vprašala,
»Kak si kaj var'val doma.«

Mož je strahoma povedel,
da je volk koštruna snedel;
žena vpije in regla,
ko de b' b'la obsedena.

Mož pa prosi jo za gnado:
»Imej še potrpljenje z mano,
saj bom že glih skoraj vmrl,
ko sem strup iz lonca snel.«

Žena pravi: »Mož presneti,
kdo je rekel, med požreti,
zdaj ti bom zavila vrat,«
mož pa skoči ven takrat.

Zunaj se pod okno vsede
Žena v hiši svojo misel prede,
vlila mu je na glavo
iz štumbra umazano vodo.

Mož pa pravi, »To je sreča,
da ni s tega gromenja toča
da je taki dež mehak,
to je sreča taužentkrat.«

Pustna

*Poslušajte Vi mene
Vsi moži ino žene
Kaj se godi te pustne dni
v tej vesi Skomarški.*

*Pred pustom to nedeljo
So holcerji privreli
Sem vun s planine Mislinske
do vesi Skomarske.*

*Po vesi so hodili
Vešanom so protili
No kak jih bojo ravbali
s kervjoj požavbali.*

*Vešani so se bali
strahu so trepetali
od takih ravbarskih ljudi
nikol pokoja ni.*

*'Nga fanta so dobili
tistem' so dnarje vzeli,
'en malo so natolkli ga
v Resnik' je bil doma.*

*Ko fantič domu pride,
olcarjem komaj uide,
je Resničane seboj uzal,
nad olcarje napel.*

*Vzel' pukše in pištole,
sekire ino droge,
Se' vsem orožjem prišli so,
da strah je videt blo.*

*En' gvišnega Arnuka,
s kopitom ga je bukav,
po r... lop, po glavi čop —
je ležal kakor snop.*

*Za frak so ga deržali,
od fraka šlic stergali,
so valjali ga po smeteh
so 'meli žnjega smeh.*

*Z gorjačoj ga odeva,
po vesi razumeva,
je ves povaljan in kervav,
za plotom je zdihvav.*

*Soudinka je skerbela,
h Pobirku je letela,
»No zdaj bo umerl, no zdaj bo
umerl,
no kdo ga bo oderl.*

*Pobirk ta stari pride,
to sroto gori vzdigne,
skoz' okno gledal je Soudin:
je reku: »Zdaj bo hin.« —*

*Pobirk tako je rekel,
saj jaz ga nisem tepel.
Pa kdor je k temu vuržeh bil,
bo kožo žnja dobil.*

*Medvedji Lenart tudi,
je pil pri tistem judi,
ob petih je popoldne blo,
nagnal so ga domo.*

*Se hitro dol razpravi
se derve vojziti spravi,
obezano je glavo mev,
je močen kakor lev.*

*Pa blagor Resničani
tak pravjo Skomerjani,
prav lepi mir so všafali,
v ti vesi Skomarški.*

Pesem od soldatov

*Kak žalostno sonce gor gre,
žalostno moje je srce,
žalost velika za me je težka,
da skorej ne morem zapejt.*

*Kak revno sem živel na svet
do enoindvajsetiga let;
puška me čaka, grem v soldata,
m'rski'rga nam bratca ta puška
vmori.*

Oče podajte roko,
od mater tud' vzamem slovo,
grem skrez grešine, vel'ke
planine,
teško če še pridem nazaj.

Oh, temne so naše noči,
vel'ke so mater' skrbi,
ste me vel'krat povili, gori
zredili,
še to naj vam Jezus plači.

Sestra, še to ti povem,
star'šev zapustit' ne smeš,
lepo jih bogaj in jim pomagaj,
še te bo Jezus vesel.

Koča na Pesku (1382 m); lična planinska koča v idiličnem položaju na južni strani Pohorja. 25 postelj, skupno ležišče. Polna dnevna oskrba 40—80 din. Dostop iz Sv. Lovrenca na Pohorju in Mislinja 3 ure peš (nosači); iz Slovenskih Konjic, Oplotnice in Zreč 4½ ure peš (nosači); preko zgornj navedenih postojank: od koč na Klopnem vrhu poldruugo uro peš. — Informacije: Slovensko planinsko društvo Slovenske Konjice.

Sv. Boltenk na Reškem vrhu (L. Šetina), romantično idilična postojanka.

Senjorjev dom (1522 m); sodobno urejen planinski dom; 50 postelj, skupna ležišča; polna dnevna oskrba 50—65 din. Sončna lega, lep razgled. Središče zimskega športa. Dostop: od železniške postaje Brezno-Ribnica z rednim avtobusom do Ribnice na Pohorju, odtod 2 uri peš (nosači). — Informacije: Slovensko planinsko društvo Maribor, Aleksandrova cesta 26, telefon 22-90.

Koča pod Kopo (1377 m); lepo urejen planinski dom na Pungartu, 22 postelj, skupno ležišče, polna dnevna oskrba 40—50 din. Krasni izprehodi in izleti. Dostop peš iz Slovenjega Gradca 4 ure, iz Mislinja 3 ure, iz Dovž 3 ure, iz Vuhreda 4 ure ali preko Senjorjevega doma 1 uro peš (povsod nosači). Informacije: Slovensko planinsko društvo Slovenj Gradec.

Koča na Kremžarjevem vrhu (1160 m); prijazna planinska koča na skrajnem zapadnem Pohorju; 7 postelj, skupno ležišče. Polna dnevna oskrba 40—50 din. Lepi izleti. Dostop iz Slovenjega Gradca 1¼ ure (nosači). — Informacije: Slovensko planinsko društvo Slovenj Gradec.

Sv. Lovrenc na Pohorju (500 m); renomirano letovišče v eni najlepših pohorskih kotlin. Penzion Andrejkovič, 80 postelj, polna dnevna oskrba 43—57 din; hotel »Pri Jelenu«, številna, lepo urejena gostišča, polna dnevna oskrba 40—45 din. Privatne sobe. Od postaje Sv. Lovrenc na Pohorju redna avtobusna zveza. — Informacije: Tujskoprometno društvo Sv. Lovrenc na Pohorju.

Ribnica na Pohorju (715 m); renomirano, vedno dobro obiskano planinsko letovišče; zračna lega na severnem pobočju Pohorja. Penzion »Josipdol«, dobra gostišča, polna dnevna oskrba 35—40 din. Čedne privatne sobe 15—30 din. Zimskošportni center; izhodišče za planinske in smuške ture. Od postaje Brezno-Ribnica redna avtobusna zveza. — Informacije: Tujskoprometno društvo Ribnica na Pohorju.

Vuhred ob Dravi (330 m); miren turističen kraj ob izlivu Vuhredščice v Dravo; lepi izleti. Manjša gostišča, privatne sobe; polna dnevna oskrba 30—40 din. — Informacije: Tujskoprometno društvo Vuhred ob Dravi.

Slovenj Gradec (409 m); prijazno mestece v lepi Mislinjski dolini, krasna okolica, izleti na Pohorje in na Karavanke, sodobno kopalnišče. Dobri hoteli in gostišča. Polna dnevna oskrba 40—45 din. — Informacije: Turistični odsek mestne občine Slovenj Gradec.

Jurij Vodovnik kot kavalir

Okolica, kjer je živel in deloval Jurij Vodovnik, je bila vse prej ko poetična in kavalirska. Gorska vas in župnija Skomarje je živela preprosto in topo življenje brez poleta in domišljije. Spremembo v počasnem in enostavnem življenju so prinašali od časa do časa le večji cerkveni prazniki, gostije in obilne pojedine, domače koline s plesom in preobilnim uživanjem alkohola. V tej, od sveta odrezani vasi, obdani okrog in okrog od gostih smrekovih gozdov, travnikov in polj, se družijo vonj stelje in hlevov s prijetnim duhom gozdov in travnikov.

Ni treba posebej poudarjati, da v tistem času ni bilo tam nobene šole; kljub temu je bil naš pesnik več čitanja in pisanja. Te umetnosti je naučil mladega in živahnega dečka že njegov oče, ki je bil v vasi po poklicu kolar in tesar. Nato ga je učil domači župnik, ki je vzdrževal zasilno šolo in ga določil tudi kot svojega cerkovnika; sicer se je Jurij izučil tudi rokodelstva, tkalstva.

Dognano je, da so krožile v okolici Vitanja in Skomarja rokopisne zbirke pesmi, največ Jurija Vodovnika, pa tudi drugih, celo nemških. Gotovo bi se našli še danes kaki preostanki teh zbirk v obvodju gornje Hudinje in Dravinje. V posesti dr. Fr. Kotnika v Celju se nahaja prepis neke tuje pesmi, ki jo je zapisal Jurij Vodovnik; tudi podpisal se je z besedami: Georgius Tomaschitsch, organist na Skomri 19. nov. 1833. (Tomažič je bilo domače ime Jurija Vodovnika.)

Kmečko ljudstvo, med katerim je živel kot cerkovnik, tkalec in ljudski pesnik, pa ni bilo nekaka brezbarvna proletarska množica, temveč so živeli tam samozavestni, domači, ukoreninjeni in originalni tipi. Družabno so se sicer močno ločili od onih brez lastnega doma in lastne zemlje, bili so po svoje izobraženi, toda polni tope domišljije in predstavljanja. Te posebnosti in lastnosti srečavamo na vsakem koraku tudi v življenju in delovanju našega pohorskega pesnika. Toda kakor je vsa omika vendar prvotno izšla iz kmečke in se iz nje tudi stalno na novo oplaja in obnavlja, tako je tudi po stelji in hlevih duhteča kmečka izobrazba Skomarja dala svojemu velikemu sinu poetični in celo viteški polet, ki daleko presega višino njegove ožje okolice.

Da bi simpatičnega Jurija Vodovnika postavili v pravo luč, je umestno, če pokažemo v tej zvezi na spričevalo o Skomarjanih baš iz tistega časa, ko je tam živel in deloval naš pesnik. Župnija sv. »Lopreta« v Skomarju je bila ustanovljena šele za Jožefa II.

1787. leta kot kuracija. Po nekaj letih so jo skušali zopet odpraviti. Konjiški dekanat je branil novo dušebrižno postajo in je poudaril škofijskemu ordinariatu potrebnost mlade kuracije v Skomarju. V utemeljitvi poudarja dekanat oddaljenost od sosednjih župnij (Žreče in Vitanje), gorski značaj župnije, posebno pa dejstvo, da so »prebivalci začeli postajati pravi ljudje šele od takrat, ko je bila tam ustanovljena samostojna kuracija«. Čeprav je ta opazka precej pretirana in razumljiva samo radi bojazni, da bi moral duhoven hoditi k oddaljeni podružnici, vendar je nekak dokaz za to, kako daleč je presegal Jurij Vodovnik svojo okolico.

V tistem času, ko ni bilo med pohorskimi kmeti še nobenih knjig in jim je bila nedeljska pridiga edina duševna hrana, je Jurij Vodovnik, rojen pesnik in brez vsake višje izobrazbe, rasel iz lastne domišljije in sprejemljivosti. Sila njegovega duha je ustvarjala pri vsaki dani priložnosti večinoma proti plačilu, pozneje pa že za pol litra jabolčnika ali hruškovca, priložnostne pesmi. Ne samo to, svoje pesmi je ob spremljevanju harmonike tudi sam pel ali recitiral; še danes vidimo pri tamošnjem kmečkem ljudstvu njegove posledice.

V Vodovnikovih pesmih opazamo šegavost, bistrumne domisleke, lep in lahen podsmeh ter komiko, same znake duhovitega moža. Nikjer pa ni videti ostrih izpadov, strupenega sarkazma, zasmehevanja ali celo na pamflet spominjajoče osti. Malokateri slovenski pesnik je označil s takim humorjem in šalo svoj rojstni kraj kakor Vodovnik svoje Skomarje. V svoji pesniški predelavi Pustnega prepira v Skomarju spominja na Hansa Sachsa ali na kapucinsko pridigo v Wallensteinovem taboru. Z jasnim pogledom osvetljuje takratne napake in pregrehe ter prestopke tistega časa in svoje okolice. Toda pri tem se ne poniža nikoli k obliki kakega pamfleta kakor starogrški pesnik Semonides iz Amorga s svojim pamfletom na ženski spol. Blizji je rimskemu, dostojnemu in izobraženemu pesniku Horaciju. Vodovnik zna podajati čisto resnico s prijaznim smehljajočim se obrazom.

Da pa je cerkovnik in tkalec s Skomarja znal igrati tudi vlogo kavalirja in kavalirskega prijatelja, priča njegova nežno občutena pesem »Nevesta k poroki«.

Nevesta k poroki

*Le jemlji, nevesta, slovo!
Na božjo pot gremo s tabo;
Zdaj vzeli te ledig stanu
In dali te bomo možu.*

*Le jemlji, nevesta, slovo
Od svojga očeta lepo!
Skerbeli veliko za te,
Zahvali jih serčno za vse.*

*Le jemlji, nevesta, slovo!
K poroki jiti sram te ne bo.
Deklica poštena si bila,
Boš taka za možem hodila.*

*Le jemlji, nevesta, slovo
In mamki poljubi roko!
Oh kolko so 'meli skerbi,
Da zvesta, poštena si ti!*

*Le jemlji, nevesta, slovo
Od bratov in sester lepo!
Prijazno jim roko podaj,
Da preveč ne jokajo zdaj.*

*Le jemlji, nevesta, slovo
Od znancev in žlahte tako,
Da nas bo sam Jezus vesel,
Med svate nebeške gor vzel.*

Prijatelji Tomažičevi

*Jaz imam dobre prijat'lje tri,
tam dol v Špitalski fari,
tu v mojem kraju takih ni,
čeglih so znanci stari.*

*Njegova žena Lizika,
je froštik naredila,
Od Jureka Tomažiča
zahvaljena je bila.*

*Sem prišel v faro Črešensko,
v Špitalsko in Frankolsko,
tam dol mi je prav dobro šlo,
sem hodil po beraško.*

*Oснаžena je hiša b'la,
prav čedno pometena;
pri taki hiši se pozna,
da tam je pridna žena.*

*V tem letu tisoč osem sto
pet ino štirideseti
je rekla kukojca: »Kuku,
Tomažič gre po svetu.«*

*Potem se spravljal sem naprej,
sem prišel taj k Štantetu.
Tam je en veseli kraj,
se daleč vid' po svetu.*

*Te prve dni sem Brcah bil
pri preloškem Mihelu,
dobrot sem si zadosti užil,
dva dni je to trpelo.*

*Pri njem sem bil tri cele dni,
na miru sem počival,
kar moje srce poželi,
sem vse do volje užival.*

*V pondeljek pridem k Zdolšek,
vinograd so kopali,
kopačev devetnajst je blo,
pa brž so me spoznali.*

*Sem včasi pisal, včasi bral
in tud' na peč se zdeval.
Otroke zibal in var'val,
kopačem sem prepeval.*

*Ko me je videl gospodar,
prisrčno me pozdravi,
naj njega Bog oblagodar'!
me hitro v hišo spravi.*

*Ko sem se spravljal pa domu,
so me lepo obdar'li,
kar vejo, da je zame blo,
so mi noter v torbo djali.*

*Vse delo je pustil na stran,
je hitro v kelder tekel,
»Bog ti žegnaj, kar ti dam,
le pij in jej«, je rekel.*

*Le Bog jim svoj svet žegen daj
in tud' to ljubo zdravje,
in enkrat dušam sveti raj,
pri Mater' Božji zglavje.*

*Zahvaljen bodi večni Bog,
za vse prijat'lje moje;
od vaših ljubeznivih rok
se naj ta pesem poje!*

Gradovi v obvodju gornje Hudinje

Hudinja je hčerka mrkega Pohorja. To svoje poreklo razodeva že s svojim imenom, ki ga je prejela po Hudem kotu, v čigar območju stoji njena zibelka. Hudi kot pa nima po krivici tega imena, kajti nikjer drugod ne besni nad visoko ležečimi pohorskimi gozdovi poleti, pa tudi spomladi in jeseni, toliko tako hudih ur in neviht, kakor nad gozdnatimi pobočji, nad svetlimi jasami in nad temnimi jarki, ki se od gorske kotline trga Vitanja dvigajo proti zračnim višavam, vrhovom in kopam zapadnega Pohorja, preko Skomarja proti Rogli.

Sicer se vleče južno od ogromne pohorske gmote strmi in ostro izoblikovani podaljšek južnih apneniških Alp Paški Kozjak—Stenica—Konjiška gora v smeri od zapada proti jugovzhodu, tako da izgleda, kakor da naj tvori za naš pohorski potok na njegovi poti proti jugu neprodoren orjaški nasip in jez. Toda mehke, a vztrajne vode naše Hudinje so se prejedle in pregrizle skozi ono skalnato trdo zaporo in si tako odprle pot do mesta Celja, v čigar bližini se družijo najprej z Voglajno, kmalu potem pa s Savinjo. Na ta način predstavlja tok Hudinje zvezo zapadnega Pohorja s Celjsko kotlino. Ker pa je starorimska cesta, ki je vezala Virunum, mesto na današnjem Gosposvetskem polju, z mestom Petovio (Ptuj) ob Dravi, šla južno od Pohorja in tako tudi skozi sedanje Vitanje, je bila tej točki ob gornji Hudinji že iz starorimskih časov v daljnem prometu zagotovljena važna vloga. Ta važnost pa se je morala še stopnjevati, ker je odcepek starorimske ceste Celje—Slov. Konjice istotako vodil v sedanje Vitanje, rimske Upellae, ob Belem potoku.

Tako je več kot verjetno, da se onadva grada, katerih mrke razvaline se še v današnjih dneh grozeče režijo na tihi trg Vitanje in na šumno Hudinjo, v svojih prvih početkih naslanjata na starorimske trdnjavske in obrambne naprave, na kastele. Tekom stoletij je zdrava in neusahljiva domišljija domačega ljudstva spredla okoli ruševin obeh gradov in o njima samima lep pajčolan. Dva gradova, dva graščaka, dva brata, sprva bratovsko si naklonjena ter prijazna tako zelo, da si dasta svoja grada v vrtoglavni višini nad globoko sotesko drveče Hudinje zvezati z mostom iz samih kož. Tedaj pa se Peter, starejši brat, ki se je zavoljo pustolovščin rad klatil po svetu, prepriča o nezvestobi svoje žene in svojega neporočenega brata Pavla. V sodu, čigar doge so bile polne samih ostrih žebeljev, da prevarani graščak svojo nezvesto soprogo strmoglaviti z visokega grajskega zida v globeli in vrtince peneče se Hudinje. Tedaj se pojavi

njegov brat na visečem mostu. Tudi Peter stopi na most. S sramotenjem in žalitvami očita Pavlu njegov greh z glasom, da se grozno razlega po soteski, nato z močnim zamahom svojega meča preseka most, da oba hkrati strmoglavita v globoko, spodaj hrumečo Hudinjo. Še danes leži v strugi Hudinje pri »gornjih fužinah« »Debela peč«, okameneli sod z nezvesto graščakinjo Vitanjsko. Pri »spodnjih fužinah« pa zapaziš v Hudinji drugo skalo z dvema stolpičema, okamenela sovražna brata Vitanjska.

Starorimska cesta, ki je vezala Celje z današnjo Lipnico (Flavium Solvense) in tudi s Ptujem, je peljala skozi sedanji trg Vojnik, enako kakor sedanja državna cesta, mimo Frankolovega po ozki dolinici Tesnici (Grabljici), ki se severno od Vojnika spaja s Hudinjo. Srednjeveški gradovi, ki so nastali ob tej cesti med Celjsko kotlino in Dravinjsko dolino (Slov. Konjice), se očitvidno drže zopet onih mest, kjer so že stari Rimljani radi zavarovanja in obrambe cestnega prometa imeli tod svoje utrdbe, ki pa jih je pozneje tako imenovano preseljevanje narodov po večini razdejalo ali izbrisalo.

Tudi Vojnik je imel prvotno dva grada, eden je stal na hribčku, s katerega se ti sedaj smehlja cerkvice sv. Tomaža, drugi pa na onem hribčku, ki ga še dandanes značilno imenujejo »Gradišče«. Tudi tu pripoveduje pravljica o mostu iz verig, pokritem z volovskimi kožami, ki je vezal oba grada in omogočal promet med obema nad globokim zamočvirjenim jarkom, v katerega sta graščaka z grajskega zidu, kakor stari Rimljani s tako imenovane Tarpejske peči po stari navadi metala uporne kmete in podložnike. Grajski grič s cerkvico sv. Tomaža pri Vojniku ima tudi še svojo Hudo luknjo kakor Paka, ki dovaja tudi v Savinjo obilne vode s Pohorja. Tam, kjer je Huda luknja pri Vojniku, je bilo nekoč majhno jezero, v katerem je bival zmaj, lintver. Ko se je lintver nekoč v jezi razburil in se začel nemirno gibati, so nastali takšni potresi, da se je zaradi njih navpično skalnato pobočje prej enotne Konjiške gore razklalo na tri dele, tako da dandanes predstavlja tri po jarkih in vodah ločene posebne gore in gorske hrbte, med katerimi teče na zapadu Hudinja, na vzhodu pa Tesnica. V vojniški Hudi luknji pa je morala tudi grajska gospodična zaradi neke, ne več natančnejše znane pregrehe živeti v pregnanstvu, dokler niso pozneje stopile na njeno mesto ajdovske deklice in sojenice.

Ni slučajno, temveč na prvi pogled zopet v zvezi s starorimskim kastelom, da ob važnem cestnem križišču stoje približno tam, kjer se je južno od gore Stenice (1092 m) od starorimske armadne ceste Celje—Konjice odcepila stranska cesta ob Belem potoku v smeri proti Vitanju, 700 m visoko, še danes zanimive in znatne razvaline starega, srednjeveškega grada Lindek, dočim je neposredno ob cesti spodaj pri Frankolovem v zelenju skrita mlajša in neznatna graščina Sternstein. Na visokem in prostorno omejenem skalnatem pomolu, pod katerim hiti Lindeški ali Beli potok preko lepega slapa nizzdol k Frankolovskemu potoku, k Tesnici (Grabljici), štrlijo iz gozdnega zelenja razklani zidovi z ostanki značilnega grajskega stolpa proti grebenom strme Stenice ter nudijo na zelene nasade

Celjske kotline, na njene južne obrobne gore, na Veliko Kozje s ču-daškimi grbami, na razvaline starega gradu Gornje Celje in na lepo mesto ob Savinji samo presenetljivo lep razgled in očarljiv pogled. Tri preprosto stilizirane lipe so imeli Lindeški poleg drugih pridevkov v svojem pestrem in živem grbu. Listinsko se grad Lindek prvič imenuje v 13. stoletju, l. 1446. so ga Ogri razdejali. Pozneje ponovno prenovljen in prezidan, je bil že ob začetku novega veka prepuščen propasti. Neka predstojnica ženskega samostana v Studenicah pri Poljčanah je bila rojena Lindeška. Lindeški so bili v svaštvu z uglednimi plemiči, kakor so bili tedaj Saurau, Stadl, Schrott ali Trautmannsdorf. Toda o njih in o njihovih podložnikih nam mnogo več kot pisana zgodovina ve povedati ustno izročilo, ki od roda do roda živo in podedovano, hrani stare spomine, pa jih v skladu s spremenjenim duhom novega časa preobrazuje ter jim dodaja nove poteze. Skalnati pomol, ki ga pokrivajo sedaj razvaline, ni bil tako širok, da bi nudil dosti prostora tudi za grajske hleve in gospodarska poslopja. Zato so na bližnjem pobočju gore Stenice, ki je ločeno od grajskega skalnatega pomola po majhnem sedlu, postavili hleve, gospodarska poslopja in hiše za služinčad ter so vse obdali z močnim obzidjem. Dočim samo še gole stene starega gradu s praznimi okenskimi odprtinami žalostno in začudeno gledajo v novi svet, stoji na mestu onih gospodarskih poslopij kot del nekdanjega grajskega hleva sedaj vesel staroverski kmetski dvorec, katerega lastnik se danes imenuje značilno Landekar. Pred dvorcem cvete vsako leto prastara lipa, po izročilu zasajena od Turkov, ki se niti strme Stenice niso strašili. Landekarji so dolgo časa hranili železni grajski križ, ki so ga Lindeški navadno skrivali v Belem potoku pod gradom, v tako imenovani Vranji peči. Grad pa so Lindeškim po pravljici razdejali grofje Celjski, ker so Lindeški stali na strani Habsburžanov. Naperili so Celjski proti skalnatemu gnezdu cevi svojih topov ter so grad razstrelili točno ob sedmi uri zvečer, radi česar se okoličani še dandanes ob tej uri izogibljejo grajskih razvalin.

Severno od Vojnika se izliva v bližini župne cerkve Nova cerkev Dobrnica, prihajajoča iz zapada, v Hudinjo. Ob cesti iz Vojnika proti Novi cerkvi stoji sredi parka v kotu med Hudinjo in Tesnico mrko in čemerno T a b o r, nekdanja graščina W e i c h s e l s t ä t t e n, ki je gotovo dobila ime po kranjski plemiški rodbini Weichselburg — Višnja gora in ki je dala tudi Višnji vasi svoje ime. Noben grad v območju gornje Hudinje ne vzbuja tako resnega, tako mrkega vtisa kakor Tabor pri Vojniku, ki še danes hrani vse znake onega tujega resnega sloga, v katerem so ga prezidali in obnovili lastniki iz mrkega severa sredi prejšnjega stoletja, nedvomno blizu starorimskega kastela ob važnem razpotju. Ta Tabor je bil nekoč sedež krnega sodstva. Še ni popolnoma izbrisan spomin na vislice in rado-vednežu še kažejo njihovo mesto, kjer v nočnem času hudi in hudobni duhovi še dandanes radi strašijo. Prijazen in vabljev hribček Device Marije se dviga blizu graščine. Tik pod njegovim vrhom je »Gavzjek«, ki se ga ponoči vsak rad izogiblje.

Svet ob Hudinji severno od Nove cerkve, katere župna cerkev je posvečena sv. Lenartu, se imenuje v starih listinah St. Leonhard in der Einöde (v Puščavi), to je naša Socka, kjer stoji čedna graščina Socka — Einöd. Če upoštevamo, da se je grad pri Dobrni ob gornji Dobrnici prvotno imenoval Neuhaus — Novi grad, utegne biti upravičena in pravilna domneva, da je bila današnja okolica Socke in nekdanji Einöd za časa starih Rimljanov sploh neobljudena ali pa prav malo naseljena in da so ta svet tudi Slovenci šele pozneje, šele potem izkrčili in naselili, ko so bili že popolnoma obdelali in naselili svet ob stari cesti Vojnik—Konjice in Vojnik—Vitanje ob Belem potoku. Tako so v Socki (Einöde — Puščava) pozidali Novo cerkev in ob gornji Dobrnici zgradili Novi grad — Neuhaus, cerkev je bila »nova« in grad je bil »nov« napram starejšim cerkvam in gradovom v Vitanju, Vojniku, Konjicah in v Celjski kotlini.

Obiskovalce znamenitega banovinskega kopaljšča in zdravilišča v Dobrni preseneti na njihovi avtovožnji v Dobrno pogled na še ohranjeni srednjeveški grad, ki s svojim sivim zidovjem, kakor malokateri v porečju bistre Savinje slikovito in romantično obenem gleda z visokega skalnatega grajskega griča na Dobrnico, na nje dolino in na vas tik pod strmo, nadvisno skalo, to je grad Lemberg, tako imenovan, ne ker je morebiti postavljen na Lehm — glina, temveč zato, ker stoji na »Langenbergu«, na »dolgi« gori, da obvladuje vsaj s svojim razgledom, kakor nekoč tudi s svojo oblastjo celo okolico. Ta okolica je bila dolgo časa enako kakor ona trga in vasi Vitanje v oblasti Krške škotije (na Koroškem) in na našem Lembergu so gospodarili predniki Žovnečanov, poznejših grofov Celjskih, kot zajemniki in vazali krških škofov. Vas Lemberk, ki tiči tik pod gorskim gradom, so sicer Turki kar devetkrat izropali in požgali, grad Lemberg pa so vsakokrat brez uspeha naskakovali in oblegali.

Neposredno ob vhodu v zdravilišče in kopaljšče Dobrno zagleda gost na svoji vožnji v vas Dobrno visoko nad skrbno gojenim parkom z graščino Neuhaus — Novi grad vrh zmerno dvigajočega se hribčka ne baš neznatne razvaline starega gradu Dobrnškega, ki se je prvotno imenoval Neuhaus — Novi grad, ime, ki je po razpadu gradu prešlo na novo, spodaj v parku ob cesti zgrajeno graščino. Grad sam se je imenoval Schlungenburg — Kačji grad ne radi mnogih kač, ki se poletí nedvomno plazijo in grejejo po razgretih razvalinah, temveč po svojih lastnikih Kačnik, ki so, sprejeti v plemiški stan, na podlagi svojega slovenskokoroškega družinskega imena dobili plemiški naslov »von Schlungenburg«.

Blizu Lemberga, nekoliko ob Dobrnici navzgor, ob njenem južnem, desnem bregu, se dviga sredi hribovitega, deloma tudi z lepimi vinogradi obraščenega sveta kopasti hribček Gradišče, z vidnimi ostanki ilirsko-keltskih okopov, kakršne vidimo v Štruceljevem gradišču blizu Mozirja, v Pošteli in ostalih pohorskih gradiščih. Tod mimo vodi najbližja pešpot iz Celja skozi Sv. Martin v Rožni dolini v Dobrno. Nad vse lepi razgledni vrh se je nekoč imenoval tudi

Lančperk (Landsberg), l. 1920. pa so ga prekrstili v Aleksandrov vrh in od tedaj je priljubljena izletna točka gostov zdravilišča Dobrna. Tu nekje je stal grad Rabensberg, ki je kot last grofov Breže-Seliških znan že iz 11. stoletja. Na njem so gospodovali vitezi Rabensbergi, ki jih zgodovinski viri omenjajo že l. 1139., ki pa niso dobili svojega imena po ptiču Rabe — vran, krokar, kakor bi utegnili domnevati, temveč po lepem, slovenskem krajevnem imenu Ravni breg (Ranšberg). L. 1453. je celjski grof Friderik dal grad porušiti iz strahu, da bi se ga polastili njegovi sovražniki Habsburžani. Še za časa zgodovinarja Visherja je stal grajski stolp; danes govori o njem samo še domišljija okoliškega ljudstva. Grof na Rabensbergu ali Lanšperku je bil po pravljici brat mogočnega celjskega grofa. Sprva je oba brata družila lepa bratska ljubezen, ki pa se je izprevrгла v tako sovraštvo, da je Celjan bratu razdejal njegov grad. Pri tem je tudi zavist in nevoščljivost igrala svojo vlogo. Na grajskem stolpu Rabensberga je namreč zlata zvezda noč in dan žarela kakor ognjeno sonce v deželo in tudi na grad ošabnih grofov Celjskih, katere je neprijetno motila zlasti tedaj, kadar so sedeli za obloženo mizo, ko so že itak le težko prenašali obstoj v taki bližini izzivalno stoječih gradov, kakor so bili Rabensberg, Lemberg in Lindek, katere tri je celjski grof Friderik II. v borbi proti Habsburžanom resnično razdejal.

Neme priče davno minulih dni in dob, v katere le redkokdaj v ohranjenih pravljicah posije sonce prave sreče, so vse te grajske razvaline in podrtine, so vsi ti gradovi in vse te graščine v obvodju gornje Hudinje. Toda zgovorna, prekipevajoča šale in dovtipnosti, v svojem sarkastičnem zaključku, v svoji ironiji spominjajoča na velikega nemškega lirika in sarkasta pesnika Heinricha Heineja, obenem za nas kulturno-zgodovinsko velezanimiva je pesem, ki jo je o Lindeku, o Lindeškem gradu in grofu zložil Juriy Vodovnik, dovtipnež, katerega življenje se je odigravalo v veliki meri prav v gorskem svetu ob gornji Hudinji in ob njenih pritokih.

Od Landeškiga grada

*V Landeški grajščini Landekar stanuje,
pa štibre nobeden ne odrajuje.
Landeška grajščina na skali stoji,
pa pauri podložni se je ne bojé.*

*Landeška grajščina je s kufrom b'la krita,
zdaj manšafti nima, je z deski obita,
raztrgana čisto, podrena na pol,
'ma župan Landeški iz kam'na tam stol.*

*Landeški poštmajster 'ma konje in vole,
'no svoje kočije, pa smrekove stole,
ni štale ni ute, ni strehe za voz,
ni konje kam vganjat, poštmajster je skoz.*

*Landeški skrbnik 'ma hlače rumene,
od znotraj rudeče, po starem nar'jene.
Landeško grajščino 'ma pokneženi grof,
'ma špičasto kapco, na kapci lep knof.*

*Poglejte na skali Landeško grajščino,
kak' žalostno gleda na celjsko dolino,
iz starega sveta največji razgled,
tam gor je stan'vala gospoda popred!*

*Neusmiljena vojska je tistokrat bila,
Turinskega kralja z imenom Atila,
je grade in moste strašansko razbil,
štmano gospodo dol z grada spodil.*

*Oh kaj vse v teh časih vbog kmet je trpel,
na tako višino kamenje nosil,
je prišel sovražnik te grade razdret',
to se je godilo pred štiri sto let.*

*Tu v gradu so grofi in knezi stan'vali,
so žvenkali, peli srebrni bokali:
zdaj sove neznano se tamkaj dero,
za tiste gospode vigilje bero.*

Vitanje (475 m); v gozdnem gorskem kotu na južnem vznožju Pohorja, lepa okolica. Več manjših gostišč. Polna dnevna oskrba 40—45 din. Redna avtobusna zveza s Celjem. Informacije: Tujskoprometno društvo Vitanje.

Slovenske Konjice (322 m); na vznožju Konjiške gore pod razvalinami starega gradu; vinorodna okolica, lepi izleti na vse strani. Številna dobra gostišča; polna dnevna oskrba 25—40 din. — Informacije: Slovensko planinsko društvo in Tujskoprometni odsek občine Slovenske Konjice.

Oplotnica (360 m); priljubljeno letovišče na sončnem južnem vznožju Pohorja z vinorodno okolico, zgodovinske cerkvice. Park, športno kopališče, več gostišč, polna dnevna oskrba 30—40 din. Redna avtobusna zveza s Slovenskimi Konjicami. — Informacije: Tujskoprometno društvo Oplotnica.

Slovenska Bistrica (284 m); lepo mestece sredi vinskih gor; krasni izleti, kopališče. Dobri hoteli, penzioni in gostišča; polna dnevna oskrba 30—45 din. — Informacije: Tujskoprometno društvo Slovenska Bistrica.

O postanku cerkvà ob zapadnem Pohorju

V lepi, prikupljívi slíki slovenske domovine in pokrajine skoro ni značilnejše in mikavnejše poteze, ko so cerkve in cerkvice, pa naj z razglednih vrhov in pobočij, s širokih ravnin ali iz tesnih dolin gledajo proti baldahinu sinjega neba, pošiljajoč tja gori molitve, prošnje, zaobljube, zahvalo. V slikovitosti se jim pridružujejo razvaljeni zadnji ostanki nekoč mogočnih gradov, ki jih samo še krepke roke zelenega bršljina drže, da se ne razsujejo popolnoma v prah. Mrko, kakor gledajo te razvaline v svojo okolico, gleda in se ozira človek, ko gre spodaj mimo njih, k njim gori; po stoletjih ustnega izročila je ostalo nekaj v skritelem koticu njegovega srca, ki še danes muči in trpinči pozne potomce onih rodov, ki so sami na sebi spoznali kruto silo in mogočno slavo onih gradov. A sonce sreče, zadovoljstva, ubranosti, umirjenosti in vdanosti sije z obraza vsem, ki se bližajo božjemu hramu, se ustavijo pred njim ali se izročé blagi, tajinstveni tišini njegove svete notranjosti.

Že v predсловanski, starorimski dobi je tudi nad zapadnim Pohorjem sijalo svetlo sonce krščanske vere in ljubezni. Bližnja mesta Petovio, Celeia, Emona, Virunum in Teurnia so bili sedeži starokrščanskih škofij, iz katerih se je v koncentričnih krogih širila nova blagovest med pogansko ljudstvo. Povodenj tako zvanega preseljevanja narodov je vso to cvetočo starorimsko in krščansko kulturo poplavela. Resnično poplavljen in uničen je bil svet, po katerem so se nato naselili naši predniki s sekiro, krampom in z motiko v roki, tako prinašajoč v deželo osnove vsake kulture, kmetske kulture. Ko so po borbah in diplomaciji politično, kulturno in gospodarsko bili priključeni svojim sosedom, jim je iz dveh mest pričela vzhajati jutranja zarja krščanstva, iz Ogleja in iz Solnograda. Med priznanim območjem Ogleja in Solnograda je tvorila Drava nekako mejo; vendar je Solnograd v zvezi s političnimi dogodki čedalje bolj prodiral preko Drave proti jugu.

Ko je koroški pokrajinski škof Modest tako v drugi polovici 8. stoletja posvetil pri svojem misijonskem delovanju med alpskimi Slovenci cerkev sv. Petra na Lurnskem polju pri nekdanji Teurnii in cerkev Gospe svete blizu rimskega Viruna, je v Mislinjski dolini blizu sedeža takratne zemljiške gosposčine nastala misijonska postaja, cerkev in pražupnija Sv. Martin. Kar je pozneje, zlasti po prenehanju madžarskih navalov nastalo cerkvà na in ob zapadnem Pohorju, vse te cerkve so bile prvotno podružnice

pražupnije pri Sv. Martinu. To zapadno Pohorje pa obsega vse Pohorje, kar se ga razprostira zapadno od potoka Velke in zapadno od povirja Dravinje, toda tako, da je baš Skomarje, rojstna vas Jurija Vodovnika, prvotno in do konca 18. stoletja še spadala pod Sv. Martin, oziroma pod Vitanje.

Naravno je, da so tiste podružnice, ki so bile od pražupnije najbolj oddaljene, dobile tudi najprej župnijske pravice, lastne župnike ali vikarje in pravico pokopavanja mrličev. Spomin na čase, ko so morali z Ribnice na Pohorju nositi mrliče čez Kaštivsko sedlo k Sv. Martinu v Mislinjsko dolino, še živi med ljudstvom. Tako sta se že zelo zgodaj Vitanje s podružnico sv. Lamberta na Skomarju na južni strani Pohorja, na severni pa Vuzenica — seveda tudi pod vplivom mogočnih graščakov — razvila v samostojni župniji. Iz vitanjske župnije so izločili baš, ko se je rodil Jurij Vodovnik, Skomarje kot samostojno kuracijo ter so jo priključili konjiški dekaniji; na ozemlju vuzeniške nadžupnije, pri kateri je služboval tudi Slomšek, pa so iz prvotnih podružnic zrasle samostojne duhovnije sv. Jerneja na Ribnici, Sv. Anton, Sv. Primož, sv. Lovrenca v Vuhredu in sv. Daniela v Trbonjah. Pa tudi župnijske cerkve Št. Janž v Mislinjski dolini, Kotlje in Sele so nastale iz prvotnih šmartinskih podružnic.

Nič čudnega ni, da se je na sedežu zemljiške gosposčine v Mislinjski dolini pri Gradu v tako zvanem Starem trgu že v najstarejših časih razvila zelo obsežna samostojna župnija sv. Pankracija, ki je bila še dolgo v prvotni odvisnosti od oglejskega patriarha, ne od solnograškega nadškofa. Na ozemlju prvotne župnije sv. Pankracija v Starem trgu so se iz podružnic razvile župnije sv. Elizabete v Slovenjem Gradcu, sv. Daniela na Razborju, sv. Ilja pri Turjaku, sv. Miklavža pri Vodrežu in sv. Urha v Podgorju.

Če Vodovnik pravi:

»Tud' Šmartenska fara 'ma vel'ko cerkvi,
pravica ta stara še tamkaj živi«,

je treba poudariti, da je bilo za njegovega časa še dobro znano, kar je danes med ljudstvom že pozabljeno, da je bil Sv. Martin pražupnija, prvotni sedež in izhodišče vseh cerkvà ob zapadnem Pohorju in na njem.

Mlada, živahna in lepa je pohorska Mislinja; nič počasnega, nič lenega in motnega ni na njej; bistra je ko vode v Apneniških Alpah ali one na Krasu. Tako je tudi lepo belo mestece, ki se je v najširšem delu njene doline, v sredini znamenitega »južnoštajerskega koridorja« razvilo okoli starih cerkvic sv. Duha in sv. Elizabete pod varnim okriljem starotrškega gradu in cerkve sv. Pankracija v Starem trgu. Ko se sprehajaš po čednem mestecu in delaš izlete v njegovo krasno okolico k Sv. Martinu, na vznožje Pohorja in Plešivca, na Grad in v Stari trg, hodiš po tleh in poteh, kjer so že stari Noričani, ki na nje še spominjata Turiška vas in Turjak, imeli svoje okope, kjer je peljala velika armadna cesta starih Rimljanov iz Celja in Vitanja na Virunsko polje in kjer so potem poleg slovenskih okopov zgradili

Grad in Gradec, ki je dal lepemu mestecu značilno ime. Tisti »Windisken-Grätze« se ne imenuje slučajno tako; sedaj nemški Gradec je kot važno oporišče Karantanske marke zgodaj dobil bajuvarske priseljence in se je zato nazival »Bayrisch Grätz«, Gradec ob pohorski Mislinji pa po pravici »Windisken-Grätze«. V prijaznem Sv. Martinu in tu v Starem trgu, na Gradu in v Slovenjem Gradcu so postavili od 8. stoletja dalje one prve cerkvice, ki so se po prestanih madžarskih navalih 10. stoletja tako množile, da je v 19. stoletju mogel Jurij Vodovnik navdušeno vzklíkniti:

Oh, kako lušno je pač po gornjih krajéh,
po Graških dolinah, po Šmarskih vaséh;
kdo je tolik' cerkvic pozidati dal,
glih, ko bi rož samih nas'jal!

Med obrobniimi pokrajinami obsežnega Pohorja je Mislinjska dolina z mestom Slovenj Gradec, z okvirjem, ki ga ji tvorita Pohorje in Plešivec, s svojim zelenim dolinskim dnom in obrobjem ena najmikavnejših in najzanimivejših; v prvi vrsti pa Slovenj Gradec sam s svojo okolico. Ali se zanimaš za staro cerkveno umetnost, za stare cerkve? Ali hočeš videti dobro ohranjen star grajski stolp ali cerkev, prezidano iz starega gradu? V cerkvah sv. Duha in sv. Elizabete v Slovenjem Gradcu, v bližnjem Starem trgu v cerkvi sv. Pankracija, v cerkvi na Gradu in v trdnjavnem stolpu zraven nje si vse to lahko ogleduješ z velikim uživanjem. Ali si smučar in turist? Zapadno Pohorje s kočami na Kremžarjevem vrhu in na Pungartu, Plešivec s planinskim domom in najvišje stoječo slovensko romarsko cerkvijo sv. Urše, katere vzorno oskrbuje Mislinjska podružnica SPD v Slovenjem Gradcu, te vabijo, očarljivi razgledi preko Podravja v Korotan te čakajo. Podeželskega miru in meščanske udobnosti potrebuješ, svežega planinskega zraka in svežih kopeli v novo zgrajenem modernem kopališču. Belo mestece ob Mislinji te ne bo razočaralo; presenetilo te bo. Lepa je slovenjgraška zima in polna ugodnosti za smučanje, prijetno je slovenjgraško poletje, pomlad in jesen pa sta čarobni, kadar zasneženi vrhovi Pohorja in Karavank gledajo na cve-točo dolino ali na dozorevajoče sadove polja in sadovnjakov. Slovenj Gradec, klimatsko zdravilišče, letovišče, turistično izhodišče, zibelka dveh slavnih mož, komponista Hugona Wolfa in pesnika Ernesta Golla, pa tudi rojstni kraj matere sv. Elizabete, ki ji je domača župna cerkev posvečena, in bližnji Stari trg, starejši od mesta samega, zadnje počivališče slovenskega probuditelja Davorina Trstenjaka, ter ljubka gorska vasica Sele, kjer domuje in deluje naš priznani in priljubljeni slovenski pisatelj msgr. Fr. Ks. Meško, upravičeno lahko vabi z verzi:

Če iščeš po svetu »deželo smehljava«,
če videl na zemlji nisi še raja,
poseti čimpreje prelepi naš kraj;
Veseli ti nudita — zima in maj!

Od Graške in Šmarske doline

*Oh, kako je pač lušno po gornjih krajeh,
po Graških dolinah, po Šmarskih vaseh,
oj, kdo je tol'k cerkvic pozidati dal,
glih ko bi rož samih nas'jal!*

*Na Starem se trgu cerkev svetli,
na Gradu že druga široka stoji,
tam novi zvonovi prav lepo pojo,
vsim vernim veselje veliko dajo.*

*Na Humci že druga vesela stoji,
Marija Devica se noter časti,
tam ura iz turna kristjana budi,
posebno ta brumne, pobožne ljudi.*

*Ko k vratem pak pridem, me zlo veseli,
kër mežnar mi cerkev odpirat hiti;
nebeška kraljica se v troni časti:
Marija, Marija, kak' lepa si ti! —*

*Svet Marka, svet Lukež popevala sta,
kako je Marija v nebesa gor šla,
de ona kraljica je svetih nebes,
v tem vel'kem oltarju zares.*

*V malem oltarju se kažejo nam:
je sveta Lucija, 'no sveti Flor'jan,
svet Jurij, svet Ahac v oltarju sta davn',
Polona in Agata tudi ste zrav'n.*

*V sred graškega mesta ste cerkvice dve,
kdaj zidane te ste, pač nihče ne ve,
ta druga je vel'ka, nam srce mehči,
v njej dosti je lepih in dragih reči.*

*Tam gor na Planiši sveta Urša stoji,
po Štajerskem gleda in Boga časti;
veliko prestala na zemlji za nas,
časti jo zdaj veliko Planinščeva vas.*

*Po Graških dolinah me prav veseli,
po hribih, dolinah je polno cerkvi,
svete Ane pa cerkev visoko tam gor,
prav žalostna je, zapušča se skor'.*

*Svet Peter tam blizu Koroškega je,
ta cerkev najlepša čez druge je vse,
dva turna nam kažeta, da je svetnik
svet Peter apostol res en bil velik.*

*Na meji Koroške spet cerkev stoji,
kir romar odpustke le tam zadobi;
je svete Marije dobri spomin,
na križu pribit je noter Bog Sin.*

*To cerkev so puvali dolgo popred,
bo zdaj ko menda čez petdeset let,
ko bili začeli so ljudje taj it',
Boga in Marijo častit.*

*Tud' Šmartenska fara 'ma vel'ko cerkvi,
pravica ta stara še tamkaj živi,
v turjaškem Šentili so cerkvice tri,
sam Bog se po tistih časti.*

*Svet Filip na veselim holmcu stoji,
tud' on se v tim novim oltarju časti;
svet Tomaž 'ma tudi prenovljen oltar,
ga je Starmečnik poštimal koj večji tal.*

*Svet Jakob v Pamolčah no' sveti Šentjavž,
Marija na Homci 'no sveti Miklavž,
požegnajte polje po gornjih krajeh,
po Graških in Šmarskih vaseh.*

*Oh, kak so vesele te cerkvice vse,
zbudijo tud' moje zaspano srce;
per cerkvah ti turni nam kažejo pot,
gor v sveta nebesa odtod.*

*De b' mežnar Mariji na Homcu bil zdrav,
ko Jurju Vodovniku frušteč je dau,
žena njegova je dala mu beli kafe,
prav lepo domače pozdravila ga je.*

Slomšek in Vodovnik

Slomšek je bil največji učitelj, kar jih je slovenska mati rodila Slovencem. Ta slava Slomšku ne mine, dokler na tem ljubem lepem svetu ne usahne slovenska kri, dokler ne neha biti zadnje slovensko srce, dokler ne obmolkne slovenska govornica in mila slovenska pesem. Debeli knjiga bi se dala napisati o Slomšku kot največjem učitelju in vzgojitelju nas Slovencev. Spretni in sposobni učitelj in vzgojitelj se ne izkaže samo v tem, da zna tudi počasne, zaostale in manj sposobne učence dvigniti, navdušiti in potegniti za sabo, temveč tudi v tem, da zna pravočasno iztakniti in pri svojem pouku, pri vzgajanju posebno upoštevati tudi tiste učence, ki jih je ljubi Bog v prvi vrsti oblagodaryl z umskimi, srčnimi in moralnimi dobrinami. V samotni, najvišje ležeči pohorski vasi, med pohorskimi gozdovi in svetu odmaknjenimi kmetijami raste in se razvija skomarski Jurij. Kakor sejalec, ki seje seme izobrazbe in omike na vse strani, stopa Slomšek sem ter tja po slovenski domovini, od Ponikve do Maribora, od Maribora do Celovca, od Celovca do Celja, do Slovenskih goric, do Savinjskih Alp. Njegovo bistro oko opazi skomarskega Jurija, brž mu posveti vso svojo pažnjo. O tem in o razmerju med velikim učiteljem in skromnim, a hvaležnim učencem bo Vodovnikova pesem »Slomšek, naš opat« ostala spomenik, ki ga nikoli ne poruši ne vihar, ne ogenj, ne čas.

Cerkev sv. Daniela v Celju — sv. Daniel je bil posebno češčen svetnik v oglejskem patriarhatu — je bila prvotno podružnica pražupnijske cerkve pri Sv. Petru v Savinjski dolini, kjer je bil sedež najstarejše cerkvene organizacije na tako zvanem Celjskem polju. Ta sedež je sicer kmalu prišel — nedvomno pod vplivom zemljiških gospodov — k cerkvi sv. Nikolaja v Žalcu; a že koncem 12. ali začetkom 13. stoletja je celjska podružnica sv. Daniela postala samostojna župnija. To so seveda v prvi vrsti dosegli ugledni in vplivni gospodarji Celja koroški grofje Vovbržani. Njihovim naslednikom Celjskim grofom pa se ima celjska mestna župnija zahvaliti, da je za časa Celjanov stopila v cerkveni organizaciji na mesto cerkve sv. Nikolaja v Žalcu. Ko je v cerkveni organizaciji poleg spodnjekoroškega arhidiakonata obstojal tudi savinjski arhidiakon, je bil župnik pri sv. Danielu v Celju čisto tudi savinjski arhidiakon. Sredi 18. stoletja pa so od pražupnije Sv. Martin pri Slovenjem Gradcu opatijsko čast prenesli k mestni župniji v Celje; od tedaj se mestni župnik v Celju imenuje opat sv. Daniela.

Med samostani, ki so bili kot najstarejši, kot »samostani« v pravem pomenu besede, ustanovljeni na ozemlju med Dravo in Savo v 12. stoletju, stoji poleg benediktinskega samostana v Gornjem gradu na prvem mestu samostan francoskih kartuzijanec v; imenuje se po Žičah, prijazni vasi ob Dravinji blizu Slov. Konjic, Žički samostan. Nemci so ga imenovali Seitz-Kloster. Ker so napačno mislili, da pomeni Seitz zajca, se je razvila označba Zajčki samostan.

Iz Žič po dolini Žičnice, iz Slov. Konjic čez Konjiško goro, iz Vojnika in Frankolovega čez Črešnjice, pa tudi iz vinorodnih Dramelj peljejo tjakaj poti. Na poti skozi dolino Žičnice prideš do mesta, ki se imenuje značilno Na Šrangah; nad Šrangami ždi na sončni strani kmetija Šrangar. Tu je torej bila meja in zapora samostanskega ozemlja, preko katere ni smel noben posvetni človek, zlasti ne ženske. Kartuzijanski samostani so obsegali po dva samostana, pravega, notranjega za prave brate menihe, in drugega, zunanjega za brate laike. Pri vsakem je stala posebna cerkev. Cerkev v pravem, notranjem samostanu je bila posvečena puščavniku Janezu Krstniku; zato se je dolina Žičnice imenovala tudi dolina Sv. Janeza. Ostanki in razvaline Žičkega samostana še danes pričajo o njegovi nekdanji slavi in mogočnosti. Ta samostan je ustanovil kartuzijanec Beremund iz Angleškega; zadnji njegov prior pa je bil Škofjeločan Antelm. Usoda tega samostana je tragična in žalostna, kakor je tragična in žalostna usoda tolikih drugih. Molitvi in premišljevanju žive lepi beli menihi; ob pičli hrani, ob vsakovrstnem vzdrževanju, ob molitvi in delu dosegaajo visoko starost. Obenem raste njihova posvetna moč in veljava. Samostan postane veleposestnik, ki si vključi celo Konjiško zemljiško gospodarstvo, na katerega ozemlju je nastal. Z rastočim posestnim vlastelinstvom peša njegova notranja sila in, ko pride za časa Jožefa II. prvi sunek od zunaj, se zruši v prah in pepel. Premišljevanje o minljivosti vsega, kar je na tem svetu, se te polasti, ko stojiš sredi teh še vedno mogočnih ostankov nekdanjega samostana, samostanske cerkve, samostanskih celic, sredi grobišča, obzidja, jarkov in okopov. Ponočne ptice gnezdiyo v linah med kamenjem in se oglašajo plaho v gozdčku samotne ozke dolinice, ko vzhaja blede luna visoko gori nad temnim Pohorjem, iz bližnjega Špitaliča pa, ki je nastal iz zunanjega samostana laikov, še vedno milo in ubrano ob večerih doni večerna pesem kot zadnji pozdrav dolgi vrsti belih, učenih menihov, ki jim na čelu stopa Anglež Beremund; nemški brat Filip z rokopisom lepe Marijine pesmi v roki in menih brat Čeh, ki je češčenje češkega svetnika Venčeslava na vznožju Pohorja prenesel k Sv. Venčesliju, korakata v tej dolgi vrsti. Kot zadnji stopa Slovenec Antelm s sklonjeno glavo. Ko je bil on prior, so z velikimi slovesnostmi slavili 600letnico obstoja samostana. A bil je — poslednji!

Pesem »Tužne solze na groblji samostana Zajčkega« ni izvirna Slomškova pesem, marveč je prost in skrajšan slovenski prevod nemške pesmi, ki jo je zložil nemški pesnik I. G. Seidl in ki je bila objavljena v »Steiermärkische Zeitschrift« že pred 100 leti. I. G. Seidl je bil rojen Dunajčan, torej trd Nemec. Od l. 1829. do l. 1840. je služ-

boval kot profesor latinščine in grščine na gimnaziji v Celju. Njemu gre zasluga, da je spretno in z vsem poudarkom pokazal na lepote Savinjske in Logarske doline in slovenskega Štajerja sploh. V tem času je nemški profesor prepotoval deželo na vse strani ter je o njej, o njeni preteklosti in sedanosti, o življenju naroda in o marsičem drugem podal zanimive in mikavne slike v svojih spisih in pesmih. Značilno za tega ljubeznivega Dunajčana je, da si je znal pridobiti primerno znanje slovenskega jezika in da je razen izvirnih nemških v svojo potopisno knjigo »Wanderungen« (»Potovanja«), ki je v dveh zvezkih izšla l. 1840. v Lipskem, rad tudi vpletel slovenske narodne pesmi v lastnih nemških prevodih. V drugem zvezku teh »Potovanj skoz Tirolsko in Štajersko«, ki pričinja s Celjem ter nas nato vodi po vseh dolinah dežele, je v tedanjem slovenskem pravopisu ponatisnjena znana Orožnova pesem »Kje so moje rožice« kot primer nežne slovenske narodne pesmi. Priključen pa ji je lastni Seidlov nemški prevod te pesmi.

Kej so moje roshize
Pisano ino bele?
Moiga serza lubize
Shlahno so zvetele! —
Oh! spomlat je shla od nas:
Usela jih je sima, mras.

Kej je tista dekllica?
U' verti je sedela,
Lepa kakor roshiza
Pesmize je pela!
Hitru, hitru mine zhas,
Mine tudi lep obras.

Kej so moje tizhize,
Kam so sdej sletele?
Oh! nedolshne pevzhize,
Kok so svergolele!
Sanke ble naftaulene,
Tizhke so se ujele use!

Kej je fantizh sdej vesel,
Ki je to popeval?
De bi enkrat she sapel,
Kratek zhes nam delal!
Hitru, hitru mine zhas,
Oh! ne bo ga vezh per nas!

O Seidlu vemo, da je skoz Mozirje v Logarsko potoval l. 1832. in l. 1834. Toda tedaj Orožnova pesem še ni mogla biti znana v Mozirju, ako jo je Orožen res zložil kot kaplan v Pišecah, kjer je služboval l. 1835. in 1836. Verjetno je seveda, da je Seidl tudi po l. 1834. še katerikrat bil v Mozirju. Sicer pa ni nujno potrebno, da jo je res slišal samo v Mozirju. Ker je pesem ponatisnjena v nemški knjigi, ki je izšla l. 1840., jo je Orožen zložil pred tem letom. Ker je od l. 1836. do 1838. služboval na Ljubnem, trgu ob gornji Savinji, jo je brez dvoma iz Pišec prinesel s seboj v Savinjsko dolino, kjer je takoj ponarodela, kakor priča zgoraj ponatisnjeno besedilo. V usodi te nežne slovenske narodne pesmi je pa še nekaj zelo zanimivo. Orožen je zložil to pesem po nemški pesmi »Sagt, wo sind die Veilchen hin?« A nemški pesnik Seidl, ki mu to dejstvo ni bilo znano, je to pesem v svoji knjigi ponatisnil kot zgled ubrane slovenske narodne pesmi, jo povrh še sam prevedel v nemščino ter ji priključil svoj nemški prevod, ki je jedva medla senca občutenege in blagoglasnege nemškega izvirnika! Iz navedenege pa tudi sledi, da ne drži, kar sem pisal o postanku Orožnove pesmi »Vse mine« v svoji knjigi »V porečju bistre Savinje« sicer po poročilu in zatrjevanju verodostojne osebe, kajti v Šmartnem ob Dreti je Orožen kot kurat živel šele od l. 1855. do l. 1872. Še nekaj o mični Orožnovi pesmici!

Bilo je v Framu, čedni pohorski vasi. Neka trgovka — menda se je pisala Kranjc — zagleda v moji knjigi o Savinjski dolini verze:

Kje je tista utica,
utica zelena?

Kje je hladna senčica,
z lipice spletena?

in takoj vzklikne: »Oj gospod, to pa je moja pesem! Prodajte mi to knjigo! In kadar boste zopet izdali katero knjigo, morate v njo zopet dati to pesem in jaz bom kupila vsako vašo knjigo.«

Slomšek, naš opat!

*Imenitno mesto Celje!
To je star pregovor tvoj.
Le obhajaj zdaj veselje
in hvaležno pesem poj.
Spolnjene so tvoje želje —
kar smo pozeleli vsi,
da bi prišli Slomšek v Celje
in pri nas za opata b'li.*

*Zdaj o Slomšku zapeti
čem k veselju vsem ljudém;
da sem včakal še na sveti,
od veselja še ne vem —
da so prišli v naše kraje
gospod Slomšek še enkrat.
Proš' mo jim za ljubo zdravje,
ljuba sestra, ljubi brat.*

*Blizu Šmarija so rojeni
v letu tisoč osemsto,
v božjo voljo izročeni
Bogu služ'li so lepo.
So v nedolžnosti živeli
srca čistega so b'li,
svoje starše v časti 'meli
in so mladi v šolo šli.*

*Dolgo let so se učili,
se na maštvo šolali;
ino lepo se zučili,
da so mašnik gratali.
Prej, kakor so mašnik bili,
so že prid'g'vali lepo,
koder oni so hodili,
vse jih je veselo b'lo.*

*Svete žegne so dobili —
pri Novi cerkvi b'li kaplan;
lepe rožce zasadili,
da še zdaj cvetijo nam.
Rožice so lepe »P e s m i«,
k' so jih oni zložili,
da naše srce zdaj veselo,
ko se ná njih spomnimo.*

*I g n a c , g n a d l j i v š k o f ,
to zvejo,
kaj so Slomšek za en gospod,
k Novi cerkvi po njih grejo,
so peljali jih odtod;
gor v C e l o v ' c so jih poslali,
jim študente dali črez,
jim š p i r i t ' v a l ime zbrali,
žegnaj jih svet Duh z nebés.*

*Velko skrbi so imeli,
vse so lepo vižali;
zraven so tud' nam k veselji
dosti bukev spisali.
Lepih pesem brez števila,
k' so jih oni zložili,
zraven tist'ga »opravila«,
k' so jim ga Firšt naložili.*

*So b'li d é k a n v u z e n i š k i
in n a d ž u p n i k , r a t g o s p o d ;
ino s v e t o v a v ' c š k o f i j s k i ,
ko znajo te resnice pot.
F r a n c K s a v e r i , k n e z
g n a d l j i v i ,
so jih k seb' zaklicali,
da so nam jih zapustili,
ko so s téga sveta šli.*

Zdaj so prišli od škofije
prav z veseljem v Celje k
n a m.

Sveti Duh naj milost vlije
črez njih in čez njihov stan.
Žegnano pastirsko pal'co
so prejeli od Boga,
zapuščeno gospod Franca,
rajnega apta celjskega.

Bog jih vižaj in rengiraj
na ti stopnji dolgo let;
sveti Duh jih tud' obciraj
s svojo gnado na tem svet'.
Da bi srečno zdaj nosili
le-to težko butaro
in v nebesih lon dobili,
kjer plačilo večno bo.

Jaz se zdaj priklonim tudi,
prej ko sklenem pesem to.
Nisem vreden tem' gospodi
kušnit' žegnano roko.
Kušnem na duhovno vižo
v krilu suktnjo njihovo,
za vsakdanjo mojo špižo —
njih spomin mi v srcu bo.

Jaz bom za njih Boga prosil,
dokler bom na svetu živ;
njih spomin bom v srcu nosil
al' bom jedev, al' bom piv,
al' bom hodil, al' bom sedel —
al' bom pisal, al' bom
bral.
Če bom kako pesem
zložil,
jo bom jim pregledat
dal.

Tužne solze na groblji samostana Zajčkega

V dolini svet'ga Janža
med gorami leži
nekdanji Zajčki kloster
v samoti žalostni.
Živeli so v samoti
beli Kartajzarji;
redovniki pomerli,
vse žalostno molči.

Podreno je zidovje,
porušen mostovž drag,
iz belega kamena
odvaljen sekan prag.
Skoz stene dolge okna
vetrovi brusijo,
in stene samostana
na poke rušijo.

Glej cerkvo razvaljeno;
zvonik se je poderl;
zvonovi potihnuli,
in žerč se je odperl.
Poropana lepota
iz cerkve, vsaka stvar;
skoz line mesec luka
na žalostni oltar.

Ni slišat svet'ga petja,
ne služi maša se,
ni več pobožnih molcev,
pot se zaresel je.
Pušava nekdanj bila
in spet pušava bo,
dobrotniki pregnani
iz grobov, odšli so.

Sosedje govorijo,
da dnarji vzidani,
v globokih kletih skriti,
še niso vzdignjeni.
Po noči hod'jo kopat,
zidovje rušijo;
pa groza jih obide,
brez dnarjev odteko.

Dozdeva se sosedom,
da v cerkvi luč gori.
Neznano petje rajnih
po cerkvi se glasi.
Menihov bela versta
v prevodu snuje se,
in Beremund naj prvi,
Antelm poslednji je.

*In kakor obžal'vali
b' samostana lom,
zi solumi rosijo
svoj rajni dragi dom.
Iz groba bi ga radi
še enkrat vzdignuli;
pa groblja ga pokriva
in rosa ga hladi.*

*Po hladni rosi spenja
se zelen beršelin,
on samostan objema,
hranjuje nja spomin.
Po zimi in po leti
prijazno zeleni;
popotnikom pokaže,
kde samostan leži.*

*Premiñul tak' sloveči
je Zajčki samostan,
v veliki, dolgi groblji
globoko pokopan.
In kakor samostana
tud' skorej nas ne bo;
le samo naše dela
za nami pojdejo.*

Tinje na Pohorju (667 m); majhna pohorska vasica; lepa okolica, prijazna lega, izleti; dobra gostišča. Polna dnevna oskrba 30—40 din. Dostop iz Slovenske Bistrice 2 uri peš ali z avtomobilom po dobri cesti. — Informacije: Uprava občine Tinje na Pohorju.

Šmartno na Pohorju (780 m); prijazna pohorska vasica v krasnem položaju na sončnem rebbru; diven razgled. Dobra gostišča, polna dnevna oskrba 30—40 din. (V bližini vzorni »Počitniški dom kraljice Marije« za deco od 7. do 14. leta.) Dostop iz Slovenske Bistrice 2½ ure peš ali z avtomobilom po dobri cesti. — Informacije: Občinski turistični odbor Šmartno na Pohorju.

Poleg navedenih so na vznožju Pohorja še manjša letovišča, kakor *Petre*, *Limbuš*, *Bistrica*, *Ruše*, *Fala*, *Devica Marija v Puščavi*, *Vuzenica*, *Mislinja*, *Zreče*, *Visole*, *Fram* in druga. Vsi ti kraji nudijo vse prednosti prijaznih planinskih letovišč z zdravim podnebjem, lepo lego, s krasno okolico in z izleti na vse strani. Povsod je dovolj dobrih gostišč; četudi nimajo vselej večjega razkošja, so pa čista, prijazna, nudijo dobro oskrbo in pozorno postrežbo, vse po skromnih cenah.

Navedbe po podatkih Tujskoprometne zveze »Putnik«, Maribor (Grad) iz leta 1940.

Življenje pohorskega kmeta in avtobiografija Jurija Vodovnika

Jurij Vodovnik se je bavil v svojem življenju z vsemi mogočimi poklici, samo lastnik hiše in grunta nikoli ni bil. Ni mu bilo usojeno, da bi kot kmet občutil težave in sladkosti tega stanu. Pa če bi bil sam kmet, najbrž nikoli ne bi zložil tako izvrstne in zanimive »Pesmi o pohorskem kmetu«, žive slike kmečkega življenja na Pohorju. Kakor je bil cerkovnik, ministrant, cerkveni pevec, muzikant, pesnik in komponist svojih lastnih pesmi, je bil tudi romar, vodil je romarske pevce, bil je potujoč pevec, pa tudi tkalec. Znal je delati platno in sukno, pletel je rokavice; vedno pa je bil tudi vesel družabnik in pivski tovariš. Vina in pijače se ni nikoli branil. Vsa ta opravila in vsi ti poklici so ga kar najtesneje zvezali s slovenskim kmetom na Pohorju. Tako je pred skoro sto leti napisal pesem o življenju takratnega slovenskega ljudstva na zapadnem Pohorju tako živo in sijajno, kakor nihče pred njim in ne za njim.

Zadnja desetletja so ustvarila v pohorskih gozdovih sicer mnogo novih jas in tudi v življenju tamošnjega kmeta so izbrisala marsikatero starodavno potezo in prinesla mnogo nove, tuje primesi. Ta pojav opažamo predvsem na vzhodnem delu Pohorja, ki je odprto tujskemu prometu in odpira na široko vrata planinstvu. Toda na jugozapadnem Pohorju živi slovenski kmet z malimi spremembami še danes tako življenje kakor pred sto leti, posebno v oddaljenih samotnih kmetijah Skomarja, Sv. Kunigunde, Kebla. Ritem življenja diha tod v gozdu, zemlji in živini. Pohorski kmet je resen, tih, vase obrnjen, skop v besedah. Te poteze mu je vtisnil pohorski gozd, ki se tiho in spokojno, obenem pa dostojanstveno in veličastno širi daleč na okrog. Tujemu človeku se zdi pohorski kmet mogoče počasen in okoren, toda ravno s to počasnostjo pride vedno do cilja. Leni voli, njegovi stalni spremljevalci, skopa zemlja, ki jo mora obdelovati, temen gozd, vse to mu je vtisnilo te značilne poteze. Takšen bo ostal pohorski kmet, dokler se ne bodo spremenili njegovi delovni in življenjski pogoji.

Delo v gozdu, spravlanje lesa, delo na polju in na njivi, na žagi in v mlinu, v hiši in na kmetiji — vse to ga toliko zaposluje, da je zanj leto s štirimi letnimi časi skoraj prekratko. Toda kljub temu vedno še najde dovolj časa in prilike za cerkev in gostilno ob nedeljah in praznikih. In še mnogo drugih hišnih praznikov časti po-

horski kmet poleg zapovedanih, tako sv. Henrika, sv. Antona, sv. Lovrenca, ali sv. Lamberta, sv. Urha ali sv. Uršulo. Ta sicer tihi, okorni in vase zaprti kmet se pa zna tudi močno razživeti, najbolj pri gostilniški mizi in tedaj čujemo iz njegovih ust petje starih, lepih ljudskih pesmi. Kadar pa napravi z lesom dobro kupčijo, začne piti pozno v noč in ga ni moči lahko spraviti iz gostilne; večkrat se vrne šele po dveh, treh dneh z opotekajočimi nogami domov. V slovenskem pohorskem kmetu se mogoče skriva tajinstveno šumenje in žuborenje njegovih obširnih gozdov, bučanje njegovih potokov in slapov. Še eno bistveno lastnost opažamo dalje pri njem, mogoče je to splošno slovenska, večno pravdanje in obiskovanje sodišča z njegovimi zapisanimi papirji in zakoni. Do srede preteklega stoletja je bil ta urad v graščini, ki ga je po njegovem mnenju v popolnoma nepotrebni obliki oblikovala.

Med tem časom se je mnogo spremenilo, toda zemlja in gozd sta ostala ista tudi v času novih pohorskih cest in moderne turisticke. V bistvu je tudi pohorski kmet, predvsem na zapadnem delu Pohorja, ostal še vedno isti, kakršen je bil pred sto leti. Tako je takrat pel in pisal o njem pohorski poet Jurij Vodovnik:

Pohorski kmet

*Od pohorskih kmetov vam hočem zapet',
kak' mor'jo pri delu veliko trpet'.
Ma žage in mline in vel'ke planine,
po osem volov, zraven tolarjev stov.*

*Kak' hitro petelin en mal zakriči,
že Pohorc družino na polje podi;
si froštik pripravlja, vozove popravlja,
volar si pa vole na pašo goni.*

*Ob petih že froštik na mizo tišči,
ob šestih že tam po planinah vrešči;
si seka 'no žaga, 'no plohe prilaga,
grmi pom pom pom prot' žagi navdom.*

*Do žage privleče, spodaj zvali,
'no jopič dol' sleče, k' se močno poti;
od truda sopiše, z rokavom se briše,
ker robca a' tihelca v aržetu ni.*

*Po žagi pa žagmošter glasno sviži,
sam sebe ne čuje, ker voda troši,
si žago vglhava, po deski vrezava,
da jazbec, lisica v pečovje zbeži.*

*Kmet deske nabaše vsak voz petdeset,
'no vole napreže, pa vklene jih spet.
»Ihc plavec, hajc muri,« tak' z gajžlo jih kuri,
»Hanasja, hajc, hajc,« kar moreš, zdaj vlajc.*

*V četrtek si deske na trg pripelja,
jih purgarjem drago za d'narje proda;
d'nar v tihel zavije, jih nekaj zapije,
v soboto po noči prof' domu ravna.*

*Po poti si poje: »Juhe, hola, draj,«
'ma jopič čez ramo, klobuček v en kraj,
tok k domu prikima, se lepo naštima,
da ženko zbudi, večerjo dobi.*

*V nedeljo brez skrbi počiva do dne,
za froštik se mesa in štrukljev naje;
ga žeja obdaja, prof' birtu perhaja,
se vinca napije, ker vode ne sme.*

*V nedeljo prof' cirkvi tobak prikadi,
pod lipo zeleno se v senco zvali;
se tam oddihuje, tobak nadevuje,
ko vkup odzvoni, še tobakec kadi.*

*Kedar mešnik pristopi in pozvoni,
se Pohorc počasi proti cirkvi ravna;
še zunaj postaja, je takega kraja,
da njemu za pridgo veliko — nič ni.*

*Kedar pridgar pijance zadevajo zlo,
pri vratih Pohorc zvija z glavoj:
»Ne mor'jo živeti, pijancev trpeti:
sami pa ga koj popivajo zloj.«*

*Po maši pa Pohorc spet v lituš hiti,
po mizi vrezava, duhovne roti:
»Po kanceljnu krega, pijance zadeva,
gospod ne ve, kaj člov'k trpi.*

*En kmet po cel teden v planini trpi,
de si še kak krajcer k nedelji dobi;
cel teden voluje, v planini ležuje,
v nedeljo pa v cirkvi zadremlje, zaspi.«*

*Nek paver cel teden v bircavzu sedi,
v nedeljo pa gvišno k' domu beži;
po leti pa vala se tam,
po zimi na peči, al' kje mu je.*

*Kedar pa segocjon z grešine dobi,
tak cokle zadrevi, pod klop zakadi,
'no škornje obuje, gospočko germuje,
ves vmazan, 'no rusast v grešino leti.*

O POHORSKEM KMETU

O po-horskem kmetu vam ho-čem za-pet, kak mo-ra pri
de-lu ve-li-ko tr-pet, 'ma ža-ge in mli-ne in
vel-ke pla-ni-ne, po o-sem vo-lov, zraven to-larjev sto.

O SEDANJEM ČASU

'No pe-sem čem za-pe-ti o - či-trno vsem na glas, vam
ne-kaj razo-de-ti le ta se-da-nji čas, kak lju-di zdaj se
no-si-jo, po svet pregre-he tro-si-jo, kak žalostno je
sli-ša-ti kaj ta'-ga od lju-di! Oj-la drija, drija drom, ojla
drija, drija drom, ojla drija, drija drom, ojla drija, drija drom!

Gornji dve pesmi in druge pohorske je objavil skladatelj prof. Vasilij Mirk v zbirki »Naša pesem v Podravju« za moški zbor (izdaja in tisk Mariborske tiskarne). Pesem o pohorskem kmetu je skladatelj priredil tudi za troglasni ženski (oziroma mladinski) zbor; objavil jo je glasbenik Luka Kramolc v zbirki »Ob dvajsetletnici Jugoslavije«.

Jurij Vodovnik je bil vse življenje velik trpin in usoda mu ni bila mila; popolnoma zdrav ni bil nikoli. Bil je slaboten in živel je v bednih razmerah, kljub temu je doživel 67 let. Težave starosti in revščine je prenašal potrpežljivo in vdano. Za tiste čase ni bila mala stvar biti cerkveni pevec in cerkovnik in, dokler je bil v tem poklicu, se mu ni godilo ravno slabo in še drugim se je ob njem včasih godilo dobro. Mnogo je pil in pel. To sta dve njegovi lastnosti, ki jima je napravila konec šele smrt. Naučil se je sicer tudi obrti; bil je tkalec. Moral pa je radi boleznimi opustiti statve in si je moral služiti svoj skromni kruh s pletenjem nogavic in rokavic. Toda ni bilo to njegovo glavno življenjsko delo. Šele v pesnikovanju je našel svoj pravi poklic in življenjski izraz. Od tega ni nikoli odstopil, niti v slabih niti v dobrih časih. Jurij Vodovnik se je rodil pesnik, a ni bil nikak umetni pesnik. V pravem pomenu besede je bil priložnostni pesnik. Vsak znatnejši dogodek, vsak važnejši doživljaj in vsako opazovanje mu je prineslo nove pesniške pobude; istotako pa tudi vsak poziv in vsaka prošnja. Za en goldinar — in to je bil za tiste čase precejšen denar — je zložil ob priliki godu kakega velikega gruntarja, poroke ali drugega važnega dogodka naročeno pesem, ki je našla vedno splošno odobravanje in se je hitro razširila. To mu je samo povečalo število naročil in njegovo slavo. In če mu je kak bahav in bogat kmečki fant plačal zapitek, mu je hitro in na licu mesta zložil novo pesem, ki mu jo je ali zapel ali deklamiral. Bil je pravi rapsod Pohorja. Vodovnik je pisal krajše pesmi kakor tudi daljše pesnitve tudi na razne liste papirja in jih je hranil. Tako je nastala z b i r k a p e s m i prav različne vsebine, vsebujoč ne samo Vodovnikove, temveč tudi tuje proizvode, celo nemške. Krožile so po kmetijah bogatih gruntarjev, tako v Frankolovem, pri Novi cerkvi, v Božjah na Pohorju. Pred nekolikimi desetletji so našli v Skomarju v miznicah in omarah precejšnjo množino lističev in papirjev z Vodovnikovimi pesmimi. Največjo »z b i r k o« pesmi pa je imel tkalec in pesnik Vodovnik sam doma v svojem košu. Ona zbirka pa je bil enostavno sešit zvezek z močnejšima platnicama in različno velikih listov. Na svojih čestih popotovanjih in romanjih je Jurij ob ugodnih prilikah nudil iz koša to ali drugo pesem za denar ali pijačo.

Neprestana bolezen mu je naložila hud križ, drugega pa si je sam in prostovoljno naložil na rame. Že v priletnih letih se je poročil z vdovo, ki mu razen dveh otrok ni prinesla ničesar v zakon. Toda, kakor pravijo, je tudi to nesrečo prenašal kaj potrpežljivo in vdano do konca svojega življenja. Pripoveduje se dalje, da je često izrazil željo, da bi Bog poklical njegovo ženo pred njim. Isto željo, namreč, da bi preživela svojega moža, je imela tudi žena. Bog ni uslišal njegove žene: 14. decembra 1858. je umrla Vodovnikova žena. Jurij ni imel denarja niti, da bi ji nabavil rakev, in zato je sprosjačil za deske pri prijateljih ter sam zbil skupaj rakev. Toda kmalu po pogrebu je moral, že močno bolan in betežen, sam leči v posteljo. Tri dni po smrti svoje žene, dne 17. decembra 1858. je umrl. Njegov pogreb je pokazal, kako je bil priljubljen in spoštovan ravno kot ljudski pesnik in pevec.

Njegove duhovite, često humoristične in sarkastične, pa vedno resne pesmi, v katerih jemlje za tarčo posamezne ljudi Skomarja in okolišnih vasi, so izraz njegovega revnega in težkega življenja. V njih nastopa Jurij Vodovnik kot borec za pravice siromakov, gostačev in bajtarjev, h katerim je sam spadal. Anton M. Slomšek, voditelj in učitelj vseh Slovencev, je spoznal velik pomen njegovih pesmi še za življenja Vodovnika, kakor je razvidno tudi iz avtobiografije priljudnega ljudskega pohorskega pesnika in iz njegove pesmi »Slomšek, naš opat«. Ko je prosil za deske za rakev svoje žene, je baje pravil: »Kdo pa bo za mene, trpina, poskrbel za pogreb?« Na njegovem pogrebu pa se je zbrala vsa fara; ne samo bajtarji, siromaki in gostači, tudi gruntarji in bogataši so jokali ob njegovem odprtem grobu, predvsem pa njegovi rojaki s Skomarja. Splošna je bila žalost, ko so pokopali priljubljenega pesnika, in od povsod si slišal: »Škoda za našega Jurija; koliko lepih pesmi bi nam še zložil, koliko bi nam še pel, sedaj pa je njegovo truplo v hladni gomili za vedno in za vedno so mrzle njegove noge.«

Tako nam govori slavni pohorski pesnik v svoji avtobiografiji ob stopetdesetletnici svojega rojstva:

*Jaz sem Vodovnik Jurij iz Skomarjev doma,
v raztrgani kočuri, štir okna gor ima.
Veselje moje vse je preč, ne morem si pomagat več,
s težavami sem ves obdan, zdihujem noč in dan.*

*Že golo glavo nosim, po svetu grem okol,
vse sorte pesmi trosim, ne zmanjka jih nikol.
poznajo me sromačeka, povsod mi dajo vinčeka,
kedar se z vincem poživim, zapojem še ljudem.*

*Leta entisoč sedemsto ena devetdeset,
sem bil položen v zibelko in rojen na ta svet.
V otroških letih skoz bolan, kot sem še na današnji dan,
pa zadovoljen vse trpim, se s križem veselim.*

*Helena »Cesarica« so moja mati bli,
pa božja je pravica, so v dolgo večnost šli,
zapustili so le-ta svet, je že čez štirideset let,
mene so podučil lepo, kak služil bi Bogu.*

*Že rajni moj oče so bili cimerman,
so stavli hiše, kočje skomariskim farmanam,
tudi marofe in žage res, popravljali so mline vmes,
so bili pintar in kolar, povrh pa še coklar.*

*So kratke hlače imeli, kmetijski jopič dolg,
ponižno so živeli od svojih mladih nog,
sedem in osemdeset let živeli so na le-tem svet,
potem so v dolgo večnost šli, kak bomo enkrat vsi.*

*Pri svetem Lambertu sem enkrat mežnar bil,
do devetnajstih let sem se antvera učil,
sem sukno ino platno tkal, zaslužil dnar, za vince dal,
takrat je men prav dobro šlo, a zdaj ni več tako.*

*Devet in štirideset let sem bil jaz tedaj star,
ko sem moral staro vdovo vzet, jo peljat pred oltar.
Mašnik so naj poročili in meni tako naročili:
to staro ženko prav ljubiti, nikdar je zapustiti.*

*Zdaj pesmi komponiram na svoje stare dni,
jih noč in dan študiram, nikol jih dosti ni.
Veliko sem jih ven že dal, po drugih krajih jih razsjal,
najmanj jih je pri Skomarjih, ker pravijo, da je greh.*

*Visoko časti vredni Slomšek gospod Anton
so tudi tako rekli: če pesmi delal bom,
da moram jih tudi njim poslat, tē lepše hočjo drukat dat,
da bodo brali jih povsod, vsak kmetič in gospod.*

*Je ena stara žlahta, pa mene ne pozna,
je kakor stara plahta, že vsa raztrgana.
Že nimam strehe nad glavo, pa vse poberem za vodoj,
prijatle pa povsod imam, če jih obiskat znam.*

*Prenekdo mene vpraša, no kje se jaz učim,
no kje je tista kasa, ki pesmi ven dobim.
Jaz mam en star polaman koš, ni vreden še en šajnost groš:
v tem starem košu mam vse te pesmi zložene.*

*Zdaj pa že komaj nosim ta star polaman koš,
prijatle svoje prosim, naj dajo vsak en groš,
kdar jaz ta košek zapustim, da b' strili za menoj spomin,
še za vas prosit tam želim, če svet raj zadobim.*

DODATEK

V tinjskih gradiščih

Zanimiva in znamenita so tinjska gradišča, bodisi da si ogleduješ in občuduješ na njih to, kar je od nekdanjih obrambnih nasipov in ponosnih stolpov, primitivnih človeških bivališč in božjih svetišč v njih do danes prestalo hude in lepe čase skozi več ko dva tisoč let, bodisi da si iz dragocene knjige, ki je za marsikoga tu zaprta, zaprašena in z neprodornimi ruševinami ogrnjena, čitaš in gledaš stran za stranjo, list za listom, ki bistremu očesu pravega veščaka v živih barvah in v toplo pisanih besedah odkrivajo dobo za dobo v razvoju človeštva, posebno pa Pohorcev, od pamtíveka pa sem noter do naših lepih dni.

Tinje, imenovane tudi Veliki Tinj, kar pomeni ograjeni in utrjeni kraj, so nastale same iz takega gradišča in sedanja, še vedno z obzidjem obdana župna cerkev sv. Petra in Pavla tvori tudi pravi staroslovanski »tyn«, okoli katerega so se do naših dni iz starih časov več ali manj razločno vidne in razumljive sledi štirih takih gradišč ohranile v senci tajinstveno molčečega gozda, tako da jih tujec le prav težko izsledí. Tudi Tinje same, v višini 667 metrov na južnem, sončnem pobočju vzhodnega Pohorja pod gostim sadnim drevjem ob žuborečem potočku med dvema znižujočima se gorskima rebrima skrite, je tujec do sedaj le težko našel. Odkar pa je podružnica SPD v Slovenski Bistrici, ki je postavila pod Velikim vrhom (1347 m) prav čedno novo planinsko postojanko, skrbno zaznamovala pot iz tega mičnega pohorskega mesteca skozi Tinje do stare cerkve sv. Treh Kraljev, so tudi Tinje in njihova gradišča postala lažje dostopna; tako da jih po navodilih kakega domačina vsakdo lahko najde.

Svoja imena imajo po domačih imenih onih kmečkih hiš, na kojih ozemlju so sedaj.

Najvišje izmed njih, neposredno nad Tinjami, leži v gozdu g. Andreja Pliberška, B a b i č e v o gradišče; po svoji legi je bilo najbolj varno in strateško gotovo najmanjšega pomena in zaradi tega le slabo izgrajeno, zato so tudi ostanki te nekdanje utrdbe le malenkostni; posamezni deli nasipa in sledi za njim ležečega jarka po svojih dimenzijah pričajo, da je ta »tyn« služil samo kot pribežališče in zavetišče v časih nevarnosti, ne pa kot stalno bivališče.

Ostala tri gradišča obdajajo naše Tinje v polkrogu; prvo leži četrť ure hoda jugovzhodno pod njimi tik pod T u r i š k o v a s j o ,

na poraslem, podolgovatem hrbtu, pod katerim vodi široka cesta nad Visovljami na Tinje, to je **K o t n i k o v o** gradišče; izmed vseh najnižje in zato na najbolj izpostavljenem mestu ležeče; po ostankih svojih visokih, mogočnih nasipov in širokih, globokih jarkov, ki so speljani v nepravilnem **č e t v e r o k o t u**; po še vidnih sledih glavnih in stranskih vrat je soditi, da je moral ta »tyn« biti močno utrjen grad, podoben »Pošteli« pri Mariboru, samo manjši. Na severno-vzhodnem kotu, kjer je dostop najlažji, je nasip najmočnejši; tu se je moral dvigati stolp, pod katerim je stala v notranjosti nasipa primitivna hiša z enim samim prostorom, z ognjiščem sredi njega in z odprto vežo; najdene črepinje črnih, hruškastih in rdečih, vazam podobnih posod in vrčev; gladko črtano ostropje iz ilovice in kepe na pol žgane gline z vidnimi odtisi tankih palčic; ostanki kosti, orodja in posodja; vodnjak sredi cele utrdbe, ki ga je domačin izmeril do 40 m globoko; to vse kaže, da je bila tu kakor na »Pošteli« utrjena naselbina, ki se je samozavestno in ponosno, vsakemu sovražnemu navalu kljubujoč, sto in stoletja ozirala doli na širono Ptujsko polje in na pisano porečje pohorske Dravinje še prej, preden so Rimljani pozidali Ptuj in Celje in lomili na Pohorju granit za svoje stavbe in svetišča.

Ko si v zadregi, kako naj si predstavljaš konec mogočnega gradu, ti priskoči domišljija domačega ljudstva na pomoč. Vzhodno od Tinj in Turiške vasi, na ozemlju **J u r š n e v a s i** na ostro izoblikovanem, naprej štrlečem pomolu, pod katerim bobni v vrto-glavem prepadu srdita Bistrica, leži tretje gradišče, »**A n č n i k o v o**«. Tu je nekdaž gospodaril grof Jurič, ki je živel v večnem boju z gospodarjem na »Kotnikovem« gradišču. Vojskovala sta se tako dolgo, dokler si nista drug drugemu razdejala utrjenega gradu. Kdor si hoče vsaj eno izmed tinjskih gradišč ogledati, naj si ogleda »Ančnikovo«, kajti tu je od nekdanjih jarkov in nasipov, od zanimivih, ukrivljenih vhodov, od mlajšega zidovja in od razločno še danes vidnih, pozidanih teras v notranjosti cele trdnjave še **n a j v e č o h r a n j e n e g a**. Ali pa naj gre po zaznamovani poti iz Tinj naprej proti vasi **R e p** v smeri proti Sv. Trem Kraljem; preden dospe do vasi, četrte ure od Tinj, leži na koncu nizkega hrpta, obdanega od dveh višjih grebenov, nekoliko na levo pod cesto četrto, »**R e p n i k o v o**« **g r a d i š č e**. To je skoro popolnoma okroglo, z dvojnimi nasipom in na težje dostopnem severnem delu z dvema jarkoma obdano; samo 33 m dolgo in kakih 20 m široko. Holmček z »Repnikovim« gradiščem je prava idila zase. Zelena planica, obdana od okroglega nasipa, je popolnoma ravna; samo sredi nje je zemlja malo dvignjena, podobna žrtveniku; ob holmcu žubori potoček, ki v majhnem mlinčku melje p. d. velikemu Repniku žito. Redki hrasti in smreke te vabijo, ko si dospel v notranjost po vijugastem vhodu, k počitku; sedeš na oni »žrtvenik«, premišljuješ in začneš ugibati, je-li niso morebiti imeli tudi oni prav, ki so domnevali, da so na takih sončnih in zračnih holmcih naši poganski predniki žgali žrtve in daritve Sventovitu, bogu svetlega sonca, ki še danes tako prijetno greje in razsvetljuje celokupno južno pobočje našega zelenega Pohorja.

O pohorskih medvedih

Danes jih žal ni več. Zadnji so bili ustreljeni sredi prejšnjega stoletja, ko so se zaradi delovanja mnogoštevilnih steklarn in zaradi cvetoče lesne trgovine začeli dotedanji pohorski pražozdi redčiti vedno bolj, dokler ni ogromno Pohorje po svojih širokih, dolgih hrbtih, še bolj pa po svojih rebrih in pobočjih pokazalo velikih golih jas. Spomin na velikega prijatelja medu, sadja, ovsa in drobnice, spomin na godrnjavo zver, ki jo domačini zalezujejo z veliko vnemo in brez strahu, se z njo junaško borijo in premetavajo, da jim vedno podleže, spomin na kocaste »toca«, nerodnega podplatarja, pa še živi ne le v znanih Medvedjih jamah, brlogih in ravnah, temveč tudi v pohorskih vaseh celo v neposredni bližini Maribora.

Pohorski medved ima moč dvanajstih krepkih mož; je sploh primer velike telesne moči in krepkih mišic. Pritepe se v sadovnjak ob gozdu, se postavi na zadnje noge in začne tresti debelo staro hruško, da zreli sad kar dežuje na tla. Ko ga pobira, prihiti kmetič s kolom ter ga pogumno prepodi; enako tudi, kadar mu v čebelnjaku krade med, kadar mu ob ovseni njivi smuka lečo in oves ali kadar koplje s svojimi srpasto zakrivljenimi kremplji dišeči krompir. Ob gornjem koncu strme ovsene njive, obdane z lečo, sede pohorski sladkosnedež na tla in smučí po zadnjici proti njenemu spodnjemu koncu; pri tem se drži po konci, zbira in pripogiblje s prednjimi šapami latje h gobcu ter smuka z njega zrelo zrnje. Ko tako pridrčí na spodnji konec njive, vstane, tacá po vseh štirih zopet nazaj in prične znova svoje škodljivo opravilo. Če je oves že požet in snopovje zloženo v visoko kopo, trga kopo in zoblje s snopa zrnje. Pohorski kmetič pred l. 1848. proti takemu početju mrmravega podplatarja nima drugega sredstva nego kol in zvijačo. Kmet postavi ovseno kopo na spodnji konec njive tik nad globok prepad; zraven pa priveže s tanko trto na količ gare-dvokolnice. Težki in neumni podplatar se seveda takoj spravi na nastavljeni voziček, da bi lažje prišel do ovsenega snopja. Trta se pretrga in medved trešči z vozilom vred v prepad. Omamljen obleži poleg dvokolnice v globočini. Ko se zopet zave in zagleda gare, jih zgrabi s prednjimi tacami ter jih razdrobi na kose. Nato odgodrnja, a na tisto njivo ga ni več. S posebnimi plašilnimi, glasno ropotajočimi napravami skuša pohorski kmet odvrniti medveda od svojega doma, od njiv, drobnice in sadnega drevja. Pri taki leseni napravi žene in vrti voda veliko kolo, kladivo pa udarja enakomerno kot v kovačnici in posnema ropotanje fužine, ki v njej kujejo in izdelujejo sekire, lopate, krampe, srpe in drugo železno orodje. Pohorski medved pa ni samo divja in krvoločna zver, temveč tudi ukaželna glava. Ko zagleda tako ropotajočo napravo, stopi bliže, si jo ogledava od vseh strani, od spodaj, od zgoraj, tipa, voha, prisluškuje in preiskuje kakor otrok novo igračko. Tedaj ga udari kladivo po gobcu ali po ušesu. Ves razjarjen se požene kosmatinec na leseno napravo, na kolo, na kladivo, trga, grize, tepta, lomi in besni, dokler vse naprave ne podere in razruši do tal.

V začetku 19. stoletja je živel po vzhodnem Pohorju daleč znani glažutar Francelj, rodom Nemeč s Češkega, zaposlen v steklarni »Zg. Limbuš« pod Sv. Arehom. Na sedaj Reiserjevem posestvu nad Pekrami zalezuje medveda. Kmalu se srečata. Strel zadoni, a edina krogla zadene slabo. Mogočno se zravna medved; Francelj zbeži in beži, dokler se ne čuti varnega za zaprtimi hišnimi vrati pri kmetu Trbisu. Skupno z domačimi gredo gledat. Na mesto najdejo medveda mrtvega; okoli njega pa vse mlade bukve in smreke pregrizene, prelomljene ali izruvane, vse pohojeno in pomandrano. V tajinstveni »Pošteli«, pičlo uro hoda od Maribora, kjer so некоč bivali Ilirci in Kelti, v njenem gradišču, so trije lovci iz bližnjega Razvanja prežali vsak zase na medveda. Prvi lovec ga zapazi ter ustrelj nanj. Medved nekoliko zagodrnja, pa stopa mrmraje mirno dalje v smeri proti Radvanju blizu mimo drugega in še tretjega lovca, ki mrzlično stiskata puške ob drevo, pa se jih ne upata sprožiti in streljati na sicer ranjeno zver. Radi nastale noči se vrnejo v Razvanje. Ko gredo dva dni pozneje zopet na »Poštelo«, najdejo medveda mrtvega v gozdu pod gradiščem blizu gradu Betnava. To je bilo l. 1840.

Lovec Medved je v l. 1800. bil v pohorskem gozdu nad gornjeradvajskim gradom na lovu z drugimi. Slabo zadene medveda. Obstreljena zver se hoče zagnati vanj; tedaj prihitijo na njegov obupni klic tovariši, ustrelje krvoločno žival in tako rešijo Medveda pred medvedom.

Ko so v 17. stoletju laški kupci in trgovci sekali gozdove v Vrhovem dolu blizu Limbuša, je v gozdu kmeta Marina italijanski delavec s sekiro ubil spečega medveda, prežeč nanj z drevesa; zavratno, prav po italijansko. Po slovensko sta se v tako zvani »Klavži«, v divje razoranih jarkih in jarugah severne pohorske Bistrice in v bližnjem Loškem jarku l. 1790. metala s kosmatincem brata Kolt iz Bistrice. Blizu glažute ju napade medved, a onadva ga premagata v borbi na življenje samo z navadnim lovskim nožem.

L. 1780. je neki Bistričan tudi v Loškem jarku blizu Čandrove žage obstrelil medveda. Medved spravi lovca pod se, a spretni in duha prisotni pohorski lovec ga zabode z nožem in zakolje.

Še pred l. 1878. je huda predla nekemu mesarju iz Slivnice. Bil je na neki kmetiji na Pohorju, kjer je klal prešiča in pozno v noč delal klobase. Nekoliko dobre volje in s polnim nahrbtnikom klobas se pomika skoz črni gozd proti domu. Tedaj ga sreča medved in stopa godrnjaje za njim. V strahu in trepetu mu Slivničan spusti na tla dišečo krvavo klobaso, pa se spusti v tek. Mrcina klobaso takoj pograbi in pogoltne, pa je bežečemu mesarju takoj zopet za petami. Ta mu spusti hitro drugo klobaso na tla ter začne zopet teči. Brž jo medved zopet zgrabi ter urno stopa za mesarjem. Ko je mesar zadnjo klobaso ves prepoten od strahu prepustil medvedu, tresoč se, kaj bo sedaj, se je prikazala prva razsvetljena kmetska hiša; medved je izginil, mesar pa se je s praznim nahrbtnikom oddahnil v hiši, ki ga je očitno rešila.

S pohorskimi pražozdi je izginil tudi prikupljivi kosmatinec, enako kakor volk in ris. Od tedaj pa se je tembolj udomačila na

Pohorju plemenita divjad, srne in divje koze, veliki divji petelin, zlasti pa ruševca, ki sta velika privlačnost ne le za lovca, temveč za vsakega ljubitelja narave sploh.

Kadar kosa poje na zapadnem Pohorju

S pesmijo zadnjih smučarjev, ki so koncem aprila ali celo še v začetku majnika poživljali senčne, s temnimi gozdovi obrobljene severne obronke in visoke planje zapadnega Pohorja od Rogle preko Planinke, je v onih zračnih višavah utihnila tudi živa in živahna pesem škarjevca, malega divjega petelina. Do tedaj se je njegov bojni klic: »Čišuj, čišuj!« glasno razlegal po širnih planinah, pašnikih in travnikih, po nizkem, temnozelenem ruševju, ki obdaja sanjava Šentlovrenška in Ribniška jezera. Lovci so iz zasede prežali nanj. Pesem ljubezni in pesem smrti je donela ob jutranji zarji preko kop, planjav in goljav nad Ribnico, nad Sv. Bolfenkom in Sv. Primožem. Ko poletje in poletno sonce tudi na Rogli, na Vitanjski planji, na Traticah in na Veliki Kopi doseže svoj višek, ko se rdečecvetni rijasti sleč na Jelenski peči in Klopnem vrhu najlepše razcveta v hladni senci starih bukev in pritličnega ruševja in ko ruševca, najlepšega pohorskega ptiča, ni več videti ne slišati, tedaj zadoni po sončno ožarjenih, svetlih vrhah, kopah, travnikih in pašnikih zapadnega Pohorja nova pesem, lepa, mila, ubrana, glasna: nova pesem veselja, radosti in ljubezni, obenem tudi pesem neizbežnega umiranja, neodložne smrti. Prvo pojejo pohorski kosci, ki so že pred svitanjem vzhajajočega sonca prišli skupno z grablicami, z volovi in »žlajfami« kosit na visoke pohorske planine. Drugo pojo njihove ostre kose.

»Žvenk, žvenk, žvijuj, žvijuj!« poje kosa svojo pesem *neusmiljeno* na vse strani, prav kakor še pred tremi meseci ruševca in lovčeva risanica. Med štori, nad štrlečim granitnim kamenjem, ki ga ne more raniti, se kosa odbija in žvenklja, da se njeni srebrni zvoki in zdihljaji lomijo in odmevajo ob sklenjenem gozdu, ali pa se preteče razlegajo po še nepokošeni trepetajoči planji. Škrobotec, podleseki, pasji stric, mišjak, trobelika in osat škripljejo z zobmi, ko kosa kosi med njimi z brezsrčnim tenkim in rezkim žvenkom. Tenki, rezki in brezsrčni »žvenk, žvenk, žvijuj, žvijuj« doni izpod kose kot zadnja smrtna pesem vsem žlahtnim, lepim in vonjajočim planinskim rožam, ko vdano brez odpora in zdihljajev padajo pod koso na rosna tla.

Ko pesem pohorskih koscev in njihovih kos veselo in turobno, a vedno ubrano doni po planinskih travnikih na Planinki, na Vitanjski planji, na Traticah blizu »Cerkvice« in na Jezerci med Veliko in Malo Kopo, ko je zviti mukelj že rosen od koščevega znoja, kosa in kosir pa od posekanih travniških rastlin, oživi planina vedno bolj. V hladni senci na pol od viharjev okleščene smreke, bukve ali jelke, ki se sama s svojimi spodnjimi vejami krčevito prijemlje še stoječe trave, pod mršavo, široko vejnato jerebiko ali pod razprostrtim ruševjem sedi klepač na klepèh in spretno vihti v svoji žuljavi roki

klepalnik; enakomerno kakor nihanje nihala v uri pada njegov klepec na babico in koso. Neprestano padajo debele potne srače z njegovega čela na koso, neprestano kleplje, da klepet klepala in klepalnika odmeva od rebra do rebra, doni od jarka do jarka preko na pol pokošenega planinskega travnika, dokler se ne poizgubi v sklenjenem bukovju pod njim, ki se iz njega z enakomernimi udarci in klici oglašata žolna in komatar, planinski kos. V opoldanski sončni pripeki, v popoldanski pari in prigrivicah se urno in spretno sučejo lahkonožne grablice, raztresajo in potem obračajo z vilami suhi, ostri, aromatični balohi ter ga z grabljami grabijo in znašajo v nizke kopice. Ob kolovozu, ki je še skoraj popolnoma porasel od trpotca in borovničevja in ki po njem vozijo samo enkrat na leto, samo seno meseca avgusta, stoje voli in vozovi. Od Rogle do Planinke, od Tratic do Jezerca doni Vodovnikova pesem:

Od pohorskih kmetov vam hočem zapet',
kak mor'jo pri delu veliko trpet,
ma žage in mline in vel'ke planine,
po osem volov, zraven tolarjev stov.

Oni vozovi, ki blizu njih v senci čakajo voli, niso štirikolesna vozila z dvema podeloma; takšna za pohorske planine niso, so samo za Polje in Poljance. Za strma planinska pota, po katerih je treba seno spraviti z visoko ležečih travnikov nizdol v dolino, imajo Pohorci svoje originalne »žlajfe« ali »žlojfe«, svojevrstno vozilo, ki je v svojem prednjem delu voz s podelom, z dvema kolesoma, z dvema svornikom in z vopljenom. Planinsko vozilo naših Pohorcev za spravljanje sena nima zadnjih koles, niti zadnjega podela. Na prednjem podelu, na njegovem vopljenju, sta pritrjeni dve dolgi »žlajfi«, ki se vlečeta in drsita po kolovozu prav kakor sani pozimi ter sta na zadnjem koncu zvezani z upognjeno leseno vezjo. To vez in sprednji vopljen spojijo z debelo, močno svoro. Obe »žlajfi« in svora z naloženimi smrekovimi vejami dajo trdno podlago za seno, ki ga bo treba, kakor hitro se je proti večeru zadostno posušilo, naložiti na »žlajfe«. Močna, težka žrd, ki jo poveznejo na naloženo seno in s poveznico zvežejo na leseno vez ob zadnjem koncu »žlajf«, sklaplja vso vozno napravo z naloženim senom v tako trdno enoto, da je tudi najhujši sunki med vožnjo nizdol preko strmic skalovja in jam ne morejo razdreti, zrahljati ali razbiti.

Sv. Lovrenc je velik svetnik in češčen patron med Pohorci. Baš na njegov praznik so bili na Leškem polju potolčeni Madžari, ki so do tedaj — kakor pozneje Turki — hudo divjali po našem Podravju in tudi okoli našega Pohorja. Sv. Lovrenc je rešil Pohorce madžarskih napadov. Zato ga tako iskreno častijo. Ni pohorske cerkve, ne župne ne podružnice, kjer bi ne stal kip sv. Lovrenca. Župna cerkev najizvirnejšega pohorskega trga — Sv. Lovrenca namreč — je posvečena njemu, pa tudi župna cerkev v Vuhredu in pri Sv. Arehu dela sv. Lovrenc sv. Henriku nevarno konkurenco. Okoli sv. Lovrenca, akoli Šentlovrenške nedelje, v prvi polovici avgusta je velik pohorski praznik, košnja na pohorskih planinah.

Nekaj opomb

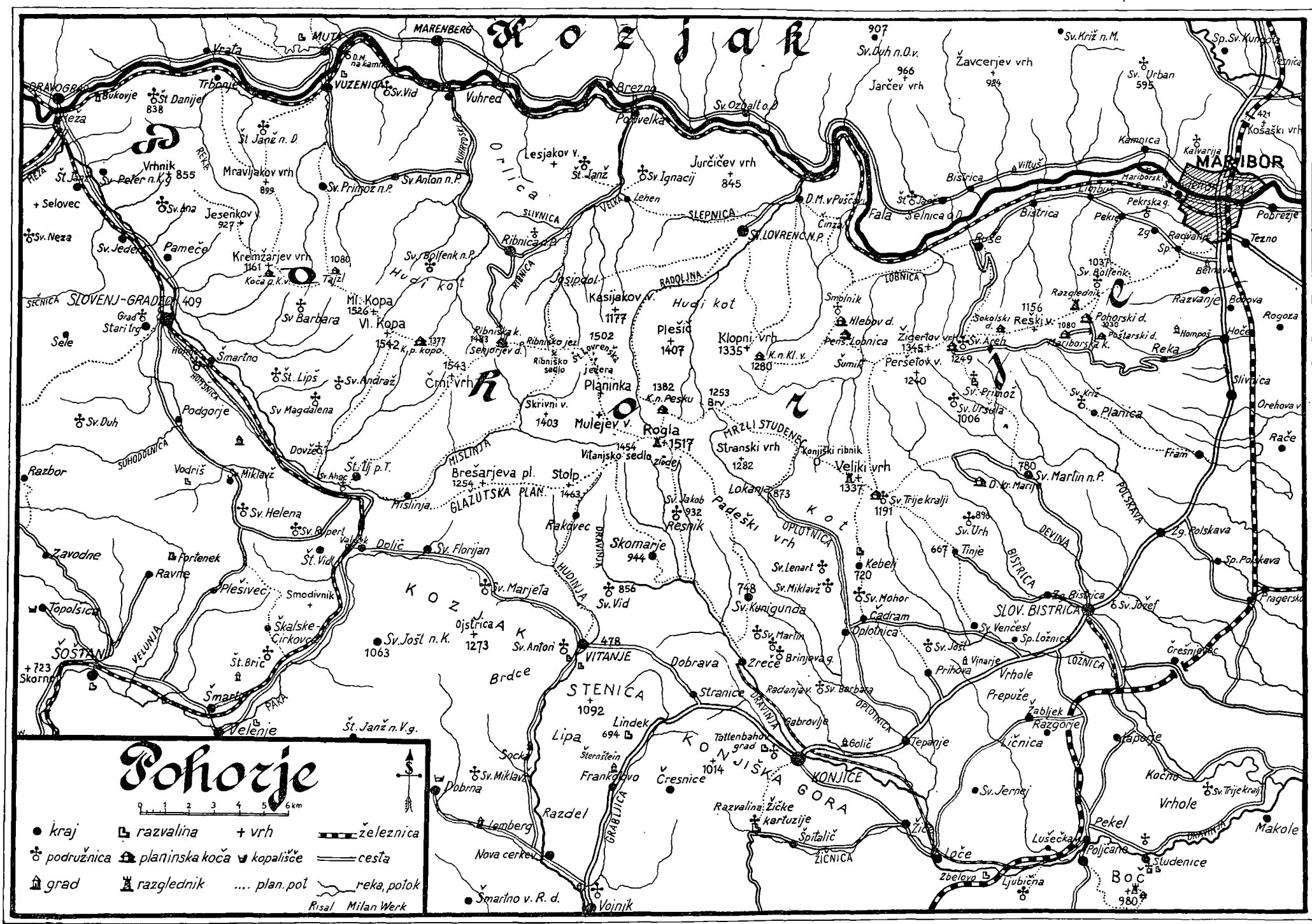
Katera oblika besede je pravilna? Kako se pravilno imenuje rojstna vas Jurija Vodovnika? Kljub ponovnemu poizvedovanju pri domačinih in okoličanih, ki sem jih v tem vprašanju v prvi vrsti smatral za merodajne, nisem mogel točno dognati neoporečno pravilne oblike te besede. V lastnem besedilu rabim obliko Skomarje, ki jo ima tudi »Krajevni leksikon dravske banovine«. V tiskanih in pisanih virih, ki so bili dostopni meni, najdemo vse mogoče oblike: na Skomri, per Skomru, pri Skomerjih, v Skomri, na Skomrah, v Skomrah, Skomre niso bili, Skomerjani, Skomerska in Skomarska vas itd. G. L. Vidmar, domačin, ki ga moramo smatrati za povsem merodajno in zanesljivo pričo v tej zadevi, pravi: Po svetovni vojni so vpeljali novo obliko. Pravimo pa: Skomer, grem na Skomer, bil sem na Skomru, prihajam s Skomra.

Glede svojega pomena je označba rojstne vasi Jurija Vodovnika tudi prava zagonetna uganka, trd oreh. Kakor vsi Pohorci morajo in so vedno morali tudi Skomarjani, ki imajo danes izmed vseh najslabše in najprimitivnejše prometne zveze, zelo mnogo in zelo težko »komariti«; so torej pravi »komarji«, ne sitni in nadležni kakor poletni, temveč pridni in delavni kako »Kobanci«. Ker pa Pohorci izgovarjajo naš navadni naglašeni —a kakor —o, lahko mislimo tudi na »kamro, kamre«. Odkod oni S—, ki se z njim začena beseda Skomarje? Dognano je, da je beseda Zreče nastala iz Za-reče. Ko so Slovenci zasedli južne predele Pohorja, so sedanji Dravinji dali najprej ime Reka. Tako se še dandanes imenuje potok, ki teče skoz Zg. in Sp. Hoče. Kakor imamo Zadravce in Zasavce, tako so prebivalci ob gornji Reki = Dravinji dobili ime Zarečani = Zareče = Zreče. Kakor se je iz Zadóle razvila oblika Zdole, iz Zabelovo Zbelovo, iz Zarekovci Zrkovci, tako je nastala beseda Zreče iz Zareče. Iz Zakomarje, Zakomre, Zakomer dobimo na sličen način Skomarje, Skomre, Skomer.

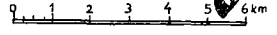
Zgodovinski podatki o cerkvi sv. Lamberta na Skomarju, ki jih čitamo v Krameršičevem članku, niso točni. Verjetno je, da je bila prvotna cerkvica lesena, potem šele zidana, a je še dolgo imela raven lesen strop. Imenuje se sicer že l. 1313., toda najstarejši del sedanje cerkvice, ki vzbuja videz skromne podružnice, namreč prvi del sedanje ladje z vrati, je šele iz 15. ali začetka 16. stoletja. Pozneje so ladjo podaljšali in obokali, pozidali nov prezbiterij in stolp in končno l. 1838. Marijino kapelico. Poleg sv. Trojice in angelov s simboli škofa in mučenika Lamberta ima cerkev tudi podobo sv. Cirila in Metoda. Sv. Lambert kakor bližnja Sv. Kunigunda kažeta očitno na nemški vpliv, kakor razodevajo cerkvice sv. Daniela oglejski vpliv. Koroška vas nad Sv. Kunigundo hrani s svojim imenom spomin na čase, ko je tod samostan v Vetrinju (blizu Celovca) imel svoja posestva, Grofovi v Božjah pa na grofovske čase.

Vsebina

	Stran
Uvod	3
Bleiweisove »Novice« l. 1854. o Juriju Vodovniku	8
Kako in kaj poročajo »Drobtinice« l. 1862. o Juriju Vodovniku	11
V. Krameršič piše l. 1900. v »Domu in svetu« o Juriju Vodovniku	15
Vitanje in Skomarje	19
Blagor teb', Skomarska fara	
Skomerski mežnar	
Pesem od Germana	
Slov. Konjice	26
Sv. Jakob na Resniku	32
Lepa nedelja pri Sv. Jakobu na Resniku	
Kako gleda na svet Jurij Vodovnik	36
Sedanji čas	
Pesem od pustnih deklet	
Od strupa	
Pustna	
Pesem od soldatov	
Jurij Vodovnik kot kavalir	44
Nevesta k poroki	
Prijatelji Tomažičevi	
Gradovi in graščine v obvodju gornje Hudinje	47
Pesem od Landeškiga grada	
O postanku cerkvâ ob zapadnem Pohorju	53
Od Graške in šmarske doline	
Slomšek in Vodovnik	58
Slomšek, naš opat	
Tužne solze na groblji samostana Zajčkega	
Življenje pohorskega kmeta in avtobiografija Jurija Vodovnika	64
Od pohorskih kmetov vam hočem zapet	
Jaz sem Vodovnik Jurij	
V tinjskih gradiščih	71
O pohorskih medvedih	73
Kadar kose pojo na zapadnem Pohorju	75
Nekaj opomb	77

Pohorje

- kraj
- razvalina
- + vrh
- železnica
- ⊕ podružnica
- ⌘ planinska koč
- ⌘ kopališče
- cesta
- ⌘ grad
- ⌘ razglednik
- ... plan. pol
- reka, potok

Risal Milan Werk

Tvrdba M. VIDMAR

lastnik Ludvik Vidmar

gostilna

trgovina z mešanim blagom in lesom

ZREČE pri Slov. Konjicah

*

V zelenem povirju pohorske Dravinje

Tvrdba kupuje rezan, okrogel in tesan les, ima svojo podružnico za les v Zagrebu v Daničičevi ulici. Pošilja les tudi v Italijo, Francijo, na Madžarsko in v Nemčijo.

V trgovini mešanega blaga se postreže pohorskim odjemalcem z dobrim manufakturnim blagom, banatsko moko in koruzo ter z vsemi špecerijskimi potrebščinami.

V gostilni se goste postreže z dobro domačo šunko in prvovrstnimi domačimi klobasami, kakor z vsemi drugimi toplimi in mrzlimi jedačami ter dobrim vincem iz Škalskih (Konjiških) in Ljutomerških goric. Zelo priporočljiva postaja za odmor cenj, turistom in izletnikom, ki gredo na »Pesek« in na jugozapadno Pohorje. Krasna izletna točka ne le za Konjičane, Vitaničane ali Vojničane, temveč tudi za Mariborčane in Celjane, oddaljena od železniške postaje Zreče in postaje avtobusne proge, Celje—Maribor približno 1 uro hoda. Solidna in točna postrežba ob nizkih cenah.

POHORSKI DOM

PLANINSKO LETOVIŠČE V VIŠINI 1030 m, V ZAŠČITENI LEGI
SREDI GORSKIH TRAVNIKOV IN POHORSKIH GOZDOV

Obsežen razgled na 700 m nižje ležeče Dravsko polje,
krasni izprehodi ♦ Idealno bivališče za pomirjenje živcev
in okrepitev telesa ♦ Izvrstna prehrana ♦ Udobna oprema,
lasten vodovod, elektrarna in hladilna naprava
A v t o m o b i l s k a c e s t a — g a r a ž a

Naslov: **POHORSKI DOM**, pošta Pohorje - Hoče

Informacije n pro pektii:

Pohorski dom, Maribor, Frančiškanska ulica 8 — Telefon 22-36
